

המכון ללימודי השואה
ע"ש חדווה אייבשיץ
רחוב התיכון 39, נווה-שאנן, חיפה
Bitan.shoa@gmail.com

בס"ד, תמוז תשע"ט, יולי 2019

פורום שמירת
זיכרון השואה

עורך: גדעון רפאל בן-מיכאל

ספר ה"קדיש",
"אל מלא רזמים",
"יזכור" וקלינות,
לזכר נספי השואה

תוכן העניינים

עמודים

- פתח דבר 8

תפילת "הקדיש" לנספי השואה

- הצייר דוד אולר: "קדיש" 25
- הנער שרל נחמיה אומר קדיש בפונאר-גיא ההריגה 26
- מ.ציונוביץ מאמר על הקדיש 26
- הרב יהודה עמיטל זצ"ל: מאמר על יום הקדיש הכללי 28
- הקדיש הגדול במחנה ההשמדה טרבלינקה 31
- קדיש ולימוד משניות על ההורים בתוככי התופת 32
- "קדיש" בתוככי תופת השואה 33
- "קדיש" במחנה 34
- ד"ר מאיר דבורז'צקי: קדיש בתוככי התופת 36
- זהותו של האלמוני מהתמונה המפורסמת מהשואה 37
- אלעזר-מאיר סוויצקי: "קדיש" ביער 39
- יעקב טייטלקר: יתגדל ויתקדש 44
- אברהם אקנר: "אנו חבים לכם" 46
- אהרון צייטלין: יתגדל ויתקדש שמייה רבא 47
- מתתיהו בר-רצון: קדיש יתום 48
- פנחס פנטורין: "זכור את אשר עשה לך עמלק" 51
- נטע אריה גפני (ווינשטוק): יתגדל ויתקדש
- מתש"ד עד תשל"ד 55

עמודים

- חיים חמיאל: יתגדל ... ! 59
- משה יודקביץ': נר נשמה לזכר משפחתי הקדושה 72
- דוד פנקט: יתגדל... 74
- מלכה לוקר: **רוצה אני לומר קדיש** 76
- אליעזר לאוני: **קדיש** 77
- יחיאל גראנאטשטיין: למען ידעו 80
- יעקב אביאל: מול המצבה 85
- משה הוך: הביתה 87
- שו"ת: באחד שהציל עצמו ע"י נכרית אחת שהעמידה את עצמה
בסכנה ומתה הנכרית אם מותר לומר **קדיש** אחריה 89

"אל מלא רחמים..." ו"זכור"

- בזכות תפילת "אל מלא רחמים"
ניצל החזן דוד ורדיגר ממוות בשואה 95
- יעקב כץ: זכור 97
- א.איזנברג: זכור! 98
- שמואל צ'לסר: אל מלא הרחמים 101
- אל מלא רחמים [ללא שם מחבר] 102
- גבי נוימן: אל מלא רחמים 106
- שרה שולומוביץ (רפפורט): "זכור ללהבות" 107
- מאיר חרטינר: זכור 109
- ד"ר מ.דבורז'צקי: **זכור!** ...! 111
- ח.י. וינברג: אנו מצווים 114
- מפעל המשנה היומית לעילוי נשמת נספי השואה 116

עמודים

- תפילות "אל מלא רחמים" ויזכור שאנו אומרים היום 122
- דוד וייסלר: חורבן הקהילה וספר יזכור 129
- ד"ר מ.דבורז'צקי: זכור את שואת מייטשעט 131
- רבקה פרלה (נכדת יצחק מלמד): לזכר קדושים 132
- אין שם המחבר: לקדושים 133
- יחיאל מורשטיין: הצוואה 135
- חנה סגל: אחינו עוד נזכורה! 137
- "יזכור" לטשנגר בחורבנה 139
- נטע אריה גפני (ווינשטוק): ליום האזכרה תשכ"ט 141
- רחל סלקיה: לזכר "האקציה" זקנים וטף 143
- סבינה דורפמן: לזכרם של הורי היקרים, גטו זברז' 1942 144
- בר רפאל: אש קודש – אש תמיד 146

נרות זיכרון

- אליעז רבין: נר זיכרון 148
- נטע אריה גפני (ווינשטוק): נר תמיד –אש תמיד 149
- ד.קפלן: ביום הזיכרון 151
- זבולון פורן: ספר הדמעות 152

קינות לנספי השואה

- גילוי דעת מאת חברי מועצת גדולי התורה
- שע"י אגודת ישראל באמריקה 155
- י.ל. ביאלר: אָלי, אָלי 157
- יצחק קצנלסון: שְׁפוֹף הַמֶּתֶךְ 159

עמודים

- שמעון קמפלר: קינה על השואה 161
- הרב חיים סבתו: איך על אחי 164
- ח. ש. רובין (אגושביץ): נזכור 167
- קינות קהילות דונאסראדהלי סמריין מאגנדורף
וסביבותיהן 171
- הרב מיכאל דוב ווייסמאנדל: קינת מן המצר 175
- וייס רוזן עליז: שיר קינה על מות ילדים 181
- איכה דומברובה 184
- ד.ב. בויס: עלי חורבות אתהלך 185
- נחום דב אמנותי (קונשט): שיר-תוגה על סוקולקה שנחרבה 187
- קלרה רייך – אלבוים: עיירתי היקרה 189
- אליהו גלמן: לעיירתי 190
- אילה אמיתי (פייבושיץ): לובץ' עיירתי 191
- נתן גרינבוים: דרכי פולין אבלות 194
- צילה כתריאל: יום בחיי – חובק מעגל חיים 197
- יעקב נתנאלי-רותמן: מחרוזת עצבות לסְנִילָה
ולשמונה מאות ילדים שנספו ביום אחד 198
- עירי עירי השרופה באש!-קינה לקהילת טופולצ'אני 204
- "ונתתי נקמתי באדום..." , קינה מארכיון רינגלבלום 207
- יצחק גוניק: "איכה" לעיירתי סטפן 213
- ז. צ.: קינה על החורבן 214
- שלמה שמגר-סמורגונסקי: קינה לדולהינוב 217
- קינה על קהילת טְרֶנוֹבְקָה 220
- דוד גלעדי: שלוש קינות 221
- לאה גרשונביץ לבית חדש: הגטו 227

עמודים

- צבי חדש: עירי 230
- קלרה רייך – אלבויים: עיירתי היקרה 232
- הספד וקינה על הרה"צ הגאון ר' יחזקאל הלוי זצ"ל 233
- אברהם פוקץ': נהי הכורת 238
- ישראל איסר: איכה הייתה לבוגדה
גורליצה הכבודה 240
- יעקב בהריר: אלי אוסטרוביץ 242
- מרדכי טמקין: מי יתנה את ענותכם 244
- קינת "היטלר" 246
- יעקב פליישר: אלה אזכרה 250
- י. רבינוב: איכה ? 252
- הרב שמואל הלוי וואזנר: קינה 254
- הרב יוחנן סופר: קינה 255
- קינה שחיבר האדמו"ר מבאבוב 256
- מגילת השמדת יהודי רומניה בשואה 258

קברים ומצבות

- יעקב רימון: לא ידענו קברם 274
- אשר שטשוטשינסקי: שישה נרות 276
- זכור לקהילת גוניונדז 278
- ראובן שועלי (ליס): מצבה 279
- נח פניאל: בכי המצבות לברכה עיר מולדתי 280
- פניה ברגשטיין: על קבר אבות 281

עמודים

- ש. חזניק: על קבר אחים 283
- שמחה לביא (לעקאר): עם סתימת הגולל 285
- גדליהו שטיין: בבית העלמין שנשכח 287
- מ.לובלינג: בית-העלמין שלנו 290
- מנשה בן-ישראל (יולביץ'): התל הגלמוד 291
- יהודה געסיק: ליל הקברים 294
- משה פיטובסקי: על קבר אבות 298
- שמחה לביא (לעקאר): עם סתימת הגולל 301
- אליזבטה זילברשטיין (לאה ברקוביץ'): ליד קבר אחים 303
- מצבת זיכרון ליהודים מקהילת וייליצ'קה (Wieliczka), פולין 309
- מצבה ולוח זיכרון באתר רצח המונים של יהודים
ממחוז טווריג (Taurage) בליטא 310
- אנשי שארית הפלטה מרובנו (Rovno) ליד מצבה
שהקימו מעל לקבר אחים 311
- מצבה שהונחה על קבר אחים של יהודים שנרצחו ברומניה 312
- מצבה מעל לקבר אחים של לוחמים מגטו ורשה 313
- הינדה לוי-ליסנר: אני מאמין 314

פתח - דבר

ספר זה שנכתב לזכר נספי השואה, אינו ספר תורני. רוב רובם של הדברים המובאים בספר, לוקטו מתוך ספרי הזיכרון הרבים מאד ששרידי השואה כתבו וערכו לאחר השואה.

הספר נקרא בשם זה, משום שיש בו ארבעה שערים: **"הקדיש"**, **"אל מלא רחמים"**, **"זיכור" וקִינּוֹת**. לפעמים, אפשר לשייך דברים שיתאימו לכמה שערים.

שרידי השואה כתבו דבריהם בתמציתיות, ובדרך משלהם, הם מביעים את התלאות והייסורים שעברו בני עמנו בשואה.

מבחינה ספרותית, ניתן לומר שהכותבים כתבו את רוב דבריהם בסגנונות שונים. מכיוון שיש קושי בהגדרת הדברים מבחינה ספרותית, הבאתי הגדרות המקובלות במילון עברי-עברי, וכל אחד מהקוראים יחליט לאיזה הגדרה הוא משייך את הדברים הכתובים בספר:

שיר - מנגינה עם מילים זמר. יצירה ספרותית שאינה פרוזה ונכתבת כל פי חוקי מקצב, חריזה וכדומה.

חרוז - צליל זהה או דומה בהברות אחרונות של שורות שיר.

קינה - שיר אבל.

בלדה - שיר סיפורי.

פואמה - יצירה ספרותית שהינה שיר ארוך במיוחד, לרוב בחרוזים.

פרוזה - סגנון ספרותי לא שירי, סיפורת.

* * * * *

קיים סיפור אגדה על עוף הפניקס המופלא - "עוף החול". על-פי אותה אגדה, אין בעולם כולו אלא עוף אחד כזה, ומקומו אי-שם במדבר הלוהט. אלף שנים חי העוף, וכאשר הוא מרגיש עייף וזקן וחלש, הוא משליך את עצמו אל האש ונשרף. מתוך האפר הזה הוא צומח ועולה מחדש - רענן, צעיר ונכון לבאות.

בגלל מקום מושבו של העוף הזה, במדבר, הוא נקרא ע"י חז"ל "עוף החול". הוא סמל לתקווה וליכולת להחזיק מעמד, הוא סמלם של כל המתעקשים, על אף הקשיים, המסרבים להתייאש. **כך לנגד עינינו, עם-ישראל לאחר השואה, השתקם קמעה קמעה - "כעוף החול". מעמק הבכא של השואה, אנו עולים בסולם יעקב, שלב אחרי שלב.**

שרידי השואה הוציאו ספרי זיכרון רבים, כדי לומר לנו ולצאצאיהם **"נצח ישראל לא ישקר"**, אנו, השרידים, כמו "עוף החול" משתקמים, מקימים משפחות וחיים במדינה עצמאית שלנו – מדינתו של העם היהודי.

במסגרת עיסוקיי בחקר השואה, אני נמצא תדיר בספריות שונות. מעת לעת, בהיותי באחת הספריות, אני ניגש לארון הספרים בו נמצאים ספרי הקהילות, ספרים שהוציאו ניצולי שואה לזכר קהילותיהם שנכחדו בשואה. בדרך כלל ארון הספרים עומד בשימונו. מעטים מעיינים בספרי הקהילות. המעיינים הם בדרך כלל חוקרים, סטודנטים, תלמידים העושים עבודות חקר על קהילות בשואה, וגם צאצאיהם של יוצאי קהילות המחפשים את שורשי משפחתם.

רבים מהדברים שהובאו בספר זה, נדלו ונלקטו מתהומות הנשייה של ספרי הזיכרון של קהילות ישראל המספרים על בכי ונהי, על אובדן בני המשפחה ועל אובדן העולם היהודי שהיה משמעותי מאד בעיני הכותבים. על האכזריות, ההשפלה, רצח נשים, זקנים וטף - חסרי הישע.

עיינתי אין ספור פעמים בספרי הזיכרון הרבים שכתבו וערכו שרידי השואה. ראשית דבר, השרידים כתבו עדויות מצמררות על התלאות, האכזריות האיומה ומעשי הרשע הנוראים של הגרמנים ועוזריהם, כמו הליטאים האוקראינים, ההונגרים ועוד. רבים מהכותבים ביקשו **נקמה! נקמה!**

המצבה משמשת כנקמה:

ואדע כי אבי לי רומז ומצווה
לנקום נקמתו לא לתת לי רומז ומצווה
לנקום נקמתו לא לתת לי דמי
עד אקים מצבה לו, לאבי, לאבות,
לאימהות וורונובה, לאחים, אחיות,
ותהי מצבה זו תחליף לנקמה

כצורר של חיים כצורר נשמה.

* * * * *

ספרי הזיכרון משמשים גם **כעין מצבה החרוטה בעט סופרים**, מצבה המספרת בערגה על בית אבא ואימא, על העיירה, על בתי הכנסת, על תרבות הקהילה התוססת, החינוך, רבניה ומשכיליה, תנועות הנוער, מפעלי החסד ועוד....

היה מרכיב חשוב נוסף בדבריהם, **הם חששו ודאגו מאד**, שמא עם ישראל לא יזכור את הנרצחים שעלו על המוקד ואת הקהילות התוססות שחיו חיי יהדות משמעותיים. הפסוק מספר איוב יכול לשמש מוטו לספרי הזיכרון¹: "מי-יתן אפו, ויכתבון מלי: **מי-יתן בספר ויחקו**. בעט-ברזל ועופרת לעד, בצור יחצבון".

כינוס הדברים בספרי הזיכרון מהווים גם כעין "לוויה" אחרונה לנרצחים, לכן נמצא "שירי" "קדיש", "זיכור" ו"אל מלא רחמים", שירי הספד ושירי ייסורים על שהנרצחים לא הובאו לקבר ישראל.

בתחילת ספר הזיכרון לקהילת גורליצה כותב הוועד שהוציא את ספר הזיכרון את המניעים לכתיבת הספר. **וכך הם כותבים**²:

¹ איוב יט, כג-כד.

² מספר הזיכרון לקהילת גורוליצה-Gorlice, כתב וערך: מ.י. בר-און.

"ביד רועדת, מתוך רטט של קדושה ויראת כבוד, אנו מגישים לאחינו בני עירנו את **ספר הזיכרון לזכר קהילת הקודש גורליצה**, שהייתה ואיננה עוד ואשר בניה-בוניה עלו בלהבות על קדושת השם.

...הספר יספר לדורות על תולדות הקהילה המפוארת, על שירת החיים שלה מאות בשנים – חיים יהודים שוקקים, חיי דת ותרבות יהודית, שנמשכו במשך דורות והטביעו את חותמן-רישומן על כל בית, על כל רחוב, על כל אבן בעיר הזאת.

הספר ישמש גלעד לזכר החיים ששירתם נפסקה עם הופעת חיות הטרף בדמות נאצים. הוא כולל פרקים על הגטו, על ה"אקציות" עקובות מדם... עד לאותו יום מר ונמהר בו חוסלה גורליצה היהודית.

תהא זו מצבת זיכרון של נייר, לזכר אלפי המצבות שנעקרו מ"בית החיים", בתוכן אוהלי צדיקים וקדושים.

מצבת זיכרון לאלפים שנשרפו חיים, נהרגו ונחנקו בגטאות ומחנות המוות, בימי החושך של השואה אשר פקדה דורנו זה.

ספר יזכור וקינה על עיר שהייתה, על בניה שהוגלו והושמדו – ספר שנעשה על-ידי מתי מעט ששרדו לפליטה ואשר קיבלו עליהם להקים את מצבת הזיכרון".

* * * *

בספר הזיכרון לקהילת מייטשעט - Molcza בדברי הקינה "אלה אזכרה ואהמיה" **נכתבו דברי ההסבר לכתיבת ספר הזיכרון**³:

"אנחנו השרידים המעטים שנותרו בחיים, לא יכולנו זה שנים לקיים את צוואתם של הקדושים שנכתבה בדם ליבם: **'זכור ואל תשכח!...**" לא זו בלבד, **"ש"קריעה" לא קרענו ו"קדיש" לא אמרנו ובכלל לא קיימנו מנהגי אבלות כדת וכדין**, כי אנוסים היינו מבלתי יכולת, אלא אף לא הקימונו במשך שנים מצבת-זיכרון, נפש לנשמותיהם הקדושות והטהורות. אולם מעתה לא נצטרך עוד לייסר את עצמנו על המחדל הזה, שבידינו ובליבנו לעשותו.

ברצות האל תוקם עוד השנה מצבת-זיכרון ראויה לשמם בצורת ספר, המגולל פרשת חייהם היהודיים במשך דורות, מותם הטראגי על קידוש השם וישראל ופרשת גדולתם של הגיבורים בני מייטשעט, שהגנו בדמם על כבוד ישראל והגיעונו עד הלום.

³ עמוד 368 בספר הנ"ל.

הדברים הללו מייצגים דברים דומים שנכתבו בספרי הזיכרון לקהילות ישראל שנכחדו בשואה, שיצאו לאור על-ידי שרידי השואה. עלי לציין, שגם השתמשתי במקורות נוספים. המקורות כתובים בגוף הספר.

* * * *

עניין הקדיש

במסורת ישראל **"הקדיש"** היינה תפילה קנונית ונאמרת מפי רבים. משפחות רבות, גם אלה שאינם מקיימים תרי"ג מצוות מקפידים לומר את תפילת **"הקדיש"** לזכר יקיריהם שנפטרו. כך גם בשואה, ליד הכבשנים במחנות ההשמדה בגיאיות ההריגה, ביקשו יהודים לומר **"קדיש"** לפני הרצחם.

בספר זה, אני מביא עדויות על כך, ובנוסף אני מביא "שירים" ו"פואמות" של ניצולי שואה שכתבו על יקיריהם שנטבחו ונרצח בהקשר לאמירת **"הקדיש"**.

דעתי האישית על אמירת הקדיש: אדם עומד חסר אונים מול חידת המוות ולכן מרים את ראשו למרום – אל אלוקיו, ומקדש שם שמים.

* * * *

בתחילת הספר אני מביא שני מאמרים הנותנים רקע תמציתי לתפילת הקדיש. את המאמר הראשון כתב העיתונאי מ. ציונוביץ ונושאו **"הקדיש"**, שהתפרסם בעיתון "הצופה" בתאריך 11.1.1949 לקראת יום הזיכרון הכללי. במאמר השני, מובאים דבריו של הרב יהודה עמיטל זצ"ל על **"יום הקדיש הכללי"** שנאמרו בישיבת "הר עציון", ישיבה שעמד בראשה.

* * * *

יום הקדיש הכללי

הרבנות הראשית לישראל בראשות הרבנים הראשיים הגאון הרב הרצוג זצ"ל והגאון הרב עזיאל זצ"ל קבעה את צום עשרה בטבת גם **ליום הקדיש הכללי** לזכר הנספים בשואה שאין יודעים את יום מותם. בלוח דינים ומנהגים בהוצאת "היכל שלמה" נכתב: "אור לעשירי בטבת מדליקים נר נשמה בכל בית, וכל מי שאין הוריו בחיים

יאמר בתפילה קדיש יתום, גם אם אין לו קרובים שנספו בשואה, **כי כל בית ישראל צריכים לבכות את השריפה אשר שרף ה'.** בתפילת שחרית יאמרו אחרי קריאת התורה את האזכרה שנתחברה לזכר השואה".

* * * * *

מנהגי האבלות שאנו נוהגים ייחודיים לעם היהודי. הרב דב בערל וויין, כתב מאמר על אופן התנהלות האבלות ביום הזיכרון האמריקאי. וכך הוא כותב במאמרו⁴: **בארצות הברית יום הזיכרון הוא חג לאומי, יום של פיקניקים, הופעות מוזיקליות, אירועי ספורט, מבצעים בחנויות, מצעדים וסתם יום חופשה מהעבודה.**

זה ניגוד חד ליום הזיכרון שלנו שהוא רציני ומיוחד מאוד, רחוק מאוד מלהיות יום של קלות דעת ובילוי. אני מרגיש שאפילו בנימה החילונית-למחצה שיש ליום הזיכרון כאן, בישראל - צפירות, מטחים צבאיים, זרי פרחים, נאומים צפויים של פוליטיקאים - יש מוטיב יהודי-מסורתי-דתי שנותן ליום את האווירה המיוחדת שלו. נוכחותה של רוח המסורת שמלמדת אותנו איך לערוך אזכרות וימי זיכרון היא שמעניקה ליום הזיכרון הישראלי את צביונו השונה והמיוחד. נראה שכל דבר כאן, בישראל, יוצא מיוחד.

במסורת היהודית התפתחה דרך לזכור את קדושיה המעונים וגיבוריה. דרך שקטה שאין בה צורך בנאומים, דרך שמעודדת בחינה עצמית ותיקון, הרהורים והבנה. היא שמה דגש על השבריריות של החיים ועל חוסר הוודאות של מה שנראה בטוח. היא מדגישה את התלות ההדדית ששוררת בין היהודים. היא לא מהללת שלא לצורך את אמנות המלחמה, אך היא לא נרתעת מלהכיר בקיומה הרווח ובהשפעותיה על ההיסטוריה היהודית.

⁴ שם המאמר: יום הזיכרון. פורסם באתר ישיבת בית אל: <https://www.yeshiva.org.il/midrash/7658>

היהדות זוכרת אנשים, מתפעלת מהקרבה ומוקירה את החיים. היום אנחנו יכולים בפעם הראשונה מזה אלפי שנים להגן על עצמנו מפני אויבים מרושעים. בכל הגלות הארוכה של עם ישראל רק במקרים נדירים לא היו היהודים קורבנות חסרי ישע. לכן ליהודים לא הייתה ברירה אלא לקיים יום זיכרון וטקס זיכרון דוממים. התגובה הדוממת הזאת היא שנתנה את הטון לטקסי הזיכרון היהודיים. היא התאימה היטב למושגי האבל והזיכרון היהודיים שהזכרתי קודם.

גם בחיים האישיים והפרטיים, לימי הזיכרון יש משמעות מיוחדת, ובמסורת היהודית יש בהם אפילו פולחנים וטקסים מיוחדים. את האזכרות אנחנו מציינים בנר זיכרון, באמירת קדיש, במתן צדקה, בדברי תורה, בהזכרות במת ובאמונה בחיים ובחיי עולם הבא של נשמות הנפטרים.

* * * * *

מצאתי, שדבריו של רבי נחמן מברסלב⁵ מתאימים לאומרי הקדיש:
"דע שיכולין לצעוק בקול דממה דקה בצעקה גדולה מאד ולא ישמע שום אדם כלל כי אינו מוציא שום קול כלל רק הצעקה היא בקול דממה דקה וזה יוכל כל אדם. דהיינו שיצייר במחשבתו הצעקה ויכנס קול הצעקה במחשבה ויצייר בדעתו קול הצעקה ממש עם הניגון כדרך שצועקין. ויכנס בזה עד שיצעק ממש בבחינת 'קול דממה דקה'".

* * * * *

תפילת הקדיש נאמרה כבר בתוככי השואה: בגיטאות, בגיאיות ההריגה, בקרונות המוות, במחנות ההשמדה, ביערות הפרטיזנים, במחנות העבודה הקשים ובאתרים נוספים.

⁵ רבי נחמן מברסלב, שיחות הר"ן ט"ז.

אהרון צייטלין כותב בשירו⁶:

וכל אחד מאתנו בקרון הזה

יאמר "קדיש" על עצמו –

"יתגדל ויתקדש שמייה רבא"

* * * * *

כאשר יהודים חזרו לעיירתם לאחר השואה כדי לראות מה נשאר מההרס האיום של העיירה והקהילה, תמיד הגיעו לבתי העלמין ולגיאיות ההריגה כדי ללקט את עצמותיהם של הנרצחים שנמצאו ולהביאם לקבר ישראל. אמירת הקדיש היה רגע מכונן באזכרות אלה. כך גם קרה שניצולים ובני משפחותיהם הגיעו בתקופה מאוחרת יותר לאנדרטאות ומקומות הקבורה, תמיד הקפידו לומר את תפילת הקדיש.

ראוי להזכיר, כי ניתן היתר הילכתי לומר קדיש על נוכרייה שהצילה יהודים בזמן השואה⁷.

אברהם אקנר בשירו **"אנו חבים לכם"** כותב את השורות הבאות⁸:

"לא הובלנו אֶתְכֶם לקבר ישראל

ולא השתטחנו עליו בחודש אלול,

מקום קבורתכם לא נודע –

ייסורינו הם בלי גבול.

את קברותיכם לא פקדנו,

לא אמרנו קדיש-יתום".

* * * * *

חיים חמיאל כותב⁹: "ועוד בה היו בעיר אוסטרולנקה, יהודים הרבה, היו והם אינם, ואיש לא הספידם, ולא ידע מותם, קברם, עד היום. עם רבבות הלכו, עם כל העם, בעיר, בכפר, בעיירה, היו לאפר, ולא היה מי שיצעק, מי שיבכה, מי שיקום. עיר בין ערים של ישראל בפולין, חמישה בה אלפים היו יהודים שאבדו, אבד הפרט, אבד

⁶ ראה בפירוט בעמוד 47 בספר זה.

⁷ ראה בפירוט בעמוד 89 בספר זה.

⁸ ראה בפירוט בעמוד 46 בספר זה.

⁹ ראה בפירוט בעמוד 59 בספר זה.

הכלל, תינוקות, ילדים, בחורים ובתולות, נשים וגברים צעירים וזקנים, עניים, עשירים,
חסידיים מתנגדים - - - **יתגדל...!**

* * * * *

ד"ר מאיר דבורז'צקי כתב ¹⁰: התארגנה במחנה קבוצה של '**קדיש-זאגער'**
(אומרי קדיש), הקבוצה הייתה מתגנבת בחשאי עם לילה, אל גופתו של האסיר
שנפטר, והיו אומרים 'קדיש' אחריו, בטרם תישלח הגופה לשריפה.
בין אומרי ה**קדיש** היו יהודים וסתם יהודים. אמירת 'קדיש' זו בלילה, הייתה כרוכה
בסכנה גדולה. אולם אלו שסיכנו את עצמם היו נוהגים לומר: אם אין לנו אפשרות
לשמור על כבודו של האסיר החי – אל נמנע מן האסיר המת את כבודו האחרון".

* * * * *

ח.ש. רובין (אגשוביץ) כתב בקינתו "נזכור" ¹¹:
"...ובהגות נכאים יחד נלחש

יתגדל ויתקדש.

יתגדל ויתקדש על גולגלות רסוקות,

בטנים רטושות, נאקה ויליל

תוך "שמע ישראל".

אל מלא רזובים, מי כמוך באילמים.

בנים ובנות לעמי הנידח,

דמעות לא תזילו לבטלה.

הן כוס הדמעות מאז נתמלא.

ניצוץ רמץ קדושים בל ידעך,

יגדל ושלהב למדורות-מדורות

לדורכם ולאלף דורות,

כי עוד זרע השטן לשארית מתנכל,

תמוגר זרועו בעזרת צור ישראל..."

* * * * *

¹⁰ ראה בפירוט בעמוד 36 בספר זה.

¹¹ ראה בפירוט בעמוד 167 בספר זה.

בשער הקדיש, אני מביא דברים שאנשים כתבו כ-**אינטרפרטציה** {האופן בו מסבירים או מפרשים דבר-מה, פרשנות} לקדיש. בדבריהם הזכירו מילים מהקדיש כגון, "יתגדל ויתקדש שמה רבה" והוסיפו את תלואותיהם בשואה, יגונם, אובדן בני המשפחה, אובדן העולם הרוחני ועוד...

והנה כמה דוגמאות:

יתגדל ויתקדש שמה רבא...¹²

יתגדל ויתקדש שמו הגדול בקדוש-השם של המוני אחינו ואחיותינו, אבותינו ואימותינו, בנינו ובנותינו, זקנינו וטפנו, שארינו וקרובינו, שנרצחו ונשחטו, נחנקו ונשרפו, עונו ואונסו, נגדעו ונתשו מעולמם, בידי זדים נאצים טמאים, על לא עוול בכפם ועל לא דבר.

* * * *

א.ל. בינות בעדותו: "עיירתי"¹³ כתב: "הגורל המר והנמהר שפקד את כל יהודי פולין ואירופה, לא פסח על הורינו ילדינו, נשותינו, אחיותינו, ואחינו. מעטים מבני עירנו ניצלו מן השואה – אלה שזכו לעלות ארצה לפני 'יום עברה... יום שואה ומשואה' כדברי הנביא צפניה (א', ט"ו) ואלה הבודדים, האודים המוצלים מאש, שהגיעו ארצה אחרי המלחמה לאחר סבל רב ועינויים, ויחד עם כל בית-ישראל, אנו מבכים את אובדן קהילתנו ומשפחותינו שנשמתם יצאו בטהרה על קידוש השם, וזכרם לא ימוש מלבנו לעולם.

ובהתעטף עלי רוחי ונפשי על שבר בני-עמי חוזר אני על דברי נעים זמירות ישראל: '**הייתה לי דמעתי** לחם יומם ולילה, באמור עלי כל היום איה אלוקיך? אלה אזכרה ואשפכה עלי נפשי'. הכאב הצורב דוחף ושואל את השאלה הנצחית: 'צדיק ורע לו, ורשע וטוב לו', מה חטאו ופשעו יקירנו שיצא עליהם הקצף? ואלה הצאן – הילדים הקטנים שלנו – מה חטאו? אשר שתו מיד ה' את כוס חמתו, את קובעת כוס התרעלה? ותפילה חרישית יוצאת מן הלב 'אל תחרש ותשקוט אל, תשלם לרוצחי עמנו

¹² ראה בפירוט בעמוד 44 בספר זה.

¹³ ספר הזיכרון לקהילת מוסטי-ויאלקה-Velykl Mosty, עמ' 66.

כגמולם'. וכל זאת ולמרות זאת, אנו מרכינים ראשינו לפני הנעלם והנסתר מנגד עינינו
ושפתינו לוחשות...

יתגדל יתקדש שמה רבא..."

* * * *

בני נוער רבים, שחזרו ממסעותיהם בפולין כתבו שירים רבים. אביא שיר אחד.
רויטל וינר בעת היותה תלמידת כיתה י"ב בביה"ס למדעים ואומנויות בירושלים.
כתבה את השיר: **"השריד היהודי – טרבלינקה"** לאחר שובה ממסע תלמידים
לפולין, בשנת תשס"ה - אוקטובר 2004.
את ההשראה לשיר קיבלה ממראה המצבות הרבות בשטח מחנה
טרבלינקה, שבו נמצאים 17,000 אבנים שבהם חרוטים שמות הקהילות שמהן הובאו
לטרבלינקה הקורבנות להשמדה, וכך כתבה:

יושבת כאן מול אלפי קהילות,
קהילות של יהודים שהושמדו.

הן הושמדו עד האיש האחרון.
כמעט.

כי כמעט לכל קהילה יש את האדם שלה,
הקבוצה, אלו ששרדו, ניצלו, ברחו.

אני מקווה שלכל קהילה באמת נשאר שריד,
אך מה שבטוח, לקהילה היהודית נשאר שריד!

כי כל יהודי ששרד, הוא חלק מקהילה יהודית שלמה,
קהילה שהנאצים ניסו להשמיד, אך לא הצליחו.

הנאצים לא הצליחו להשמיד את כולנו,
כי כולנו ביחד היינו חזקים.

וגם אם לכל ניצול וניצול,
יש את הסיפור שלו,
כל הסיפורים יחד, משולבים לפאזל אחד,
שמשותף לכל העם היהודי,
זהו סיפור על מלחמה,
על אומץ,
על העזה.
סיפור על גבורה.

* * * *

**מקור התמונה: אתר "מורשת" –
בית העדות ע"ש מרדכי אנילביץ**

* * * *

קינות

מסורת אמירת הקינות קדומה מאד במסורת ישראל. ידועה הקינה המפורסמת של דוד על מות שאול ויהונתן בנו, וכך נאמר בספר שמואל ¹⁴: **"וַיִּקְנֶן דָּוִד אֶת-הַקִּינָה** הזאת על-שאול ועל-יהונתן בנו ויאמר ללמד בני-יהודה קשת הנה כתובה על-ספר הַיֵּשֶׁר הַצָּבִי יִשְׂרָאֵל עַל-בְּמוֹתֶיךָ חֲלָל אֵיךְ נָפְלוּ גִבּוֹרִים ...".

דוד קונן גם על מותו של אבנר, שר צבאו ¹⁵: **וַיִּקְנֶן הַמֶּלֶךְ אֶל-אֲבִנֵּר**, ויאמר: **הַכְּמוֹת נָבַל, יְמוֹת אֲבִנֵּר יָדְךָ לֹא-אֶסְרוֹת, וְרַגְלֶיךָ לֹא-לִנְחָשִׁתִּים הִגָּשׁוּ, כְּנָפוֹל לִפְנֵי בְּנֵי-עוֹלָה, נִפְלָתָ; וַיִּסְפוּ כָל-הָעָם, לְבַכּוֹת עָלָיו".**

ירמיהו הנביא קונן על המלך יאשיהו ¹⁶:

"וַיִּקְוֶן יִרְמְיָהוּ, עַל-יֹאשִׁיָּהוּ, וַיֹּאמְרוּ כָל-הַשָּׂרִים וְהַשְּׂרוֹת בְּקִינוֹתֵיהֶם עַל-יֹאשִׁיָּהוּ עַד-הַיּוֹם, וַיִּתְּנוּם לְחֶק עַל-יִשְׂרָאֵל; וְהֵנָּם כְּתוּבִים, עַל-הַקִּינּוֹת".
וכמובן, **ידועה הקינה הלאומית "מגילת איכה" וגם "ספר הקינות" המסורתי הנאמר בתשעה באב.**

* * * *

הקינות מהוות ביטוי לאבל, לאובדן, לכאב עמוק, ומהוות גם ביטוי לזיכרון עולם של הנספים בשואה והעולם הרוחני שנכחד.
קינות רבות המובאות בספר נשארו ספונים בדפי ספרי הזיכרון ואינם נאמרים בטכסי זיכרון, לכן החלטתי להביא את הקינות לקידמת הבמה.

מספר קינות נתקבעו במסורת הקינות ונאמרים בבתי הכנסת. למשל, קינתו של **י.ל. ביאלר** ¹⁷: **"אֵלֵי, אֵלֵי נִפְשֵׁי בְּכִי וְזַעֲקִי, בֵּת יִשְׂרָאֵל, מִסְפָּד שְׂאֵי וְהַתִּיפְחִי, אֲכֹלָה הָאֵשׁ בְּיִשְׂרָאֵל ..."** נאמרת בבתי כנסת רבים בתשעה באב. כמו כן, נאמרת הקינה

¹⁴ שמואל ב', פרק א', ז.

¹⁵ שמואל ב', ג' לג- לד.

¹⁶ דברי הימים ב', פרק לה, כה.

¹⁷ ראה בפירוט בעמוד 157 בספר זה.

של הרב שמואל הלוי וואזנר, שאומרים אותה קודם "אלי ציון ועריה" בתשעה באב, וכן קינה שחיבר האדמו"ר מבאבוב.

רבנים עודדו לומר קינות לנספי השואה. קטע מקול הקורא שיצא מחבר רבנים בארה"ב¹⁸:

"על כן ראינו לנכון להסכים לעצת רבים וטובים, לעשות זכר ואבל ביום המר תשעה באב, יום אשר הוקבע בו בכי לדורות, לבכות ולהתאונן גם על קדושי אירופה, לקונן עליהם בציבור ולשפוך כמים לבנו על אובדן שש מאות רבבות ישראל אשר נפלו בידי הרשעים הארורים.

ולזאת נראה הדבר ראוי ויאה לכל ביהכ"נ ועדה, בהרומנא מרבותיהם, להוסיף קינה מיוחדת ולאמרה אחר סדר-קינות הנדפס קודם שמסיימים בפזמון אלי ציון ועריה, וכבר נתחברו על זה קינות רצויות, ספוגות צער ונהי, מגדולי הרבנים ואנשי מעלה, וכל קהל, בהוראת מנהיגו, יבחר בנוסח הקרוב לליבו להעלות בדמע את זיכרונם של קדושי ישראל, ולקונן עליהם בשפתיים דולקות ובלב קרוע ומורתח".

* * * *

כל מחבר קינה בחר בסגנון אישי המייצג את תלואותיו האישיות, עיירתו ומשפחתו. מחברים מסוימים הלכו על פי הסגנון של קינות תשעה באב. נוכל לומר, שקורות השואה באות לידי ביטוי בקינות המובאות בספר.

* * * *

הדברים המובאים בספר זה משקפים את קורותיהם ומאוויהם של בני-עמנו בשואה. באים לידי ביטוי תיאורים ותחושות כמו: פחד, השפלות, רעב, רצח ללא רחמים, בורות ההריגה, מחנות ההשמדה, רכבות המוות, בריחה ליערות והצטרפות לפרטיזנים, מקומות המסתור בבתים ובמרתפים, הרצון למות מות גיבורים, הטלאי הצהוב, חזרה לעיירה לאחר השואה וההלם מהחידלון: עיירה ללא יהודים. פולין ריקה מיהודים. **מתעורר רצון עז לנקמה** בגרמנים והרצון הבלתי-נלאה – לזכור ולא לשכוח את הנרצחים בשואה. **להקים להם מצבות וספרי זיכרון.**

¹⁸ ראה בפירוט בעמוד 155 בספר זה.

הרבה נוסטלגיה יש בדברים שהבאתי כמו, כיסופים לבית אבא ואימא, ההווי היהודי בעיירה, בתי המדרש ובתי-הכנסת, השבת, עולם התורה, תנועות הנוער והתנועות הציוניות, מוסדות צדקה, מוסדות תרבות, הנופים המוריקים של העיירה, דמויות ססגוניות מהקהילה כגון, רב העיירה, המורה, החזן, השוחט, שואב המים ועוד. באים לידי ביטוי גם ייסורי המצפון על שההורים שנשארו מאחור ללא יכולת להושיעם.

ספרי הזיכרון כבתי עלמין לבני-עמנו שלא הובאו לקבר ישראל:

כי תפתח, הקורא, ספר-זיכרון זה, עמוד רגע דום.

תחוש נא בכל ישותך כי הנה פתחת את שערי בית-העלמין,
בו ינחו יקירך, אבא, אימא, אחים ואחיות, נשים וילדים.
אשר לא זכו להיקבר בקבר ישראל.
כאן ינחו הם, אשר נורו, נחנקו, הורעלו בגאזים
והועלו חיים על המוקד.

כאן כרינו להם קברים אשר חצבנו בליבותינו.

הנה מרחפים כרגע מסביבך מיליוני נשמות מעונים,
אבל אתה לא רק על אובדן בני משפחתך אתה.
כי יתום אתה, בן לעם אשר מת מוות זוועה ופלצות,
אשר התבוסס בדמו ובעינוי שאול.
יתום אתה לעם אשר על החיים והמתים שלו
עלה הכורת כדי למחות את זכרם מעל פני האדמה.

וכאן, בספרנו זה, אנו השרידים שנשארו לפליטה, מביאים אותם לקבר ישראל.

כאן בבית עלמין זה שלנו, לא תשיג יד כל אויב להורסו.

קברים אלה לא יוכלו נבלים ופושעים לחללם.
לא רק בימי זיכרון מיוחדים נפקוד את קברינו אלה.
יום יום ושעה שעה נראה אותם לפנינו,

שמורים יהיו איתנו במשכנותינו.
לזיכרון נצח יהיו הם לנו,
ולתביעה בלתי פוסקת כי נחיה ונחוש בדימוינו
- ולו רק במידה כלשהיא - את מה שעבר עליהם.

תהי זאת מצבת נצח חרותה בליבותינו. לעולם לא נשכח!

* * * *

לצערי הרב, רבים מהכותבים נפטרו ואינם עמנו כיום. ישמש ספר זה מצבה לנספי
השואה ולכותבים שנפטרו.

ברצוני להודות לארכיון "יד ושם" ולארכיון "בית לוחמי הגטאות" שמארכיוניהם דליתי
תמונות לספר זה.

נזכור ולא נשכח!

ג'תשס"ג יפאל זן-מיכאל

תפילת "הקדיש" לנספי השואה

יתגדל ויתקדש שְׁמֵיהּ רַבָּא.

בְּעֵלְמָא דִּי בְּרָא, כְּרַעוּתָהּ. וְיַמְלוּךְ מַלְכוּתָהּ, וְיַעֲמַח פְּרָקְנָהּ, וְיִקְרַב מְשִׁיחָהּ.

בְּחַיִּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל-בֵּית יִשְׂרָאֵל,

בְּעַגְלָא וּבְזִמְן קָרִיב, וְאָמְרוּ אָמֵן

יְהֵא שְׁמֵיהּ רַבָּא מְבָרַךְ, לְעָלְמֵי עֵלְמֵיָא

וְיַתְבָּרַךְ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאֵר וְיִתְרוֹמֵם וְיִתְנַשֵּׂא וְיִתְהַדָּר וְיִתְעַלֶּה וְיִתְהַלָּל,

שְׁמֵיהּ דְּקַדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא.

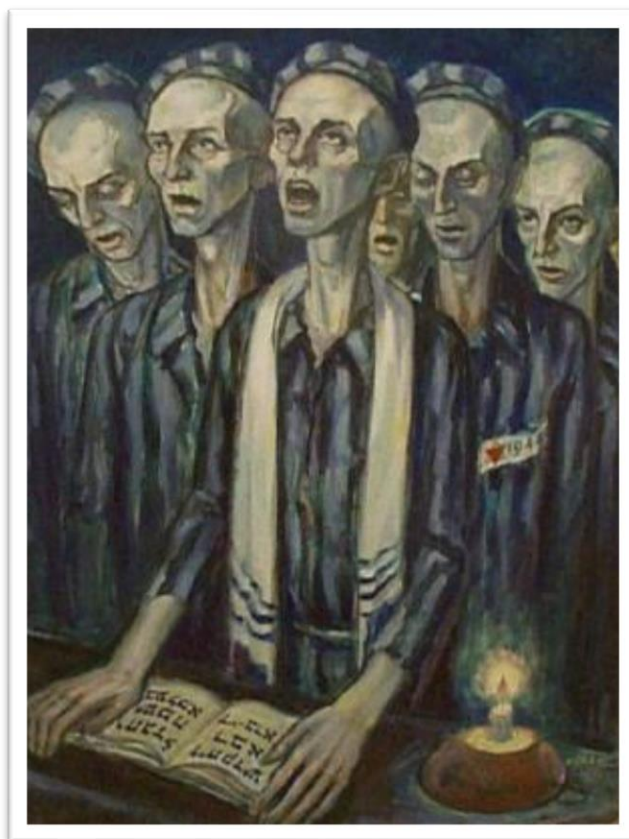
לְעֵלְא מִן-כָּל-בְּרַכְתָּא, שִׁירְתָּא, תְּשַׁבְּחָתָא וְנַחֲמָתָא

דְּאִמִּירוּן בְּעֵלְמָא, וְאָמְרוּ אָמֵן.

יְהֵא שְׁלָמָא רַבָּא מִן שְׁמֵיָא וְחַיִּים עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל וְאָמְרוּ אָמֵן.

עֲשֵׂה שְׁלוֹם בְּמִרוֹמָיו, הוּא בְּרַחֲמָיו יַעֲשֵׂה שְׁלוֹם עָלֵינוּ,

וְעַל כָּל-עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל, וְאָמְרוּ אָמֵן.

”קדיש”

הצייר: **דוד אולר**. מארכיון "בית לוחמי הגטאות",
השאלת קרן קלרספלד.

ב-20.2.1943, נעצר דוד אולר ונשלח למחנה דרנסי, ממנו גורש ב-2.3.1943 למחנה אושוויץ. במחנה ניצלו אנשי הס.ס. את שליטתו הטובה בשפות רבות וכן את כישוריו כמאייר לצורך כתיבת מכתבים לקרובי משפחותיהם. אולר כתב מכתבים בקליגרפיה אלגנטית ועיטרם באיורים נאים. מפעם לפעם נשלח לעבוד בכבשנים או בניקוי תאי הגזים.

ב-19.1.1945 השתתף ב"צעדת המוות" שלאחר פינוי מחנה אושוויץ. אולר נשלח למחנה מאוטהאוזן ועבד במכרות מחנה מלק, על גדות הדנובה.

* * * * *

**שרל נחמיה, בגיל 14 בערך, אומר קדיש בפונאר- גיא ההריגה
שבו נרצחו יהודי וילנה מיד לאחר השחרור.**

* * * * *

מ. ציונוביץ כתב מאמר על ה"קדיש" בעיתון "הצופה" בתאריך 11.1.1949 לקראת יום הזיכרון הכללי. אני מביא להלן שני קטעים ממאמרו:

"הקדיש"

תפילת ה"קדיש" שהיא תפילה נאה ושבח גדול לה', לפי מוצאה הקדום ותכלית מהותה, מהווה שיא של קידוש השם בישראל. תחילתם של כמה ניבים בתפילה זו בשעה שהלכו יהודים לקדש את שם ה' אלוקי ישראל בכל לבבם ובכל נפשם בגזירות שמד על ישראל. המילה "קדיש" בארמית כ"קדוש" בעברית, שהוא התואר הרם והנשגב ביותר מכל השבחים שאנו משבחים את המקום ברוך הוא.

המילים הראשונות "יתגדל ויתקדש" יסודם במקרא "והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי לעיניי גויים רבים" (יחזקאל ל"ח, כ"ג, וגם זכריה י"ד, ט') בקשר למלחמת גוג ומגוג, שאז יתגדל שמו של הקדוש ברוך הוא וביום ההוא "יהיה ה' אחד ושמו אחד".

"יתגדל ויתקדש שמייה רבה" היתה נאמרת בראשיתה בכינוסים פומביים בבתי-כנסיות ובבתי-מדרשות, אחרי דרשותיהם של דרשנים בציבור שהיו מעודדים את רוחם בימי שמד וגזירות, שלא לאבד את הביטחון בקיומו הכללי של עם ישראל, ויתגדל שמו של הקדוש ברוך הוא שאינו שלם עוד, שיגיע לידי שלימותו בעת הגאולה, כשינקום את נקמתו מהעמלקים שבכל הדורות שאז כיסא השם שלם וגם שמו שלם, כבוד השם יתברך יתקדש אז על תבל ומלואה ויתוקן כל העולמות במלכות שדי. ומתפללים היו הדרשנים לה' שזה יהיה "בוזייכון וביומיכון" שהשומעים יהיו מאותם שישארו לחיים ויזכו לראות את הגאולה בזמן הקרוב. וכל הקהל היה עונה אחרי המברך בהצהרה הוותיקה בישראל שהוד קדמות האבות חופף עליה, ב"אמן יהא שמייה רבא מבורך לעולם ולעולמי עולמיא" – מעין גילוי דעת שאכן עומדים הם בנאמנותם לאמונת ישראל ותורתו ולא יבגדו חלילה בדתם...

נקבע הכלל, כי מי שאינו יודע את יום המיתה של הוריו וקרוביו יבחר לו יום אחד ליום השנה שלו. וטוב שיהא יום זה מאוחר ממוקדם, על כן קבעה הרבנות הראשית במדינת ישראל "יום שנה" מיוחד – עשרה בטבת **שיהא יום אבל ויום זיכרון כללי לעם ישראל על השואה האיומה שעברה על האומה הישראלית בידי המרצחים הגרמנים ועזריהם ימ"ש**. היום הזה ייקבע ליום השנה לאותם מיליוני האלמונים מישראל, שאין יודעים עליהם מתי והיכן נהרגו על קידוש השם. והיום ייאמר מפי כל בית-ישראל "קדיש יתום" כללי לזכר קדושי ישראל שנספו בשואה.

* * * * *

הרב יהודה עמיטל זצ"ל, ראש ישיבת "הר עציון", ניצול שואה כתב מאמר על יום הקדיש הכללי. עיקר תוכנו של המאמר: משמעותו של הקדיש בהקשר לשואה. דבריו נאמרו בליל עשירי בטבת בישיבת "הר עציון" - מכללת יעקב הרצוג.

* * * * *

הרב יהודה עמיטל: יום הקדיש הכללי

יום הקדיש הכללי שתיקנו רבותינו שבארץ ישראל בדור האחרון - משמעות כפולה לו, מעבר למשמעותו של יום עשרה בטבת כיום המציין את ראשית החורבן. כשם שלקדיש עצמו, הנאמר על ידינו, יש משמעות כפולה.

מצד אחד - הקדיש נאמר על ידי כל יחיד בקרבנו על קרוביו. מצד שני, כשהרבה יחידים אומרים קדיש והציבור כולו אומר קדיש - מתווספת משמעות נוספת. ככל שנתעמק במשמעות נוספת זו של קדיש הציבור - יתעלה מעלה מעלה קדישו של כל יחיד, עד שהקדיש של כל יחיד מקבל עוצמה כזאת ועומק כזה, שלא היו מעולם לקדישים שיאמרו בדורות עברו. הקדיש שהיחיד אומר מתייחס לקדושים שעלו השמימה על קידוש השם, לקרוביו, הוריו, ואחיותיו, רעיו וידידיו, קדושים שעלו לשמים, שנהרגו על קידוש השם, מבלי שנודע יום עלותם השמימה, הן לא יגרע חלקם של נשמות אלה מאותן נשמות של מי שזכו ומתו על מיטתם ויום פטירתם ומקום קבורתם ידוע.

עם מותו של כל יחיד מישראל מתמעט כביכול שמו הגדול של הקדוש ברוך הוא, ואנחנו מוסיפים ואומרים קדיש. זה מה שנוגע לקדישו של יחיד. אך באשר לקדיש של הציבור - **הרי קדיש זה הינו הביטוי הפנימי, האותנטי ביותר, של כנסת ישראל.** הוא מציין את התייחסותה האמונית או הדתית לכל מה שמקופל במילה "שואה", מילה שאיננה אלא קוד לכל מה שהתרחש שם. באשר אין מילה ואין מלים, אין משפט ואין משפטים, אין מאמרים ואין ספרים שיכולים לתאר את שהתרחש שם - אנחנו משתמשים במילת הקוד הזאת: שואה.

באמירת קדיש על ידי הציבור מביעה כנסת ישראל את מה שבליבה כלפי הקדוש ברוך הוא על רקע השואה. התייחסותנו האימונית כלפי השואה נעה סביב שני צירים, אשר לשניהם ביטויים בכתבי הקודש.

הציר האחד, הינו זעקת השאלה התהומית עם זעקת התביעה כלפי מעלה, "אלי אלי למה עזבתני. צדיק אתה ה' כי אריב אליך, אך משפטים אדבר איתך, מדוע דרך רשעים צלחה שלו כל בוגדי בגד" כזעקת הנביא ירמיהו, וכפי שהוסיף חבקוק ואמר: "טהור עיניים מראות רע והביט אל עמל לא תוכל למה תביט בוגדים תחריש בבלע רשע צדיק ממנו".

הציר השני - זו כפיפות קומה כלפי שמיא, זו המוצאת את ביטויה בדברי משה רבינו, "הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט".

מצד אחד - השאלה הגדולה: למה פניך תסתיר ממנו, למה שכחתני, למה עזבתני? נכון - נסתרים דרכי השם, אבל אתה חונן לאדם דעת, חוננת בנו שכל, תבונה אנושית, ולפי התבונה האנושית אין כל הצדקה לשריפת עשרות אלפי תינוקות של בית רבן שלא טעמו טעם חטא מעולם. אין חטא - כבד ככל שיהיה - שיכול להצדיק בעיני בשר ודם את שריפתם של עשרות אלפי אימהות כאשר בזרועותיהן יונקי שדיים.

אין בעולם הישג ואין בעולם ברכה שיכולים לשמש פיצוי על שריפת אותם הרבבות שלא טעמו טעם חטא. כל הדברים בהקשר זה על תקומת המדינה בעקבות השואה - הם דברים נכונים. לא מדינת ישראל שבמציאות, זו שמדי פעם מקיזה את דמה על קיומה, אף לא מדינת ישראל האידיאלית, שבחזון איש תחת גפנו ותחת תאנתו, יכולה להצדיק במשהו את מה שעבר על עם ישראל בשנות השואה אין התייחסות דתית-אימונית כנה ללא זעקת התביעה הזאת: "צדיק אתה ה' אך משפטים אדבר אותך". אך מצד שני, מרכינה כנסת ישראל ראשה כאגמון, ואומרת כלפי מעלה: "הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט, צדיק וישר הוא". יש סתירה שלא ניתנת ליישוב בין שתי הגישות הללו. אך זה כוחה של כנסת ישראל שעל אף התמיהות שאין להן כל ישוב, היא מצדיקה על עצמה את הדין. זה הניסיון הגדול של כנסת ישראל, הניסיון האחרון בשלהי הגולה ולפני הגאולה: לא להבין דבר, ואף על פי כן להגיד "הצור תמים פועלו".

זו משמעותו הפנימית של קדיש הציבור, וזה מה שנותן גם את המשמעות לקדיש של כל יחיד. רבותי, קדיש כזה שאנחנו אומרים הערב לא נשמע מעולם בתולדות ישראל בעומק כזה, קדיש שמבטא את האמונה הגדולה הזאת. "הצור תמים פעלו", יחד עם "טהור עיניים מראות רע". זה מה שנותן את הכוח, את העוצמה, את העומק לקדיש של כל יחיד.

מי שהיה שם, בגיא ההריגה, לא יכול היה שלא לראות את יד השם, הדברים היו כל כך בלתי טבעיים, כל כך בלתי מובנים, כל כך בלתי הגיוניים, אני ראיתי אלפי חיילים רשעים של הנאצים עומדים, ומחכים, יושבים ובטלים, מאין יכולת להגיע לחזית הרוסית בשל המסילות שהיו עמוסות יהודים. איך אפשר להבין, שבתום

המלחמה הגדולה הזאת, עם נפילתו של הצורר הגדול יימח שמו, היו המלים האחרונות שבפיו: "היהודים ניצחו"!

אין מקום להיכנס לפרטים, אבל כל מי שהיה שם ראה: זה לא טבעי, את יד השם ראיתי, אבל לא את הפשר, את המשמעות, הוא דיבר אלי - אבל לא הבנתי מילה. ראו את יד השם, ראו את דבר השם, אבל - מה הוא אומר? אם הייתה נקודת אור היסטורית אחת בשואה, הייתה זאת: היו שם שני מחנות, מצד אחד מחנה הרוצחים ומצד אחד מחנה הנרצחים, ואשרינו שאנחנו השתייכנו למחנה הנרצחים. יעידו עלינו שמים וארץ: אילו ניתנה הברירה לכנסת ישראל להתחלף בתפקיד, הייתה כנסת ישראל אומרת עדיף להיות בין הנרצחים מאשר בין הרוצחים. זאת נקודת אור היסטורית ששום דבר לא יכול להאפיל עליה.

מול עולם רוצחים ומרצחים, עולם עומד על דמם של ילדים, של מיליוני נפשות - עמדנו אנחנו בצד השני; כל העולם כולו מעבר אחד ואנחנו מעבר שני. אנחנו יודעים, כפי שאומר הרמב"ם באיגרת תימן, שכל השנאה שאומות העולם שונאות אותנו - היא בגלל תורתנו, בגלל קרבתנו לקדוש ברוך הוא, ולכן אנחנו אומרים "עליך הורגנו כל היום נחשבנו כצאן טבחה". אבל יחד עם זה אומרים לנו לקדוש ברוך הוא: "אם שכחנו שם אלוהינו ונפרוש כפינו לאל זר הלא אלוהים יחקור זאת כי הוא יודע תעלומות לב" (תהלים מ"ד). זה ניסיון לא קל - אחרי כל זה להאמין ולאמור "יתגדל ויתקדש שמייה רבא", אבל, ליבי ליבי על אותם יהודים שאין להם אמונה, שחייבים להמשיך להתקיים בעולם, והם אומרים: "אני מאמין באדם", וזה מה שנותן להם את הכוח. הן ראינו לאן אדם מסוגל להתדרדר; אשרינו, מה טוב חלקינו, שאנחנו מאמינים בקדוש ברוך הוא, אשר "לא מחשבותיי מחשבותיכם", על כל התמיהות שיש לנו. אבל לאמור "אני מאמין באדם" וכך להתקיים? - ליבי ליבי עליהם. "נחמו נחמו עמי יאמר אלוהיכם, דברו על לב ירושלים וקראו אליה, כי מלאה צבאה כי נרצה עוונה כי לקחה מיד ה' כפליים בכל חטאותיה" - זה מה שעלינו לאמור. נרצה עוונה, לקחה כפליים בכל חטאותיה שעשתה לפני כן, ושעשתה גם אחר כך. אין לנו עדיין פסיכולוגים בעומק כזה, בעוצמה כזאת שיוכלו לבדוק מה קורה לאנשים כיום אחרי השואה. עם ישראל מנסה להדחיק את השואה, מדחיקים בכל דרך אפשרית, אבל מי יודע, אם אין ההרס הרוחני הפוקד אותנו נובע מאותם מאורעות שהעם מדחיק בליבו.

כפי שהוזכר כאן כבר, "צרור המור דודי לי", אף על פי שמיצר ומימר לי, "בין שדי ילין". בערב זה מבטאים אנו את כל מה שבליבה של כנסת ישראל, כל מה שיש לה לאמור כלפי הקדוש ברוך הוא. אם מתכנסים כאן מאות ואולי אלף יהודים - הרי יש בכך משום לימוד זכות גדולה על עם ישראל.

עם כל הקושיות שיש לנו, עם כל התמיהות,

אנחנו מכריזים ואומרים: יתגדל ויתקדש שמייה רבא.

* * * * *

הקדיש הגדול במחנה ההשמדה טרבלינקה

והנה הגיעה שעת החיסול. בטרבלינקה היה הדבר. הסיעו אותנו כבהמות לשחיטה והריגה. דומם קבלו עליהם את הדין, וכמו ששררה בכל היקום שתיקה בשעת מתן תורה, גם כאן הייתה הדממה יקומית. הם, המובלים לטבח נאלמו דום לא הוציאו אפילו אנחה מפיהם, עשו מה שפקדו עליהם הנאצים הטמאים, נסעו, הלכו, התרחצו והכינו עצמם ליום פרידה.

לפני שהכניסו אותם לתנורי הגז עמד הרועה הרוחני רבי ירוחם הניישטטי ואמר: "דרכנו בחיים היא עכשיו האחרונה. כולנו הננו מובלים להשמדה וכיליון, האבות והאימהות עם ילדיהם יחד, לא תישאר נפש. וכשם שהשתיקה שלנו היא לא טבעית, כן סתימת הגולל על אפרנו – אם בכלל תהיה – טבעית תהא, והכול ישכח, לכן אני אומר לכם: נאמר בעצמנו את הקדיש שבזמנים כתיקונם היו אומרים אחרינו הבנים והקרובים. נצדיק עלינו את הדין ונקדש שמו של הקב"ה שמעשיו בוודאי מוצדקים וקדושים". **ואז נשמע הקדיש הגדול**, שהחריד את האריה מרבצו וכילה את כעסו בחסרי ישע אלה מתוך חרון אף פראי. כולם פתחו פיהם בקדושה ובטוהרה ואמרו את הקדיש בהתעוררות רבה וכמעט מתוך שמחה שזכו לקדש את השם ברבים.

* * * * *

מקור: הרב אלתר מאיר, עיתון "הבוקר" י' בטבת תשי"א,
וגם בתוך מ.אליאב: "אני מאמין", עמ' 40-41.

* * * * *

**מחנה ההשמדה
טרבלינקה**

**צייר:
שמואל וילנברג
מעובדי המחנה
וממשתפי המרד
במחנה.**

**קדיש ולימוד משניות
על ההורים בתוככי התופת**

אני זוכר אברך אחד, תלמיד 'שיבת חכמי לובלין', כשהוא עומד ובזרועותיו תינוק שאך זה נולד, והוא לא הצליח להשתיקו מפעיותיו. באותו יום מר ירד מטר סוחף. וכך הוא עמד אותו אברך, עזריאל ויזנברג, ליד קבר-האחים, בתוכו הכיר את גופותיהם של הוריו. עזריאל **אמר קדיש ולמד משניות, בעל פה כמובן**. הרקיעים היו אטומים לקול בכיותינו ודמעותינו. אותו אברך נרצח יותר מאוחר בבודזין, עם 105 יהודים חפים מפשע, בידי הרוצח פייקס.

* * * * *

מקור: קפטן יצחק, בתוך ספר זיכרון לקהילת קראשניק עמ' 422.

* * * * *

"קדיש" בתוככי תופת השואה

בני עמנו לא המתינו ליום הקדיש הכללי. יש בידינו עדויות, **שיהודים התפללו את תפילת הקדיש עוד בתוככי התופת.** הקדיש הוא ביטוי נעלה לאמונתנו הצרופה בקב"ה.

ד"ר מאיר דבורז'צקי בספרו: "מחנות היהודים באסטוניה", **מספר לנו על חבורת אומרי הקדיש במחנות:** "עם הפטירות הראשונות ה'מוזולמאנים' (אסירים חלשים הנוטים למות), כאשר שלטונות המחנה התחילו להוציא את הגויות ליער הקרוב לשם שריפתן. התארגנה במחנה קבוצה של 'קדיש-זאגער' (אומרי קדיש), הקבוצה הייתה מתגנבת בחשאי עם לילה, אל גופתו של האסיר שנפטר, והיו אומרים 'קדיש' אחריו, בטרם תישלח הגופה לשריפה. בין אומרי הקדיש היו יהודים ו'סתם יהודים'. אמירת 'קדיש' זו בלילה, הייתה כרוכה בסכנה גדולה. אולם אלו שסיכנו את עצמם היו נוהגים לומר: אם אין לנו אפשרות לשמור על כבודו של האסיר החי – אל נמנע מן האסיר המת את כבודו האחרון".

* * * * *

לוויה וקבורה של גופות שהוצאו מקבר המונים באתר השמדה המונית.

(מארכיון לוחמי הגטאות)

* * * * *

"קדיש" במחנה

משגורשו מהגטאות וממחנות המעבר הפכו יהודים רבים לאסירי מחנות הריכוז וההשמדה הנאציים. עם הגיעם למחנות, איבדו רובם את בני משפחותיהם ואת שארית רכושם שנשאו עמם. האסירים נתונים היו לרעב, לתנאי מזג אוויר קיצוניים וקשים ביותר, לשרירות ולאלימות וסדר יומם כלל עבודות כפייה מפרכות. במציאות זו, כל מחוות ידידות וסיוע במזון או בתמיכה רוחנית היו לבעלי משמעות וחיוניים במאבק ההשרדות היומיומי של היחיד.

הנער אמרה קרָטס נזכר בתפילה במחנה:

העדפתי להקשיב שמאלה, שמשם הגיע פתאום הקול, מין מלמול, מין ניגון. ראיתי שם בשורה ראש מרעיד קצת על צוואר דק מושט קדימה... **את הרבי.** מה מאוד הבנתי את המילים שהוא אומר, כי לאט לאט הצטרפו אליו רבים בשורה... הניגון כבר התפשט והגיע אל השכנים שלנו, הגיע וחדר איכשהו גם את שאר הבלוקים, כי גם שם ראיתי יותר ויותר פיות נעים, וכתפיים, ראשים וצווארים שמתנדנדים כמעט בלי לנוע, בזהירות גדולה, אבל בהחלטיות, קדימה ואחורה... **"יתגדל ויתקדש"** – נשמע שוב ושוב, ואפילו אני יודע בכל אופן שזה מה שנקרא **"קדיש"**, תפילה של יהודים לכבוד המתים. [...] ואומנם זו הייתה הפעם הראשונה שגם אני, אני לא יודע למה, הרגשתי בחסרון מסוים, אפילו במין קנאה: עכשיו, בפעם הראשונה, **הצטערתי קצת שאני עצמי לא יודע להתפלל – כמה משפטים לפחות – בשפת היהודים.**

* * * * *

המקור:

<https://www.yadvashem.org/he/education/educational-materials/ceremonies/prayer.html>

מרים אלגזי (תרגום מהונגרית): עם עובד, ת"א 2004, עמ' 119-120.

* * * * *

היהודי האחרון בוויניצה

היהודי האחרון בוויניצה

הוא כינויו של תצלום שצולם בסמוך לעיר וויניצה שבאוקראינה במהלך השואה, ובו מוצג היהודי האחרון מהעיר כשהוא כורע על ברכיו לפני קבר אחים עמוס בגופות יהודי וויניצה.

חייל איינזגרופן מכוון אקדח לראשו, רגע לפני הוצאתו להורג, בעוד נאצים מהוואפן אס.אס (Waffen-SS) ושירות העבודה של הרייך (Reichsarbeitsdienst) מביטים במתרחש.

תאריך הצילום המדויק אינו ידוע ומתוארך בין השנים 1941-1943.

מקור: ערך "היהודי האחרון בוויניצה" בוויקיפדיה.

קדיש בתוככי התופת

יש בידינו עדויות, שיהודים התפללו את תפילת הקדיש
עוד בתוככי התופת. הקדיש הוא ביטוי נעלה לאמונה
הצרופה בקב"ה.

ד"ר מאיר דבורז'צקי: בספרו "מחנות היהודים באסטוניה",
מספר לנו על חבורת אומרי הקדיש במחנות:
"עם הפטירות הראשונות ה'מוזולמאנים' (אסירים חלשים
הנוטים למות), כאשר שלטונות המחנה התחילו להוציא
את הגויות ליער הקרוב לשם שריפתן,
התארגנה במחנה קבוצה של '**קדיש-זאגער**' (אומרי קדיש),
הקבוצה הייתה מתגנבת בחשאי עם לילה, אל גופתו של
האסיר שנפטר, והיו אומרים '**קדיש**' אחריו,
בטרם תישלח הגופה לשריפה.

בין אומרי ה**קדיש** היו יהודים וסתם יהודים. אמירת '**קדיש**' זו
בלילה, הייתה כרוכה בסכנה גדולה. אולם אלו שסיכנו את
עצמם היו נוהגים לומר: אם אין לנו אפשרות לשמור על כבודו
של האסיר החי – אל נמנע מן האסיר המת את כבודו האחרון".

זהותו של האלמוני מהתמונה המפורסמת מהשואה

**האיש מהתמונה המפורסמת:
הרב משה הגרמן, רבה של אולקוש,
המתפלל "קדיש".**

רבים מהתצלומים המפורסמים של השואה קשורים באנשים אלמונים. כזאת הייתה במשך למעלה מחמישים שנה התמונה המפורסמת של היהודי העטוף בטלית ומעוטר בתפילין, העומד יחף בין גוויות אחיו היהודים וסביבו קלגסי אס-אס משועשעים. תמונה זו הייתה לסמל. סמל להשפלה הנוראה בימי השואה. יותר מחמישים שנה הופיעה תמונה זו בספרי שואה, באנציקלופדיות ובמוזאונים, מבלי שלאיש יהיה מושג על זהות הדמות שבמרכזה. גם במוזאון "יד ושם", שבו מוצגת התמונה, צויין עד כה בתחתיתה כי "שמו של המצולם אינו ידוע".

רק לאחרונה, כבדרך מקרה, נחשפה זהות האיש. **זהו הרב משה הגרמן, מן העיירה הפולנית אולקוש.** מי שגילה את הדבר והביאו לידיעת "יד ושם" הוא

אחינו של הרב, משה ינובסקי, איש משטרה בגמלאות המתגורר בנס-ציונה. ינובסקי לא ידע כלל על דבר קיומה של התמונה. מעולם לא נדרש לביקור במוזיאון או לקריאה בספרות שואה. הוא חווה אותה על בשרו.

ינובסקי נולד למשפחה מכובדת ועשירה בעיירה וולברום. כשהיה בן חמש-עשרה פרצה המלחמה, ומשפחתו התפצלה. אביו ברח ליערות, אימו ואחיו הצעיר הוסתרו בבונקר שהוכן מראש, והוא בחר להתייצב בכיכר העיר. הוא קיווה לשרוד בזכות היותו חרט. ואמנם, מכל משפחתו רק הוא נותר לפליטה. אימו ואחיו הוסגרו על-ידי שכן שהצטרף למשטרה הפולנית. אביו מת ימים אחדים לאחר תום המלחמה. סבו מצד אביו נרצח לנגד עיניו וכל יתר בני המשפחה, חוץ מבן-דוד אחד, הוכחדו. לאימו של משה, אנה, היו שלוש אחיות ואח אחד, משה, ששימש רב העיירה אולקוש. למרות המרחק הקצר שבין אולקוש לוולברום, ינובסקי זוכר הזדמנויות בודדות שבהן נפגש עם דודו הרב.

עניין התמונה התעורר לפני זמן-מה, בעת שבן-דודו המתגורר בשווייץ ביקר בישראל. בן-הדוד סייר במוזיאון "יד ושם" וראה שם את התמונה והכתובת שמתחתיה. התמונה הייתה מוכרת לו. כשחזר לביתו החל לנבור במסמכיו ומצא גזיר מצהיב של עיתון אשר ראה אור לאחר המלחמה ובו התמונה, לצד סיפור האירוע.

"קדיש" אחרון

הוא מיהר לשלוח את קטע העיתון אל בן-דודו מנס-ציונה, כדי שזה יעבירנו ל"יד ושם". בקטע העיתון נכתב, כי המידע על התמונה נתגלה ברשימותיו של תושב אולקוש, משה-דוד וייצמן. וייצמן זה נהרג בשואה, אבל כתביו נשתמרו ובהם מסופר על יומו האחרון של רב העיירה.

"באותו יום", כתב וייצמן, "הוצא הרב מבית-הכנסת כשהוא באמצע תפילת שחרית. הוא הובל תוך כדי חבטות אכזריות לכיכר העיירה, שם כבר שכבו על הארץ גופותיהם של רבים מתושבי אולקוש. **קודם שירו בו הגרמנים ביקשם הרב להמתין רגע קט, עד אשר יאמר קדיש על אחיו המתים. הגרמנים המשועשעים הסכימו לבקשתו והרב אמר "קדיש". כשסיים, ירו גם בו.**" ה' ינקום דמו...

* * * * *

בליצה [בעליצע] הינו כפר קטן במזרח פולין על יד נהר הניימן. גרו בו כ-130 משפחות יהודיות. כאשר הגיעו הגרמנים לעיירה והתחילו האקציות, ברחו משפחות יהודיות אל היער הסמוך – אל הפרטיזנים. הגברים הצטרפו לפרטיזנים במאבקם כנגד הגרמנים, והמשפחות – נשים זקנים וטף שהו במחנה המשפחות היהודיות שהוקם ביער.

סיפור עדותו של אלעזר-מאיר סוויצקי: **"קדיש" ביער** עוסק ביהודים הנמצאים ביער במחנה המשפחות היהודיות והוא מספר על רציחתו של פייווע בידי הגרמנים ועל הייסורים שעובר אחיו א. , הבאתו לקבורה ואמירת **"קדיש"** על קברו. למרות שהיה קשה לו לומר "צידוק הדין", לא וויתר על אמירת **"קדיש"** על קבר אחיו.

אלעזר-מאיר סוויצקי

"קדיש" ביער

נהר הניימן המפרה את כריה הרחבים משופעי-החציר של רוסיה הלבנה חצה אז את שתי גדותיו לשני חלקי עולם נפרדים. קשה היה לדעת, מה נעשה ומה נתרחש ברצועה השנייה מעבר למים, שזרמו כתמיד. אכן, כאילו נאלמו קולות-הקריאה והדיהם שהיו מתגלגלים ומכים גלים מגדה לגדה, נדם גם הצחוק נטול הדאגה וההמולה של האיכרים התמירים ושל האיכרות הזוהרות, שהיו לפנים בשעות השובע פורעים את שקט בין הערביים רווה המסתורין של הנהר. רובץ לו עתה הנהר במיטת-החול הצלולה שלו ואף איש אין לו די חוצפה לגשת אליו ולהפריע לשקט השוטף שלו...

מזמן לזמן נודף על פני הכפר ריח האדמה מן הכרים המוריקים. פה ושם נצבט בחצר לב-איכר, שלא יכול שאת את הגעגועים שתקפוהו. נוטל הוא ברעד את משוט-העץ בידו ובחשאי ישרך כצל מאחורי הגרנות שבכפר. הוא הולך ונמשך בגניבה אל הנהר. בהגיעו אל הנהר הוא גורר מהר את הסירה אל המים ובמשוט היבש הוא מתחיל

במהירות לבתר את הגלים כלא-נוע-גלים, כאילו היה רוצה לקרוע את המים הגלודים ולהבריא את דממת-המרה-השחורה.

מפי איכרים תקופי-געגועים כאלה היו **יהודי היערות** קולטים תכופות שברי-שמועות מהמתרחש בעברו השני של הניימן, **המילים המקוטעות לא הביאו מעולם בשורות טובות.** הן סיפרו תמיד על פגע-התופת, על אירגון של כנופיות "פולנים לבנים".

כשהאיכר חולף כזה, נבהל מרשרושי צעדו עצמו, היה פוגש במקרה כמה יהודים, היה מתחיל להצטלב באדיקות ובקול שבור של יראת-שמים היה מלמל בלחש: "בחורונים, יקרים, חבובים, ראו-נא, ראו והיזהרו! רחמו-נא על שארית אנשיכם, דעו כי הפולנים הארורים, העושים צרות גם לאחינו הביילרוסים (הרוסים הלבנים) **מתכוננים להשמידכם כליל**", ותמיד באותן המילים: "היזהרו וה' ישמרכם" – היה נעלם איכר כזה כמשולח אגדתי.

ידיעות-קלוטות מקריות אלה מפי איש כצל-עובר מעבר השני של הניימן, הישרו דיכאון על כל **שוכני יער-קלעטי** ולא נתנו להם מנוח.

יום ראשון לפנות בוקר, **במחנה היהודי** החונה ליד "פלג הזהב" הקיצו כולם מוקדם יותר מתמיד. שמים כחולים-בהירים נתלו מעל הארץ, שמש שלהי-קיץ החלה לטוות את קרניה הסתוויות החמימות, שנמשכו וארגו את הכרים הטלולים במסגרת מקושטת. הכל מסביב בישר עוד יום נוסף של שלהי-קיץ רוסי-לבן, חם נעים.

הנשים החלו להתעסק בהכנות לארוחת בוקר וכעבור שעה קלה ישבו כולם וסעדו. לא נשמעו הגידופים והצעקות הפראיים והמופקרים משלפנים, כולם ישבו בשקט, כמעט ולא הורגש בנוע היד אל הפה. אף איש לא מילמל אף לא-מילה, **מעל כולם הייתה תלויה דממת בית-עלמין מאובנת. הורגש, כאילו כל אחד ניחש בטבע הנד לגורלם, כי משהו איום ונורא ממשמש ובא.**

על פניו של א. ניכר היה הדבר במיוחד, פניו הערות והעליזות שונו לאחרונה. הוא נראה לבן למחצה וצהוב למחצה, כבד-איכרים שלא החוויר די-צרכו. בימים האחרונים התבודד לגמרי וכמעט שלא דיבר אל איש, דומם תעה בין האילנות הגבוהים והשיחים העבותים, כאילו רצה למצוא שם פשר לעצבות הכפוויה שתקפה אותו לאחרונה.

בימים האחרונים הרגיש יותר מתמיד את קירבת-הדם אל אחיו פייווע, שנשאר לו יחד מכל משפחתו. את עיניו לא היה גורע ממנו, אל כל אשר פנה פייווע, ליווהו מבטיו המודאגים של א. לכל מקום ומקום. כשפייווע היה מוכרח לצאת בלילה לתפקיד, **היה אחיו א. אובד-עצות**, הוא היה יושב כל הלילה מכווץ בפינתו. הוא היה מתנדנד כעלה אחרון עלי גזע ובעיניים מחודדות-פרא היה מצפה לרגע בו יחזור. הוא לא ידע להסביר לעמו מה בעצם מטריד אותו, הוא רק הרגיש כי משהו איום אופף אותו וכי הוא אינו יכול להיחלץ ממנו.

לאחר ארוחת הבוקר האילמת החלו הגברים להתפזר בקבוצות לכיוונים שונים, כל קבוצה למילוי חובתה. **מאיר** הלך עם קבוצה קטנה אל הניימן לקרוא אל המקשר שבעבר הנהר כדי להיוודע מהו המצב. **לייבקה הדייג עם בנו צליה** הלכו לכיוון אחר של הנהר כדי להתקשר עם מקשר אחר. א. ישב מאובן על מקומו בו סעד ארוחת הבוקר כאילו שכח לקום. פייווע ניגש אל אחיו כרוצה לפזר במקצת את התאבנותו ואמר: "נו, ואנחנו א. נלך אל קבוצת זלמן, אולי הם קלטו ידיעות כלשהן". א. לא השיב דבר, הוא רק הביט על אחיו פייווע ונשאר יושב ללא-ניע, **אך כאשר קרא פייווע לדודנם מיכל** ללכת איתם והם יצאו לדרך, קם א. בקושי והלך אחריהם. הם הלכו אל קבוצה יהודית אחרת – מרחק חמישה ק"מ, ואילו גברים אחדים וכל הנשים נשארו במחנה. הנשים ניקו שיירי ארוחת הבוקר והחלו להכין את ארוחת הצהרים.

לאחר עוברים כשניים וחצי ק"מ פילחו לפתע שלוש יריות בודדות את דממת היער. שמיעת יריות ביער לא הייתה בגדר הפתעה, אבל היום בלבלו היריות יותר מתמיד. מאובנים נשארו עומדים ואף איש לא הוציא מילה מפיו. לאחר שתיקה קצרה וחילופי-מבטים לא המשיכו בדרכם אלא, ללא מילים, חזרו אל המחנה שלהם.

בהגיעם למחנה הם מצאו שם אש קטנה לוחשת מסביב לסירים שפותים, אולם אף לא נפש חיה, כנראה שכולם נבהלו היום מהיריות וברחו. מסביב שררה דממה מעיקה, רק מזמן לזמן, בחווה לא רחוקה, קרא לו תרנגול בחציפות והפסיק לשנייה את הדממה.

מיכל היה הראשון שהתעורר והתאושש, הוא פנה חרש ואמר: "בואו ונלך לחפש ולמצוא את כולם ולקרוא להם לחזור למחנה". **פיווע סירב ללכת:** "הם ישמעו כי שורר שקט ויחזרו עוד מעט בעצמם" – ענה. אולם מיכל לא רצה לחכות לבואם והלך לחפשם. בראותו כי מיכל הולך ניגש א. אל פיווע וביקש ממנו: "בוא נלך עם מיכל", אולם פיווע התעקש הפעם ואמר: "לך אם אתה רוצה, אני לא אלך". א. נמצא במבוכה ולא כיצד ינהג, אולם מתוך נימוס הלך עם מיכל, **ופיווע נשאר לבדו במחנה.**

הם הלכו לחפש עמוק יותר ביער הקלעטי. אכן בדרכם פגשו את כולם כשהם חוזרים, א. וכולם הלכו יחדיו אל המחנה. בהיותם לא רחוק מן המחנה שמעו פתאום סיסמת-שפורפרת. כולם נשאר עומדים מאובנים, כולם הכירו את הסיסמה של הפולנים הלבנים. כהרף עין התאוששו כולם אינסטינקטיבית ושיירה של כמה עשרות אנשים נמשכה אוטומטית אל כיוון האגם הלא-רחוק, שם נמצא מקלט מוכן ומוסווה היטב.

בהגיעם אל האגם כבר מצאו שם את מאיר עם קבוצתו. הם סיפרו, כי כשקרבו לניימן וקראו כתמיד אל המקשר שמעבר לנהר, הוא רק יצא אל סף-דלתו **והראה בידיו שעליהם לברוח מהר** ככל האפשר. כולם נכנסו בזחילה אל המחבוא התת-קרקעי שם נשאר דום כמעט ללא נוע יום תמים. אף איש לא דיבר, כולם ישבו שקועים במחשבותיהם, רק מזמן לזמן הפרה אנחה עמוקה את הדממה התת-קרקעית. בכל זאת הורגש באוויר התת-קרקעי כי במוחו של כל אחד קודחת המחשבה: "מה יביא איתנו היום?". א. ישב בפינה ורעד. מזמן לזמן לחשו שפתיו כמאליהן: **"פיווע אחי היקר! למה לא הלכת יחד איתנו: מדוע עזבתי אותך היום לבדך?"**

לפנות ערב כשהשמש שקעה יצאו כולם מן המחבוא, רגע היטו אוזן סביבם אל תוך היער, וכשנוכחו בשקט השורר מסביב הלכו כולם דום אל המחנה. משקרבו אל המחנה כבר מצאו שם אנשים, שברחו קודם לכיוונים אחרים. הם עמדו דום ללא

מילים, דום כאבלים, אך פניהם העידו כי הם יודעים כבר מהאסון שקרה היום. א. הרגיש שמתלחשים ונמעים מפנייה אליו. הוא ניגש אל אידל בן זלמן ושאל: "הגד-נע לי, אידל היכן פייווע?" נפלה תשובה קצרה וקשה – כנוסח היער: "הוא שוכב לי המחפורת של מאיר, זו מאשתקד". התשובה הצפויה כמעט בלבלה את א. והוא מבולבלה ללא הכרה, אולם מיד החזירה אותו המציאות העגומה אל הכרתו. הוא לא דיבר עוד אל איש, הוא רק התהלך ומלמל לעצמו: "פייווע, אחי המסור! האינך חי עוד? האמנם הנני כבר לבדי גלמוד בעולם הגדול?"

משהחשיך לגמרי הלכו לקבור את פייווע. דום צעדו 12 יהודים בדרכם כדי לקבור את קורבנם, שנפל היום. הם השתרכו בגניבה על שבילים עקלקלים, ממש כאנשים שאין להם לא רק הזכות לחיות אלא גם אין להם את הזכות למות, הזכות להביא לקבורה את אחיהם.

בקורבנו אל המקום בו היה שוכב פייווע, גדוע-שרוע כאורן לאחר סער, לא יכול עוד אף אחד להישאר בקיפאונו, הוא התרפק על אחיו המת, החל לחבקו, לנשקו וחרש חרש מילמל משהו, אז ניגש אידל והסב אותו מן ההרוג, באומרו: "הרגע, התנהג כיהודי, דע כי אחיך פייווע הינו קדוש אמיתי, וודאי יש לו איזה זכות, כי אותו אנו מקברים כמנהגנו, אותנו, אין אנו יודעים עוד מי יביא לקבורה".

מהר נכרה הקבר ומיד הושכב הקדוש על משכב-העולמים שלו. משכיסו את הקבר קראו ל-א. שיאמר "קדיש". א. ניגש אל התל הנערם במעמקי היער ואמר: "אחי הקדוש! אינני רוצה להצדיק את הדין על קברך הצעיר, חושבני שיהיה זה לא ישר וחוסר גילוי לב מצדי, אם אני אומר "קדיש"

הרי זה כדי לנחם אותך, אחי. דע, כי אני אחריך עוד אומר "קדיש", אחרי אין

כבר מי שיגיד "קדיש". את דממת-הליל של יער עתיק-יומין בקעה ופילחה קראה

חרישית כמעט בלתי נשמעת **יתגדל ויתקדש שמה רבא...**

* * * * *

מקור: פנקס בליצה [בעליצע], העורך: ל.לוש, הוצאת יוצאי בליצה בישראל ובאמריקה, אייר תשכ"ח, מאי 1968, עמ' 314 ואילך.

* * * * *

יעקב טייטלקר יתגדל ויתקדש...

יתגדל ויתקדש שמייה רבא...

יתגדל ויתקדש שמו הגדול בקדוש-השם של המוני אחינו ואחיותינו, אבותינו ואימותינו, בנינו ובנותינו, זקנינו וטפנו, שארינו וקרובינו, שנרצחו ונשחטו, נחנקו ונשרפו, עונו ואונסו, נגדעו ונתשו מעולמם, בידי זדים נאצים טמאים, על לא עוול בכפם ועל לא דבר.

בעלמא די ברא כרעותיה

בעולם הזה שברא א' כרצונו, שהוא למעלה משכלנו, ושיצר בו חיות-טרף-יער ופריצי-חיות-אדם, שבשניהם וציפורניהם המפורזלות והממוכנות נטרפו ונספו יונינו וגזלינו היקרים והנעימים ונגזלו ממנו לנצח.

וימליך מלכותיה ויצמוז פורקניה ויקרב משיזזיה...

ולא זכו לחיות ולחזות בעיניהם בשיבת-ציון, בצמיחת הגאולה ובתקומת המדינה, שאליהן נשאו את נפשותם, התפללו השכם והערב והורגו עליהן כל היום.

בעגלא ובזמן קריב...

וחזונם-חזוננו קם ויהי, נתגשם ונתגלם במלואו בימינו עם השמדם ונסוחם כליל מן הארץ.

בוזייתון ובוזייתון ובוזייתון דכל בית-ישראל...

רצה הגורל הגלותי האכזר הנמהר והמר, שנבוא על זכותנו ההיסטורית במחיר כה יקר ומדאיב. בחייכם ויומיכם הרעננים והשאננים הקטופים ובחיייהם ויומיהם של ששת מיליונים נפשות – עולמות מושמדים מבית-ישראל האמלה.

יהא שלבא רבא...

נוחו בשלום על משכבכם ויהי שלום לעפרכם ותינשאנה נשמותיכם בכנפי השכינה ותעלינה במעלות קדושים והטהורים, שהוקרבו על מזבח האומה ותצורנה בצרור חיי-הנצח של ישראל.

עושה שלום במרומיו...

והמשכין שלום במרומים, ישרה שלום גם עלינו וייתן לנו כח וגבורה, עוז ואומץ לשאת בסבל הכאב הצורב והצער הנוקב בליבותינו וכושר ואון למצות עמקי מוראות-השואה ולצורם לתעודה לדורות הבאים אחרינו למען ידעו ויזכרו מה שעשו העמלקים בדורנו ולא ישכח ולא ימחה לעד!

* * * * *

מקור: קובל – ספר עדות וזכרון לקהילתנו שעלה עליה הכורת.
העורך: אליעזר לאוני-צופרפין, הוצאת ארגון יוצאי קובל בישראל,
תשי"ז – 1957, עמ' 483.

* * * * *

אברהם אקנר
"אנו חבים לכם"

אנו חבים לכם **מצבה** –
לא משיש ולא מגזית,
לא באותיות זהב חרותה
וגם לא יבער בה לפיד.

לא הובלנו אתכם לקבר ישראל
ולא השתטחנו עליו בחודש אלול,
מקום קבורתכם לא נודע –
ייסורינו הם בלי גבול.

את קברותיכם לא פקדנו,

לא אמרנו קדיש-יתום.

ימי שבעה לא ישבנו –

אי הקבר ואי המקום?

טמנו אתכם בתוך גופינו הפצועים,

עמוק בליבותינו חרוטה הדמות.

צער ויגון מלווים דרכינו,

אבלנו מתמיד – וכל יום התייחדות.

לא הקימונו לכם מצבה,

לא משיש ולא מגזית,

רק מדמעות שקפאו בעינינו

יוקדת בלבנו **אש התמיד.**

מקור: ספר הזיכרון לקהילת מוסטי-ויאָלקה מאסט רבתי, עורכים: משה שטקמן, אברהם אקנר, א.ל.בינות, הוצאת יוצאי מוסטי-ויאָלקה בישראל ובארה"ב, תשל"ו-1975, עמ' 331.

* * * * *

אהרון צייטלין

יתגדל ויתקדש שמייה רבא

בקרן-מוות חתום

ומתוייל בתיל-דוקר

קם יהודי על רגליו ואומר:

"ריבוננו של עולם, יש נרות עמדי, התראה?

אדליקם, וכל אחד מאתנו בקרן הזה

יאמר "קדיש" על עצמו -

"יתגדל ויתקדש שמייה רבא"

ובכי מר,

וכל אחד על עצמו קדיש אמר.

והקדוש-ברוך-הוא קם לומר

קדיש אחרי העולם.

* * * * *

מקור: קובץ "זכור" ג', עמ' 109.

* * * * *

קדיש יתום

שבח ותהלל לשמך, נחלת זה דורי־דורות

— — — דורות רבים

מאכל ונהי בקעו, מבכי מתילל ;
מהשפך לבבות אבלים בשיח־נפש
על אמא־אבא נפטרים

וזכר כל שאר יקרים.

הם המו לך עד כלות... ב"יתגדלו!
... עתה כחרב חדה, כמו תער מרוט,
ללא צהלת גוגנים, ללא חיוך על שפתים ;
חותך בי כאב, צובטני הצער

— — — בלב חרות

קול בוקע בקבי באלם : אלי,

אל אלהים!

אנא, אמר אתה, איך קדיש אשא

על מיליונים ?!

עת נהרותיך רוו כלם, דמים מלאו
עת גונים, צבעים המירה תכל רבה
אי מה יאמר לך עוד „שמיה רבא ?...“
ושיר־שבח מהו עוד ממני תשאל ?
אם יש את נפשך כי פי אפתח —
לצדוק הדין במלמול שפתים ; —
העוד נכספת לברוך דין אמת ?
וכי אמר, רק צדק משפטך

אך חסד ורחמים ?!...

— — — לא, לא אקבל דין! לא תצדק

הכה נבוא השבון!

לוחותיך שדי — עבדך בהר סיני שבר...
ראית — על חטא העגל — בכבד עוון
קודר־אבל במר־נפשו עמך יצעק — — —
ושוב — לוחות ביד משה נתת

בחורב, זה הקר...
איככה זה אל חנון!

— — — אתה

בהתנפץ ראשי עוללים ויונקים
אל קירות ומרצפת רחוב

החברשת? — — —

איכה כשל כחך ומוראך איך פג
בהטבח מבני עמך מיליונים!
מה כחי אני ודמעתי כי אגיר,
אם גם אכן מקיר תזעק — — —
את קולי בדרך אעיר
ואתה — דבור מפיה נעתק? —
קרא אפוא אתה אליהם, על כלם —

קדיש יתום!

על זקן ונער, על חיוך תינוק

כי נאלם...

— — — על אשה ואיש, על כל ילד נעדר
על כל במים טובע ובאש שרף
על שנורו בביתם בשדה וביער
וכל מי בכבשן על הסף

אליך באימתו שוע ויתגר...
בכפות מיליונים...

תעלה דמעתם בגרונה, יעלעל בה דמם

עד מחנק!

ובל יסוף מגי תבל זכרם

לעולמי עולמים!

כי איכה אל רחום, אקרא אליך
לבדי — עץ יבש אנכי — פליט חרב
אוד מצל מן הדלקה!..
אללי, יבשו שפתי, אזלה ידי
לעמד עמך בדין ודברים...
ושמא תאמר עוד גם עתה

כי לך הצדקה?

* * * * *

מקור: נר תמיד – יזכור לקריביץ' -קהילה שנכחדה. העורך: מתתיהו בר-רצון,
הוצאת יוצאי קריביץ' בישראל ובתפוצות, תשל"ו-1976, עמ' 156 ואילך.

* * * * *

כי דורש דמים אותם זכר
לא שכח צעקת ענויים
תהלים ט יב

למען ידעו דור אחרון
בנים יקמו ויספרו לבניהם
תהלים עה ו

מגילת הנצחה

ביום חמישי בשבת יא לחדש אייר שנת חמשת אלפים
שבע מאות ועשרים וארבעה לבריאת העולם . השנה
השש עשרה למדינת ישראל והשנה העשרים ושתים
לחורבן קהלתינו קהלת קריביץ (פלך וילנא) התאספו
אנחנו יוצאי קריביץ בישראל להר ציון
בירושלים והצבנו מצבת זכרון לקדושי עירנו והסכיבה
שנספו בידי הצוררים הנאצים ביום יא אייר שנת התשב
ונקברו בקבר אחים באדמת נכר
במגילה זו אנחנו מנציחים את שמותיהם של קרובנו
ויקירנו , למען תת להם שם וזכר עולם
תהי המצבה הזאת ומגילה זו גלעד לקדושים ולטהורים
שפתיל חייהם נותק באופן כה אכזרי ומחריד , ותהיינה
נשמותיהם צרורות בצרור החיים
ותהי המצבה הזאת ומגילה זו אות קלון לחרפה ולדראון
עולם למרצחים הטמאים ששפכו דמי נקיים ,
ידריך הדם הנקי את מנוחתם ואל יתן מרגוע לנפשם ,
שפור עליהם הזעמך וחרון אפך ישיגם , תרדוף באף
ותשמידם מתחת שמי ה .

ארגון יוצאי קריביץ והסכיבה
בישראל ובתפוצות

איש חסד היה האיש פנחס פנטורין. הוא דאג לקבר האחים שנרצחו, כיסה את קבר האחים משיירי הדם שעדיין ניכרו ברגבי האדמה, הקים מצבה, הקים גדר ותחם את בית העלמין. לאחר שסיים את משימתו, אירגן טקס זיכרון הראוי לשמו עם אמירת **"קדיש"** ותפילת **"אל מלא רזומים"**.

פנחס פנטורין

"זכור את אשר עשה לך עמלק"

בשבעה ביולי שנת 1944 שמעתי ברדיו את הידיעה, שמזמן ייחלתי לה, כי **קובל שוחררה** באותו יום ע"י הצבא האדום.

ביום בו הגיעה אלי ידיעה זו נמצאתי באסיה התיכונה בבית-חולים, מקום-שם שכבתי, לאחר פציעתי הקשה בקרב.

קשה לומר, שהידיעה הרנינה את ליבי, **כי הלא ידעתי, שכל יהודי העיר טמונים בקבר אחים**, אבל בכל זאת, היא חישמלה אותי ומיד החלטתי לנסוע לקובל, עיר מולדתי.

לא החמצתי אף רגע, התקשרתי מיד עם השלטונות המקומיים, וכקצין בעל הצטיינות – מינוני לתפקיד אחראי בקובל. ברכבת צבאית הגעתי, **היהודי הראשון, לעיר השרופה.**

שלוש שנים חלמתי וציפתי לרגע בו אחזור הביתה, אבל, אוי לאותה צפייה ואוי לאותה שיבה. **מה שראו עיניי כה מחריד, שאין לתארו במילים:** עיר של מתים. עיר שאפסו בה החיים, עיר, ללא אנשים חיים, ללא בתים, ללא כבישים ומדרכות. ולאן שהעין צופה ומביטה היא רואה חורבות, גלי אבנים ולבנים.

ה"עיר", שלא נשאר בה סימן של רחוב, הייתה חרושה חפירות ומערכות-הגנה. היא הייתה ממוקשת, והשלטים "זהירות! מוקשים!" הכריזו על הסכנה האורבת בכל צעד ושעל.

בדרך-הקרבות שהשתתפתי בהם, שנמשכה מקובל עד סטלינגרד וחזרה עד חרקוב, ראיתי הרבה ערים חרבות, אבל חורבותיה של קובל הזכירו את חורבות סטלינגרד. שלושה חודשים ומחצה הייתה קובל מוקפת ע"י הצבא האדום, אבל קלגסי היטלר שר"י (=שם רשעים ירקב) הפכו את העיר לנקודת הגנה חשובה ונלחמו עד החייל האחרון.

צעדי הראשונים היו מכוונים לדירתי ברחוב פבריצי'נה 4. בדרך נס נשאר הבית עומד על תלו. מרחוק ראיתי שהוא תפוס, אבל לצערי הרב לא רעייתי ובני התגוררו בו, כי אם איכרים פולניים שגרשתים באקדח שבידי.

משם כיונתי את צעדיי לבית-העלמין שברחוב לודמיר, כדי להשתטח על קבר אבי ז"ל. בהתקרבי אליו, פגשתי לא רחוק מהכניסה הראשית באיכרים אחדים שהזהירוני בל אכנס לבית-הקברות, כי כל השטח ממוקש. בזמן הקרבות סיכנתי לא פעם את חיי, לכן לא היססתי הרבה ועליתי על קברי-היקרים. אחת היא לי, אם אתרסק או שאשאר בחיים.

אמירת "קדיש" ליד קברי-האחים

הגדר והשער מפורקים היו, **בתוך בית-הקברות לא נשארה אף מצבה אחת שלימה. כל קבר הרוס היה והמצבות נעלמו.** שעה ארוכה שהיתי במקום הקדוש. דומה, כאילו שוחחתי והתווכחתי עם המתים, שקבריהם נהרסו בצורה כה ונדלית. שאלתים: למה הם שתקו? למה לא התנקמו במחריביהם ומהרסיהם? אבל, שאלות אלו היו רטוריות בלבד.

כעבור זמן-מה מצאתי מצבות אחדות בחצרות איכרים, שהשתמשו בהן לריצוף מדרכות.

בהתהלכי בבית-הקברות גיליתי מצד ימין, ע"י השער, קבר-אחים, מקום שם נקברו חברי "המשטרה היהודית" וחלק מה"יודנראט". לפי השערה, נטמנו בקבר-אחים זה קרוב ל-200 איש.

בזה האופן התחילו חיי בעיר ההרוסה, בעיר שביליתי בה את שנות-ילדותי ובחרותי. אוכלוסיית קובל מנתה אז 250 נפש, נוצרים בלבד. רבים מהם, בהיוודע להם על בואי, עזבו את העיר באותו לילה מפחד נקמתי.

במידת האפשר, ניסיתי לנקום את דם קדושינו, צעקותיהם של יקירינו: **"נקמה"!** הדהדו באוזניי תמיד, ייסורי קדושינו עמדו לנגד עיניי.

אספתי הרבה הוכחות להאשמת עוזרי-הנאצים, שמיד אסרתי אותם ובהתאם להוראותיי הושמדו בחלקם הגדול.

השתתפתי גם בפעולות נגד לאומיים-אוקראינים, שנקראו בשם "בנדרובצים" אשר בשנת 1944 היוו כוח ניכר בסביבותינו, הבנדרובצים היו עוזריהם הנאמנים ביותר של הגרמנים. בעזרת פלוגות של סובייטים, ניהלנו קרבות קשים נגד פורעים אלה, ולא פעם היו חיינו נתונים בסכנה גדולה.

גילנו את רוב קברות-אחינו הקדושים והחלטנו לגדר את שני בתי-הקברות הגדולים **בכפר בכבה.** בסיוע השלטונות הסובייטים קיבלנו את העמודים הדרושים

לגדר וכמו-כן את התייל הדוקרני. אספנו בין היהודים שנשארו בקובל סכום כסף, כדי לבנות את הגדר סביב קבר יקירינו הקדושים. בחודש נובמבר 1944, בעוד הקרבות עם הגרמנים נמשכו, סיימנו את פעולתנו.

עליד קבריהאחים בככבה

בית-הקברות גודר והוצבה בו מצבה. 40 היהודים שהתגוררו אז בקובל השתתפו בטקס-ההנצחה.

כיסינו אותן בחול שהיה ספוג-דם ושהיה אדום כולו מדם. גם שורשי-העשבים היו אדומים. במקומות אחדים היה החול מעורב בדם קרוש.

אמרנו **"קדיש"** ואחרי תפילת **"אל מלא רוזמים"** עמדנו על-יד הקברים, שבהם

נטמנו הורינו היקרים, נשותינו, אחינו, אחיותינו וילדינו.

שעה מרובה עמדנו והרהרנו על המעשים האכזריים של הרוצחים.

אני קורא לכל היהודים באשר הם שם בכל אתר ואתר:

זכרו את אשר עשה לנו העמלק הנאצי!

* * * * *

מקור: קובל – ספר זיכרון לקהילה, העורך: אליעזר לאוני-צופרפפין, הוצאת ארגון יוצאי קובל בישראל, תשי"ז-1957, עמ' 499 ואילך.

* * * * *

נטע אריה גפני (ווינשטוק) יתגדל ויתקדש מתש"ד עד תשל"ד

ושוב, סבתא מביסטריץ הנני חולם
לספר לך משהו היום.
אולי חלום
אולי חזון.

ביום הכיפורים השתא
ואנו בתפילה זכה
לשנת ישועה
ולגמר חתימה טובה.
ובחרדת הדממה הקדושה
על שפתנו, יזכור, לקדושי השואה
ולגיבורי המלחמה שעברה.

והנה יללת צופרים
ובחורים כאריות זונקים.

ערב ואדום התנפלו עלינו
להשמידנו, להכחידנו.
עטים כחיות מטורפות
ברכבי ברזל יורקי להבות.

רבבות, רבבות!
בשאגות איומות.

דם ואש מצפון ומדרום
תימרות עשן ממרום.

ואנו מתי מעט
עטופי טליתות, מחזורים ביד.

והנה, ראיתך, סבתא
מתעופפת ברוח סערה נוראה.

ואיתך נשמות קדושות
המוני מחנות דורי דורות.

שרופי אושוויץ טבוחי חברון
אצים לגולן לחרמון!

הרוגי ביתר, גיבורי מצדה, בסערה
למעוזי התעלה.

הן מתלכדות כחומה בצורה
מול הררי הברזל והפלדה.

מעודדים נערים רכים

מלטפים פצועים

מנשקים נופלים

והנה בין הלוחמים

השועטים לחלץ פצועים

פנים מוכרות!

כל כך אנו דומות!

זה אני, סבתא! הוא מחייך
אני, נכדך בכורך!
ריבונו של עולם! דומה אתמול ראיתך
תינוק באריסתך,
פיצפון חמודון,
שובבן חייכן,
גומות חן זעירות,
ועתה, גיבור חייל עם דרגות!

רגע! לאן אתה דוהר!
אין זמן, סבתא, בוער, בוער!
האויב בשער, מסתער!

חמודי, רק, שנייה,
רק, נשיקה...

ולפתע, עופרת לוחטת
מתנפצת, רותחת, בוערת, יוקדת.
סבתא, הכל תם ונשלם
נשקיני, נא, עתה יש זמן ונדם...

ובנשיקת נצח שלהבת-יה
רשפיה רישפי אש-אהבת-יה.

וכך חבוקים
עליתם לשמי מרומים.

וקול הכרוז מתהדהד במרחבי עד
בערב סוכות תשל"ד.

הרקיע!
פנו דרך, במעלות קדושים וטהורים
לקדושי תש"ד
לגיבורי תשל"ד.

ומלאכים ושרפים
שניכם מנשאים
מעלה מעלה.

למנוחה נכונה
על כנפי השכינה.
ולעומתם עונים בקול רעש

יתגדל ויתקדש...

* * * * *

מקור: נטע אריה גפני (ווינשטוק): ספר הזיכרון לקהילת ביסטריץ,
סיון תשמ"ט-1989, עמ' 94-97.

* * * * *

חיים חמיאל

יתגדל ... !

א

אשיר לך, השיר לך, מגודש העצב, על מה שהיה ואינו
ושיקע לי בלב מקיסוס זה הצער מעיין לדמעות עקדה,
ושיר בי, עוגמה מתרפקת עלי-שיר, בצל מתלווה בבדידות,

לך אשיר **אוסטרולנקה** את **שיר לוויה אחרון**

לעדה קדושה שאבדה.

לא חרבה אוסטרולנקה העיר, לא,

לא חרבה אוסטרולנקה, הנה היא עודנה

קיימת, עומדת, הינה רשומה במפה היא, בספר,

הינה גם חזר הפליט עוד ממנה,

אומר הוא: - הייתי ! - ומה ? - בה עומדים כל בתיה,

חצר ורחוב, בה הכול, הכול בה ניצל,

הוא אומר: - בה עומד רחוב בית-הכנסת,

השוק הישן, החדש, וְנָרַב הנחל, הגשר מעל,

בתים שהיו בה של עץ ושל אבן, בתים של חומה, לבנים,

כפופים, ישרים, עקומים, נמוכים וגבוהים,

אנשים בה ראה מהלכים בסמטה וברחוב,

אנשים בה הרבה הוא ראה הפליט, מהלכים אנשים,

בבתים שם יושבים ואוכלים, צוחקים, מחרפים,

מגדפים ושותים, משתכרים - וכולם חדשים...

ולא יהודי אוסטרולנקה, בה לא נשאר אף אחד

מתושבי זו העיר, ותיקיה, ילדו בה, חיו בה, בנו בה בתים.

ישבו בה בעיר – עניים, עשירים, חסידים, מתנגדים,
פועלים, סוחרים, בטלנים וסתם תלמידי חכמים.

עיר בין ערי ישראל – אוסטרולנקה, ובה חמישה אלפים יהודים,

תינוקות, ילדים, נערים ובתולות, בחורים וזקנים,
ובית-המדרש מבוש, ללא קול של תורה ותפילה
שם ראה מסביב חזירים מהלכים בחצר ונוברים,
ובבית הגביר המופלג – הוא אומר הפליט – מתכתשים שיכורים,
מנפצים השמשות בגערה ובצחוק ערלים.

ואומר הפליט: הוא עבר לאורכה ולרוחבה ושאל:
איי בלן, איי שמש, מלמד או גבאי או סתם בה ירא שמים,
שפעם היו בה לומדים מופלגים, רב ושני דיינים,
בה היו בוררים, חזנים, שמשים, בלנים, בה היו שואבי המים:
(זליגל איש מטורף, זישטי אילם מתחרו, ונימין סתם שואב מים),
מים סיפקו לכל בעל-בית בעיר:

היו תקיפים גם בעיר, פרנסים, גבאים של "חברות",
בתי-כנסת ו"שטיבל", ראשון ושני ושלישי, ויחוס למפטיר.
והיו איגודי סוחרים זעירים, בעלי-מלאכה, אומנים, חנונים,
אושכפים, רצענים, נגרים, דיינים, קצבים ומוכרי זיפי-חזיר,
והיו שם בעיר בעלי-בוסתנים, מגדלי-תפוחים ושזיפים,
אגסים, דובדבן, ומוכרי ירקות שם היו, סוחרי תבואה ובעיר.

כי היו בה בעיר אוסטרולנקה, הרבה היו עמלים,
היו עמלים ועובדים בה היו, ולמען הגוי בה חיו,
שלו הכסף, לו הבר, ובתום קציר,
טרדו גשמי סגריר בחוץ, בא אז הגוי לעיר.

הרבה בה חיטים היו, תפרו מבד מקטורן,
בא איכר, גוי מן הכפר, מכר תבואה מן גורן,
י"ש הריח, חיש הניח "רבע" ו"מאית" אל פיו,
ולשוק יצא בין דוכנים, לבחור, לקנות מיהודים, יבדוק בטיב,
אם מבד מעיל חוייט ועמוד שנים רבות,
אברקים מידת ידיים בקול תרועה יפרוש, ימוד,
ומיהודי נפשו חשקה, הביא לה שי למרשיקה,
פקרס, אנפילאות של לבד, צניף נאה של שיראין,
סיכה, פריפה או פס וחבט, שוהם, אודם, עגילים –
כך חיו באוסטרולנקה וסחרו יהודים עם גוים.

ב

והיו ויצאו לכפרי המדינה לקנות בן-בקר או יבול,
לא עיכבם הגשם, לא רוח צינה – ביניהם היה רב שרול.
שרול קראה לו אשתו צירל
שרול קראו לו בני ה"שטיבל",
שרול היה שמו הותיק,
שרק וסיל כינה שרוליק.
שרול – ומי לא ידע את רב שרול בעל סוסים, יהודי קיפח,
זקן לו ספיח, שפם של קוזק וראש לו גיבח,
היה הוא חביב הוא היה רב שרול בזה,
שבכל חג (וחגים לא חסרו) ובכל משתה,
שערכו סעודה של מצווה, מלווה-מלכה או קידוש,
היה רב שרול משמיע מיגון של חידוש.
ידען גדול, תלמיד-חכם בתורת רבו נחמן,

ובהסיבו בחברה לסעוד, היה עם פתיחה –
לפני שלגמו לגימה ראשונה – מוסר בבדיחה
מאת רבו כזאת:
השותה יזמר,
שכן שרו על הבאר,
יצא האוכל, שאין הוא רן –
שכן לא שרו על המן.
ובכן, חסיד היה, למדן רב שרול,
חוגה לו הייתה אשת חייל, צנועה, חסודה,
היה הוא משוטט בערי הגבול
וצירל אשתו עקרה.

ובמלאות להם שישים, שישים זקנה הן כרגיל,
מסר רב שרול את הסוסים למשרתו הגוי וסיל:
- "וסיל, וסיל חביב,
ראה, שרוליק שלך זקן:
עוד שנה ועוד אביב,
והוא בקבר ישתכן
ודאי וסיל, ודאי שמעת,
שמשיח הוא צדקנו,
יגלגל שוכני מטה,
עד לארץ אבותינו.
הגד, אפוא, הגד, הגד וסיל שלי יקיר,
האם תשוש וסב כמוני יטלטל שק גרמיו ירושלימה העיר?"
- "ישמרך מזה האל" –
נתפרפר וסיל כצל –
"אני צרוך שרוליק, אני אותו עלי אטיל,
אסבול, אשא, ומכתפיי איש לא יפיל".

" - כָּלֶךְ, כָּלֶךְ לֶךְ וּסִיל, עַל-מֵה תְּשִׁיחַ כְּאוּיִל,
אִיתִי קַחַת לֹא אוֹכֵל גּוֹי אִם גַּם כְּרָדְזִינִיִּל..."
וְהַצֵּטֵלֵב וּסִיל פִּעֵמִיִּים, וְקִיבֵל בְּפִיק בְּרַכִּיִּים,
אֵת דְּבָרֵי שְׂרוּלִיק שְׁלוֹ כְּגִזְרָה מִן שָׁמַיִם.
" - עוֹד שְׁנָה אוֹ עוֹד שְׁנַתִּים פֶּה אִיתְךָ אֲשֶׁב - אֲזִי
עִם צִירֵל שְׁלִי לִירוּשָׁלַיִם אֲצֵא בְּעוֹד אֲנִי בַחִי!"
וּסִיל הוּא גּוֹי וְקֵל לְכַעוֹס, רִגְזוֹ עַל אֵל, קֶשֶׁה הִטִּיחַ,
שֶׁהוּא יִרְקֵב בְּאוֹסְטְרוֹלְנִקָּה וְשְׂרוּל יֵצֵא לְקִרְאָת מְשִׁיחַ.
וְאִם מְשִׁיחַ יְהוּדִים, יְהוּדִים בְּלִבְד יִיקַח -
אִיפֹה יִסִּיק הוּא תְּנוּרִים, וְלִמִּי וְלִמֵּה יֵצֵלַח?
רַק הִלִּינָה בֵּת זְנוּנִים אֲשֶׁתּוֹ, כְּלַבְתָּא, גִּלְגוּל חֲתוּל,
- "נִקּוּם וּסִיל" - הִיא הַשִּׂיאָתוֹ - "גַּם בְּאֵל וְגַם בְּשְׂרוּל!"
פִּעַם אֵת שְׂרוּל וּסִיל הִסִּיעַ אֶל הַכֹּפֵר בְּקֶר לְקִנּוּת,
בְּפִאת מְזֻרַח כִּיפַת רִקִּיעַ נּוֹגֵה שְׁחַר לֹא הֵל עוֹד.
שְׁלוּשָׁה צִלְבִים נִיצְבוּ בְּדֶרֶךְ בֵּין הַכֹּפֵר וּבֵין הָעִיר,
הִיָּה וּסִיל כּוֹרֵעַ בְּרֶךְ, כּוֹבְעוֹ מְרֹאֵשׁ מְסִיר.
וְהִנֵּה, רַב שְׂרוּל מְבִיט, הֵם נוֹסְעִים, וְכִבֵּר הִרְחִיקוּ,
וּסִיל לֹא נֵעַ, לֹא זַע - צִלְבַּת רֹאשׁוֹן, שְׁנֵי הַדְּבִיקוּ,
חֹשׁ כִּבֵּר הַשְּׁחִיר מִמּוֹל, פֶּסֶה רִגְלֵ מִן הַשְּׁבִיל,
אֲזִי פִקֵּד לְפִתַּע שְׂרוּל: - "חֲזוֹר, חֲזוֹר, חֲזוֹר וּסִיל!"
כְּהוֹלֵם רַעַם מְשִׁמִּים הַפְּקוּדָה עַל רֹאשׁ וּסִיל,
בְּתַמִּיָּה לְטֵשׁ עֵינִיִּים - מֵה עִם שְׂרוּלִיק פֶּה יִתְחִיל?
- "הַגֵּד וּסִיל אֵת הָאִיוּלוֹת, מֵה זְמַמְתָּ לַעֲשׂוֹת?"
מִיִּמּוֹק שֶׁלְּךָ הַמֵּאכֵלֶת וְהַתְּחִיל לְהַתּוֹדוֹת...
יּוֹם וְלִיל עַד שְׁנַתִּים, עוֹנּוֹת רִיצָה וּסִיל,
לֹא בָּא גַם שְׂרוּל לִירוּשָׁלַיִם, וְלִגְלִגּוּל מַחִילוֹת יוֹחִיל...

ג

והיה עוד בעיר גם בעל-קרקות, שהיה במחרשת חורש,
רב מרדכי זאב – והיה מאסף אל גורנו, היינו בקיץ על קש מהדסים,
וקולים גרעינים, וצולים תפוח-אדמה על האש,
ומושכים בעטין הפרות החולבות, ורוכבים על סוסים.
והיו סבלים יהודים אמיצים, שביום יגעים,
וזקנם מקומח, ובגדם מרופט, ובערב חוזרים מעמל,
והוגים בספרים קדושים, מעיינים בתורה או משנה או בעין-יעקב,
או לומדים גמרא בחברה לאור נר וחשמל.

והיה שם אחד, שידיו כפלדה וקולו קול ארי, וליבו יהודי,
והטיל אימתו על גויים – "אולה-בונה" כונה הסבל.
ורב שלמה זפת וחסיד, שביום את הזפת מכר לעגלון,
ובליל ישב בחדרו ולמד עד חצות ויותר, בניגון שהרטיט את ליבי,
והייתי נעור ומקשיב לרנן חינון בעד חיץ-לוחות של עצים,
שהפריד בין חדרו של זפת לקיטון של אבי.
ורב מנס חסיד, שהיה מתלהב בתפילה, ומנתר, ומקפץ,
ומעווה העוויות משונות בפניו, בעניו, שהפחידו אותי.

והיו בה בעיר מנהיגי מפלגות וראשי ועדות,
ומקבצים לקרנות של ציון, ועורכים אספות,
היה פסח הוכברג על כל המלאכה מנצח.
ויש מספרים, שחזר אחרי השואה ונפל בידי מרצח.

והיו שערכו נשפים לצעירים שעלו ל"ארץ",
אם בן ש"מרד" בהוריו ונמלט או סתם בעל-מרץ,
צעיר מחברי "החלוץ" שהיה בקיבוץ.

והיו בה בעיר עסקנים, גבאית, ואישה צדקנית,
שהיו מסייעים למעל-של-צדקה או לסתם נדיבות של נגיד,
לקמחא דפסחא, מעות חיטין, עזרה לשבת ולעת מצוקה.
היו חברות חברות מתכנסות ללימוד-של-תורה ומשנה או סוגיה עמוקה,
והיו מתחילים ומסיימים בדרשה, בפלפול, בדברי אגדה ולגימה של י"ש,
בזמר ביידיש ועד לדמעות, וניגון חסידי, שהובא זה חדש.
היתה חבורה-של-תורה "חברה-תורה", יהודים פשוטים יקרים,
יהודים מכל השנה, בנו בית-מדרש לתורה לתהילה,
והיו בכל-יום אחר עמלם ללימוד של אלשיך הקדוש מתכנסים,
ואומרים בניגון מקובל, וגומרים בתפילה.

שבת "יתרו" – היא שבת החברה, שעולים לתורה וקוראים,
ונודרים, ומסיימים בקידוש על י"ש ועוגה ומליח,
וב-ז' אדר עורכים סעודה של מצווה ולומדים,
ומספרים תהילות של רבנו משה, ומברכים שנזכה למשיח.

וכן בשמחת-תורה, בצוותא היו מסיימים התורה,
ולומדים אלשיך הקדוש, ועוברים לזמירות ולשירה
מביאים גבאים בעיקר הראשון, תפוחים אדומים, מובחרים,
ופותחים חֲבִיזֵי קטנה של בירה, ושותים לחיים.

הייתה שמה חברה של צדקה גדולה, של עזרה לחולים,
של תמיכה ליתום, לגלמוד, לעני בביתו ולדרך,
"לינת-צדק" – היו החולה במיטה מחזקים,

מביאים לו רופא ותרופה, וברכה של רעות, ועזרה של ממש לנצרך.
והיו מדי פעם בפעם זקוקים למעות ועורכים מגביות,
מציגים ב"עזרת הנשים" הצגות.

חנוכה מציגים, מכירה של יוסף או סיפור "יהודית" בפובמי ופאר,
מערכון של שלום-עליכם, לפורים ממחזים את מגילת אסתר.

היו שם בעיר כמה שוחטים,
ומובן, שהיתה גם מחלוקת בעיר על זכותו של שוחט אחד,
נפלגו חסידים לצידו של הרב, שהיה מטריפו,
או לצד של הרבי, שהיה מכשירו, והיו מחרימים זה את זה בשבת...

יסדו שם בעיר גם קופה, מעין בנק עממי,
לעזרת עמלים או "יורדים" וגמילות חסדים, והיה כל-אחד בו חבר,
נוטל את כספו ויוצא לכרכים או לכפר, עגל לקנות שם כבשה או פרה,
או שק תפוחי אדמה הוא קונה ומוכר.

היה שם בעיר בית-ספר עברי של "מזרחי" – "יבנה",
ובית-ספר "תרבות", ו"תלמוד תורה", היתה ישיבה,
וסתם חדרים מרובים שם היו, מחנכים לתורה ומצווה,
וגן-ילדים שם היה עברי ו"בית-יעקב" לבנות –
בקיצור: החיים כחיי יהודים וכדרכם בערים, עיירות,
גדולות וקטנות, שהיו לפנים במדינה.
חיים של עצמם בה חיו, מנהגם בביתם, בדינם, בשפתם,
תפילתם, שירתם מוקפים ים שנאה וקנאה.

היו הבנים מתחנכים לתורה, ויוצאים לישיבה גדולה,
ללומז'ה, ראדין, קלצק, ברנוביץ', ביילסטוק, מיר,
וחוזרים תלמידי-חכמים גדולים וזוכים לכבוד ולשם.
ואם ראויים – גם לבת של גביר.

ואימות מתברכות בליבן ואומרות בימים ההם:
"יהי רצון שיאירו עיניים של בני בתורה, ויזכה להיות רב במדינה".

כן היו שלמדו מלאכה או מקצוע, היו שהלכו לסדנה,
והיו שעשו בסחורה, והיו, כן היו בשנים האחרונות, שקנו בגימנסיה בינה.

ד

והיו החיים כחיי כל העם במדינה, ערים תוססים,
משמעות שלהם, כל הדם נדונים,
מתמצים במקומות של ציבור:
תחילה ב"שטיבל", בבית-הקהל, הוא "קהל-שטיבל",
בית-כנסת גדול של העם, שהיה בין מנחה לערבית
מתרעש משיחה ודיבור.
וויכוחים על דברי מלכים ושרים, מדניי מדינות, ותגרות של עמים,
והכל מבחינה יהודית: הטוב הוא או רע ליהודים.
אם גבר הצורך מצאו נחמה, ש"כל המצר לישראל נעשה ראש",
שהקדוש-ברוך-הוא מרימו להגדיל מפלתו לעיני הגויים,
ומלכות שכרעה – מקרא מפורש הוא ורמז לכך בספרים הקדושים,
ספרי חרדים, חסידים, והרבי שיחייה אמר כל וכך...

יושבים בפניה "חברה משניות", פרק משנה כל יום הם לומדים,
עם ה"רע"ב ו"תפארת", קורא לפניהם יהודי בקול רך,
ולידם שולחן מאורך, מתיישבים הלומדים פרשת-השבוע עם רש"י,
מסביר הקורא, עולה ויורד בניגון ומסביר,
מעיין בספרו ואומר: "קורח ונפג זכרי",
רמז לקורח שהוא פג שבוע של סדר "וארא", ויידע כל העם להזכיר.
עומד שם רב בְּרִיש ליד התנור, מוציא מקטרתו מכיסו, מנקה מאבק,
פותח מכסה מלוטש ומבריק מעל בית-קיבול מכובד לטבק.
טבק של עלים שקיבל בכפרים, בדרכים,
בקהל-חסידים, בחצרות רבֵיִים, בפונדק.

אורח רב בְּרִישׁ, אורח בעיר, חסיד ורווק,
אוהב לחזר הוא אחר יהודים מרוב אהבת ישראל,
הוא בא אל כל עיר, אל כפר, מהנה בסיפור,
מעשה שהיה הוא מגיד ומשיב לשואל.

אמרנו חסיד הוא, עליז הוא, הולך ומפזז, מרקד ומרקיד, מבדח,
חסיד הוא – לאו-דווקא של רבי פלוני, חסיד הוא וכדרכו הוא שמח,
כזהו רב בְּרִישׁ – צנום וגבוה, זקן תיש מקפיץ בְּדָבָרוֹ,
קמטים במצחו, בלחיו, עניו הכחולות מחייכות בעומק מבט,
כובע גדול לראשו – מעל לכיפה מכסה קרחתו,
כדרך כובעי חסידים במדינה, שחצי מצחייה לה מראה ירח,
קפוטה של בד ולהפריד בין עליון לתחתון לו ממשי אזור.
אוהב הוא רב בְּרִישׁ מעשה-בעל-בית לפרום קפוטה,
להראות חזייה מרוכסת,

שרשרת של כסף מכיס של ימין עוברת מעל הכפתור
עד לכיס של שמאל, מחזיק בשעון מהודר בקופסה מיוחסת,
ייחוס של דורות, מורשה לו. מעשה שתפסו לרב בְּרִישׁ ביער,
ועשו בו מעשה-תיעוב מסוכן, לא נטלו שרשרתו, שעונו קופסתו,
מצאו את רב בריש מוטל כשחוט, הבהילו רופא, הניד ראשו צער:
"יהודים, יש לכם רבי? הילכו אל הרבי לפני שתיפח נשמתו".

והועיל שהבריא, בא אל הרבי בריא, הציץ בעינו בו הרבי:
"בְּרִישׁ, מצווה גדולה היא לשמוח שמחה שלמה, שיש בשמחה לטהר,
שמחה מקרבת נפשו של אדם לקונו, שאין לשער,
צא אל בְּנֵי ואמור: הרבי גזר לשמוח, שמעת בְּרִישׁ – דבר!"

נדהם רב בְּרִישׁ מקול הדובר ברעם קולות וברקים,
עצם שתי עיניו וירא את האש וענן, וירעד, ויאמר:
" רבנו במה, במה לשמח, למדני רבנו, במה משמחים,
במה משמחים יהודים בימינו ? רבנו למדני, קדוש ויקר !"
"בְּרִישׁ" – צרד לו רבו על קצה-של-חוטמו – " מה לך בְּרִישׁ שואל,
במה משמחים ליבות יהודים, השכחת תורת צדיקים ? אהבת ישראל !"
יצא מביתו של רבו רב בְּרִישׁ, לקח תרמילו ומקלו – וילך.
מעיר אל עיר, אל כפר, ישוב של מניין יהודים נתגלגל,
ויספר סיפורי נפלאות מחצרות צדיקים,
וניסים שעושה קודשא-בריך-הוא לעמו בכל יום ובכל עת כפי שהבטיח,
בזכות התורה שעמדה לדורות, ורמזים למופתים
שעתיד ישראל לעשות בארצו במהרה בימינו כשיבוא משיח.
ובכן, כשהוציא רב בריש מקטרתו מכיסו וניקה מאבק,
ופתח מכסה מלוטש ומבריק מעשה רשת מעל בית-קיבול מכובד לטבק,
שלח ידו השנייה אחוריו אל כיס שמתחת לקפוטה,
והיה משתופף ומושך דבר-מה הנראה כפוזמק,
ופותחו, ותופס בין אמה לאצבע מקצת של עלים רסוקים,
ותוחב אל בית-קיבול, תוחב ומפזם,
והיו יהודים ב"בית-הקהל" בשעת מנחה וערבית מהלכים ומשיחים,
ושומעים פזמונו, מיד נדחקים – הא ? ! שלום-עליכם, ברוך-הבא,
מה שלומכם? ברוך השם! הפסיק אז רב בריש מלאכתו,
והתחיל מחלק אצבע ואמה על ימין ועל שמאל,
ואומר מילתא דבדיחותא לזה ולזה, קטן וגדול.
באים מן הצד, מגישים לו גחלת,
הוא נוטלה בידיו וזורקה לאותו בית-קיבול,
וסוגר מכסה של מעלה, ולוקח פיה ארוכה בשיפול,
ומוצץ מציצה אחת ושנייה, מתחיל העשן של טבק מתחלזן
עיגולים עיגולים למעלה למטה וכן לכל צד.

ה

גמרו תפילה של מנחה, התחילו תפילת מעריב,
מניין למניין, כמנהג אבלים לעבור לפני התיבה זה אחר זה בגורל,
מי ראשון ושני ושלישי, בינתיים יהודים משתהים "ברכו" לומר ו"אמן",
מהלכים, משיחים, מתווכחים, מעשנים, מסדרים סדרי הפרט והכלל.
ורב בריש עומד ומספר – מחייה נפשות אצלכם באוסטרולנקה, לא כן ?
שכורכים תורה ותפילה וגדולה במקום אחד,
שאף המלאך בשמיים אינו עושה אלא שליחות אחת
אך לא ניתנה תורה למלאך אלא לאדם בלבד.
יוצא שאדם גדול ממלאך לכל הדעות,
אלא שניתן בו יצר הרע, שמסית לדבר עברה ויושב בו בלב,
ומפתה, ובא בכליות ומייעץ, ונכנס לעיניים, אומר: ראה דברים נאים,
שאתה מתאווה להם – כשם שאני יהודי, שאיני מכזב,
ויורד ויושב ברגליו, ומריצן לדבר-עברה,
ומביאו לידי חטא, עד שלוכדו וזורק בו טיפה של מרה.
אלא שבני ישראל, זרע קדושים, מה הם עושים ?
מתגברים ודוחים ליצר הרע,
באמתלא, בדעה של חוכמה, בסברא,
ומושכים אותו אל בית-המדרש.
כיוון שבא אל בית-המדרש, הוא שומע "אמן יהא שמיה רבא"
שוב אין לו קיום בו והוא מבקש לצאת.
נוטל אדם ליצרו זה הרע,
תופסו בגרירת ושוחטו, וזוכה לחיי-עולם-הבא.

אומרים לרב בריש: ספר נא רב בְּרִישׁ , ספר
מעשה נפלא על גדולה של אדם בעולם הזה –
נוטל הוא קמצוץ של טבק לאפו, שיהא בו כדי לעורר,
מגרף חוטמו ואומר כדרך שאלה: "מעשה ?
מעשה, רבותי ? יש ! מעשה נפלא ומשל.
שמעתי סיפור מחייה נפשות, מעשה שהיה".
טופח רב בְּרִישׁ על מצח תופסו וקומטו כסחבה,
מוריד עיניו אל אפו שוהה שהייה של עראי,
ומיד מתעורר במאור פנים:
מעשה ששמעתי, סיפר שיעי מאיר מרדום, מעשה ומשל נפלא - - -
כה היה מספר, כי כן ציוה רבו ליהנות בני עדתו, לשמחם ולאהוב.
כאלה סיפורי רב בְּרִישׁ, מעשה נפלא, דבר שהיה או רק משל היה,
מחמם לבבות בדיבור ומחזיר רבים לטוב.

**ועוד בה היו בעיר אוסטרולנקה, יהודים הרבה,
היו והם אינם, ואיש לא הספידם, ולא ידע מותם, קברם, עד היום.
עם רבבות הלכו, עם כל העם, בעיר, בכפר, בעיירה,
היו לאפר, ולא היה מי שיצעק, מי שיבכה, מי שיקום.
עיר בין ערים של ישראל בפולין,
חמישה בה אלפים היו יהודים שאבדו, אבד הפרט, אבד הכלל,
תינוקות, ילדים, בחורים ובתולות, נשים וגברים
צעירים וזקנים, עניים, עשירים, חסידים מתנגדים - - - יתגדל...!
ירושלים, טבת תש"י**

* * * * *

מקור "יתגדל...!": מתוך ספר הזיכרון לקהילת אוסטרולנקה [Czerbin]
מעמ' 443 ואילך.

* * * * *

משה יודקביץ'

נר נשמה

לזכר משפוזתי הקדושה

נר נשמה לזכר משפחתי הקדושה

אקונן על אלו שהלכו לאבדון –

אל אהוביי: אבא ואימא,

לבבי מתכווץ ממכאוב מיגון,

ועיניי יבשות מדמעה,

על אחיי, אחיותיי ועל ילדיהם

הגדולים והקטנים אספדה –

לא נשאר מהם עצם מעצמותיהם,

היי כל המשפחה נשמדה.

אבי זכר צדיק לברכה בטהרה

אראה אותך בבית המדרש

יושב תמיד, שקוע בדף גמרא,

כי מה-לך העולם הנרעש?

באחני מצלצל קולך הנעים

שהניית קהל עדה

כל ימות השנה – ובימים נוראים

לנשמתם הבאת צידה ...

ביום הזיכרון האחרון
את לבב העדה שברת, כך אומרים,
כי חשת "מי בחרב ומי ברעב"
הינם מתקיימים ומתגשמים.

איתך יחד הלכה גם היא, אימי חנה.

גם לה היו ילדים שבעה ...

כלום הלכתם כולכם, כולכם לאבדון. הה!?

ואני נשארתי מיותרם נשארתי, לבדי

זכר למשפחה "עולה" –

יד פלאית הוליכתני לארץ הצבי.

אך המכה בלב גדולה.

על זה עלי לומר, בלב חמרמר, אבא

יתגדל ויתקדש שמוה רבה ...

תרגום מיידיש: בן-דב צחונובסקי

* * * * *

מקור "נר נשמה לזכר משפחתי הקדושה": :ספר הזיכרון לקהילת דומברובה
גוניצ'ה והסביבה - Dabrowa Gornicza, עמ' 417

* * * * *

דוד פקנט

יתגדל...!

על אלה נפשי הומייה, בוכייה,
פלגי מים תרד עיני –
על שבר בת-עמי:
על אבות, אימהות, אחים ואחיות,
על חסידים ותלמידי-חכמים – גדולי תורה,
על סוחרים ועמלים, שדמם נשפך בחוצות –
שכולם, נשמתם יצאה בקדושה ובטהרה.

על נאהבים ונעימים, זכים וטהורים,
על עוללים ויונקים, נשים וגברים –
שחיים נשרפו **בחלמנו**, בפולין המדינה,
בעינוי-תופת ללא משל ודוגמא!

מי שיער, מי חזה, מי האמין
הצפוי לבני-עם קדוש, צאצאי האבות ?

למרצחים בכיכר השוק הריע –
שלמה ז'ליכובסקי וחבריו
בהלל וקריאת-שמע עלו למרום –
קהל-הגויים בהנאה
במועדי-ישראל, בפורים ובשבועות,
תלו המרצחים את אחינו על גרדום, נשמות
יהודי **זדונסקה-וולה** שדרכם מעולם בצדק ובדין
קובעת כוס התרעלה עד תום נידונו למצות ?

ואל המשפט והנקמות
גמול על גאים לא השיב ולא הופיע.

יופיע, יופיע מיד,

האל, הנותן נקמות לעמנו,

ישמיד ויוריד רשעים

ועמים זדים תחתנו!

יזכיר הבל כל העולם:

מקור: ספר הזיכרון לקהילת זדונסקה-וולה, העורך: אלחנן ארליך יצא לאור ע"י יוצאי
זדונסקה-וולה בישראל ואמריקה, תשכ"ט-1968, עמ' 349.

* * * * *

**תליית יהודים בזדונסקה וולה בחג מתן תורה 1942.
שלמה ז'ליכובסקי נמנה עם היהודים שנתלו.**

מלכה לוקר

רוצה אני לומר קדיש

רוצה אני לומר קדיש

במילה האומרת שחור הוא שחור,
ותאניה היא תאניה, בלי נוחם ובלי יום,
ורק הליל לבדו יישאר,
ליל-הקרח בליבי, ליל הנצח בלי-אור.
לומר קדיש על הקייצים לעולמי-עד נשמדו,
לבארות שיתמו בלב ישימון לבן,
כאבני-צור סתם בלי כל הגיון,
למות כל הדמעות,
אשר לא הפר את חסד אל-עליון.

מקור: ספר הזיכרון קיטוב עירי, העורך: ד"ר חיים צינס, תשכ"ט-1968, עמ' 218.
Kitev (1993)

**צילום מרתף השואה. הר-ציון ירושלים.
מקום שבו התכנסו שרידי השואה ליד מצבות
הזיכרון לקהילותיהם ואמרו "קדיש"**

אליעזר לאוני

קדיש

אללי לנו, כי פנה יום, אפסו החיים, אפסו כל משפחות **בית-ציחונביץ** נעקרו מן העולם. את נוויהן השמו, אין שריד במגוריהן. דעך נרן. אוי לנו שנותרנו לבדנו. הוסרה עטרת תפארתנו. יתומים היינו. אין אב ואין אם לנו. חייהם היו למאכולת-אש.

נישא עינינו לגל-הבלהות **בגיא-הצלמות דטרבלינקה** - גל עצמות כל בית-ישראל בציחונביץ, שכל משברי וגלי האימים עברו עליהן, שלא נספדו ולא נאספו ולא נקברו, ואיש לא ליוון לבית מועד לכל חי.

תבוא לפנינו אנקת המתבוססים בדמם ביום הרג רב, ביום לכתם באורח לא-ישבו ממנו, ביום בו נשפטו בכל מיתות משונות ונייסרו בייסורים שלא מעלמא הדיין. נאזין לשאון גלי דמם הרותח ועולה ואינו נח ואין להשביחו.

יעלה עינויינו ותראה נאקתנו ומנהמת לבנו נשאג: איכה נעשתה הזוועה הזאת תחת השמש? איכה נטבחו תמימי-דרך, בני אל-חי טהורי לב, כבני עוולה? איכה נתנה חרב פתוחה לטבח ביד הורג ואין ממחה בידו? איכה הסתרת פניך, מרא דארעא ומרא דשמיא, כשנאנחו ונאנקו וזעקו אליך האבודים ותעל שוועתם עד שחקים?

יוצר-האדם, איכה לא חסת על עמלך, בהתאסף גויים אשר לא ידעוך ואכלו, בוססו, רמסו, טרפו, ביתקו, כילו ואכלו את בניך, אבד מהם מנוס ואין ממלט

מיד-צר ואין פודה מיד עריצים? איכה לא עמדת בפרץ ולא גערת בשטן המשחית וגמלת לו כפועלו וכרוע מעלליו? ילדי חמודות, עירין-קדישין, שוועו לפניך, עיניהם שברו ויחלו אליך - איכה לא נתגלגלו רחמיך עליהם, איכה ישבת בסתר, אל-עליון, איכה לא קרעת שמים וירדת להצילם ממלתעות עוול ולמחוץ ראש אויבך?

נטהר את עצמנו ונזכיר שמותיהם בסילודים, ובלב דווה "קדיש" נאמר "קדיש"
עדה מיותמת ושכולה, שנשארה מעט מהרבה, לעילוי נשמות קדושינו,
שנקדשו בענן-האש, שנסקלו ונהרגו ונחנקו בתאי-הגזים ונטבעו ונטבחו ונתלו
ונקברו חיים ונטחנו ונשרפו.

"קדיש" על עוללים ויונקים, טהורים בני טהורים, שלא היו בידם רעה ופשע
ולא חטא, ומתו מות זוועה, עריצי גויים גזלום מזרועות אימותיהם, ריטשו
לעיניהן, רחצו פעמיהם בדמם, ניפצום אל הגדרות ואבני-הרחוב, העיפום
באוויר וירו בהם כבעוף-השמים.

"קדיש" על דרדקי-דבי-רב, שפעמיהם רצו לשמוע דברי עתיק יומין, שהמליכו
עליהם אדנות יחידו-של-עולם ויקר אורייתא, זאבי-ערב משחרי לטרף כילו
בהם חמתם, שפכו דמם כמים, גופיהם הטהורים הושלכו בשדות מתבוססים
בדמם, מטועני חרב, חנוקים, טבוחים ומבותקים, עיניהם נמקות בחוריהן,
רימה מכסה עליהן, פיותיהם מלחכים עפר, לשונותיהם משורבבות מצמא,
עורם צפד, גופם יבש, ניתנו לאוכלה לחית-הארץ ולעוף השמים, אין מקבר
להם והם קוראים תיגר על אדירי תבל.

"קדיש" על יהודי קדוש וטהור, כאשר בני הבלייעל הורידוהו לשאול, פרש
כפיו השמיימה בתפילת "והוא רחום יכפר עוון ולא ישחית", וכשהחלו לסתום
עליו את הגולל ולקוברו חיים – החל לחלות פני-אל ונאק נאקות חלל: "אלי,
אלי למה עזבתני?"

* * * * *

מקור: ציחנוביץ-ספר עדות וזיכרון, עורך: אליעזר לאוני, הוצאת הארגונים של יוצאי
ציחנוביץ בישראל וארה"ב, תשכ"ד-1964, עמ' 615 ואילך.

* * * * *

**אמירת "קדיש" במהלך טקס חנוכת מצבת זיכרון ליהודים מהולנד,
עובדי כפייה בפולין, שנספו במהלך עבודתם.**

המצבה הוקמה בבית העלמין היהודי בביטום (Bytom) ונחנכה ב - 17/10/1989.
עליה נחרטו שמות יהודים שהשתייכו ל"קבוצת קוזל"
, (Kozle; Kosel) שעבדו עבודות כפייה במקום זה.

בין 28/8/1942 ל- 12/12/1942 עצרו הגרמנים 18 רכבות שהיו בדרכן מווסטרבורק
לאושוויץ זאת במטרה להוציא מהן כוח עבודה למאמץ המלחמתי.
גברים בגילים 18 - 50 הוצאו מהרכבות, וכל הנותרים המשיכו בדרכם לאושוויץ.
3,500 איש שהוצאו מהרכבות גורשו למחנות עבודה שונים ועבדו בבנייה,
בהנחת פסי רכבת, במכרות ובתעשייה.
רובם נפטרו מרעב, מהתעללות וממחלות. רק 181 ניצלו ונותרו עד סוף המלחמה.
חלק מהקורבנות נקברו בבתי עלמין רגילים וחלקם בקברי אחים ביערות.

* * * * *

מקור: ארכיון בית לוחמי הגיטאות. מספר מחשב: 60728

* * * * *

יחיאל גראנאטשטיין

למען ידעו

"יתגדל ויתקדש שמה רבא" - - -

לדורות הבאים, לבנים שנולדו מאז השואה
ואשר יוולדו בעתיד – למען ידעו.

קדיש להורים שנספו בימי האימים והבלהות ההם,
לאחים ואחיות שנהרגו בידי גויים מרושעים אוכלי-אדם
מתורבתים. **קדיש** לעוללים שראשיהם נופצו אל סלע.
למעלה מחצי-יובל שנים חלף מאז ועד הלום – שנות אבל
שלא יתמו עד סוף כל הדורות, עד שנזכה ויעלה הרצון
מאת הבורא יתברך שמו ויחייה את המתים, והמכופשים
בעפר יקומו, ונראה עין בעין את האובדים מן הימים ההם.

"יתגדל ויתקדש שמה רבא" - - -

על כנפי הרוח נישאות דמעותינו לשם – לקברים
האלמונים הבלתי-נודעים, לבורות המכוסים אדמה דשנה,
פורחת ומצמיחה, **למאיידנק, לאושוויץ, לטרלינקי ולסוביבור,**
ולכל מקום אחר בו עבדו תאי-הגזים וכבשנים במלאכת השריפה,
עד שהארובות לא הספיקו לפלוט את כל העשן,
עשן שריפות הגופות.

לא. עשן זה טרם התנדף, עדיין לא התפזר, ולא התאפס.
ואם עיניים לך פקוחות – תראה אותו עדיין מיתמר מעליך
בחלל ומביט לעברך במיליוני-עיניים מפויחות, חרוכות,
כשהן כביכול לוחשות חרישית, מרמזות:
- בני, הכר את אביך שעלה באש.
- ואני, אימך אני, נפלתי ירויה לתוך הבור.
- ואנחנו, שלמהלה ואיצלה, ומשהלה,
וברלה – אחיך, הרם עיניך והסתכל בנו, אל תסיר מבטך מאתנו.
- וגם אנחנו פה, הדודים שלך: איצ'ה-מאיר, ויענקל,
וליפא, ודוד, ושלמה, ואהרון, כולנו פה, ממלאים את
החלל כולו, ברחף נשמות ערטילאיות, ללא גופות,
אל תשכחוננו, זכר, אל תשכחוננו! אוי, אם תוציאוננו מלבכם, אהה!

"יתגדל ויתקדש" - - - -

כצאן תחת שבטו של הרועה מועברים ונמנים ונפקדים
כל באי-המחנה, מפושטי בגדים הם כביום היוולדם,
מבוהלים ומפוחדים. דבר לא נותר להם כי אם המבט הלוחש
והמופנה לשמים, ליושב במרומים.

מדי בוקר עוברת שם תפלה-של-יד מיד ליד, מצריף לצריף,
מבלוק אחד למשנהו. גדרות-תייל מפרידות ביניהם,
אך אין בכוחן למנוע העברתה של תפלה-של-יד
על רצועתה הארוכה מיהודי ליהודי. והם כורכים אותה
בדחילו ורחימו ומברכים, מתוך יסורי-נפש,
נאנחים ונאקים, ברכת "אשר קדשנו במצוותיו".

גדול הפחד, גדולה מאד הסכנה,
אך גדול יותר הרצון שלא להיכנע,
והרצון להישאר יהודי עד לרגע האחרון בחיים.

ויהודי צדיק שנקלע למחנה מתחפר מתחת ליצועו
ומדליק בימי חנוכה נרות-מצווה והם מעלים אור מאופל,
מחשכת חייהם.
ולקראת חג הפסח אופים מצות, מתוך סיכון-נפש,
על פלטות של תנורים שבתוכם נצרפים-מתלבנים רימוני-יד
בשביל החזית הגרמנית...
ובנות יהודיות צעירות אוספות פתקאות-נייר ורושמות להן
את סדר הימים לדעת מתי שבת וחג וימי צום...
ויתגדל ויתקדש של ברוך הוא וגם במחנות המוות.

* * * *

למעלה מחצי יובל שנים חלף מאז, ואנו כבר כה רחוקים
ומרוחקים מן הימים ההם, כאילו מדובר היה במאורעות מלפני דורות.
חצי יובל שנים, והרי לעינינו קרה הכל,
כאילו אתמול היה הדבר, רק אתמול...

נחזיר נא מבט אחורה ונראה... הנה הם, הבתים שלנו,
מלאי-שמחה וחדוות-חיים, הנה אבא ואימא, האחים והאחיות,
הדודים והדודות, הנה כל יהודי העיירה,
יהודי כל העיירות היהודיות על אדמת נכר...
הנה הם בבתי-הכנסת המרובים,
ברחובות ובסימטאות, בחנויותיהם ובבתי-המלאכה שלהם.

נטה נא אוזן ונשמע אותם משוחחים, צוחקים, בוכים,
שמחים, לומדים ורוקדים...

הנה הם בלבושם היהודי הטיפוסי, בקפוטות המשי
ובכובעי הקטיפה העגולים בשבת ויום-טוב,

אהה, השבתות והחגים האלה בעיירה!

נסתכל-נא לתוך דירותיהם של אחינו היהודים שם:
מסיבים לשולחנות הורים וילדיהם, מנעימים זמירות
לא-ל ברוך ומבורך ומתענגים בקדושת היום.

לא. הם אינם עוד, אינם.

אמרו-לי, כיצד קרה הדבר? כיצד יכול היה עולם נאור
וחופשי לראות עשן מיתמר מכיבשנים שאליהם הושלכו

בני-אדם – והמשיך להתקיים?

אכן, מדוע?

מדוע אין לי אבא ואימא? הרי עדיין יכלו לחיות,

להגיע לזקנה, לשיבה ואף לגבורות?

מדוע שיכלנו אותם? מדוע שיכלו הורים את ילדיהם

והם היו גדלים ומתבגרים וממלאים בשמחתם

ובעליצותם את הבתים, את החצרות,

את בתי-הספר, את בתי-התפילה, את חיי כולנו?

מדוע?

ואף על פי כן, וגם מתוך הבכי והקינה - - -

"יתגדל ויתקדש שמה רבא" - - -

מקור: ספר סוסנוביץ ב', יצא לאור ע"י ארגון יוצאי סוסנוביץ והסביבה בזגמבליה,
תשל"ד – 1974, עמ' 113.

של נעליך מעל רגליך...

דממת-קודש אפפה אותנו עת צעדנו, קומץ שרידים, אחרי האלונקה השחורה ועליה כד חרס קטן, עם חופן אדמה שהובאה מגיא-ההריגה של יקירינו, יהודי עירוטינו, שהוכחדו על-ידי הנאצים הגרמנים ועזריהם.

קומץ היינו, רק כמה עשרות אנשים, רכוני-ראש הלכנו, צעדינו הדהדו בחלל הדומם של בית-הקברות, וצקון-לחש, טבול בכאב צורב וחד בליבנו...

...יושב בסתר עליון...

זה הכול!...

זה מה שנשאר מקהילה יהודית תוססת ומפוארת, מחייה הרבגוניים, מוסדותיה ופעליה?...?

כד החרס, עם האדמה רווית-הדם והעינויים, הורד לקבר ועפר הקדושים התמזג עם אדמת הקודש...

יתגדל ויתקדש שמה רבה...

דום עמדנו ליד הקבר, בין קברים של שרידי קהילות רבות של יהדות פולין. זיכרונות ונשכחות עלו וצפו, נשכחות על החיים שהיו ואינם עוד, על החיים שרק אנו, אודים מוצלים, נושאים את זיכרם בליבנו.

מקור: "אמש בשואה... - יד לקהילות ברסלב, אופסה, אוקומניט, דובינה, זמוש, זרץ', יאסי יוד סלובודקה, פלוסי, קיסלובששצ'יזנה רימשאן", עורכים: מכנס אריאל וקליבנוב דינה, הוצאת ארגון יוצאי ברסלב והסביבה בישראל ובארה"ב בשיתוף בית לוחמי הגיטאות והקיבוץ המאוחד, תשמ"ו-1987, עמ' 462.

יעקב אביאל מול המצבה

אני כאן, יקירי, מולכם עומד דום
ותפילה חרישית על שפתיי: נוחו בשלום
באדמת המולדת
יתגדל ויתקדש...

לרגע דימיתי שאני משוחח אתכם,
הן אתם מוכרים לי לפי השמות –
ומצבות האבן, רחובות, רחובות.
קריה בנויה, עם רב!
עיירות וכפרים שאני מכיר וזוכר,
- האם מישהו קרא בשמי ובשם אבי?
נכון זה אני.

וראו: כולם התקבצו חרש
בפאתי עיר הנצח, כעין יריד גדול
של עצמות יבשות הממתינות לתחייה.
מצבות, מצבות, וכתובת "שואה" חקוקה עליהן.
עם רב, קהילות שלימות,
ומה שנותר מהם אפר-עצמות.

והאפר הזה בשבילי משפחה,
ושואה בשבילי היא אחים, היא הורים
ואחיי הוא מיליון וכאלה רבים,
ומיליונים הלכו והובלו, נדחפו,
וגיא-הריגה נתמלא עצמות.

ועל כד האפר הזה הקמנו

האבן לשמור על הכאב,

וסיפור מותם זועק, והפצע צורב
כאלה וכאלה היו, וכך וכך ניספו.
בוודאי קראו בשמי ברגעים האחרונים,
בוודאי רצו מנוחתם כאן.

כאן אני, יקירי, מול פניכם כאבן,
במבט מושפל ודמעה מתגנבת
חרישית, חרישית את התפילה אומר,
ודום אעמוד מולכם:

יתגדל ויתקדש...

* * * * *

המצבה הוקמה ב"ז סיון ה'תשמ"א

* * * *

מקור: אמש בשואה... – יד לקהילות ברסלב, אופסה, אוקומניט, דובינה, זמוש, זרץ', יאיסי
יוד סולבודקה, פלוסי, קיסלובששצ'יזנה רימשאן, עורכים: מכנס אריאל וקליבנוב דינה,
הוצאת ארגון יוצאי ברסלב והסביבה בישראל ובארה"ב בשיתוף בית לוחמי הגיטאות והקיבוץ
המאוחד, תשמ"ו-1987, עמ' 465.

* * * *

משה הור

הביתה

ביום בהיר אחד הודיע רדיו מוסקבה,

כי הגרמנים עזבו את רודקי.

הייתי עם אחותי חנה לא הרחק מהמקום

וכעבור יומיים הגענו העירה,

כשהקרבות מתנהלים בסטרי-סמבור.

* * *

בעולם הזה ניתן לנו לצפות,

ואנו ציפינו שנים רבות,

ללא תלונה בליבנו האמנו במחר.

ובמחר להאמין –

לאמור – לצפות לדין.

והנה חזרנו...

ופרחים בצידי הדרך

חייכו כדרכם...

הייתכן שיקירינו אינם ! ? !

ובדפיקה לדלת

לנס התפללנו

ההד נדם –

לשם מה ניצלנו ! ?

ליד הבאר התיישבנו,
לא מרדנו, לא זעמנו,
הכאב כרסם בלב,
וכך נרדמנו.
ומקץ שנה הגענו ל"בז'זינה",
מרדכי שפיגלר לאשתו ולבנו.
ואני – לאימא.

מה טומנת כאן הגבעה המורקת?...
את יקירינו וקדושינו
בהסתר ובשקט.

העמדנו מצבה ואמרנו "קדיש",
אמרנו ובכינו

"יתגדל ויתקדש"...

* * * * *

מקור: רודקי – ספר זיכרון לקהילת רודקי והסביבה, עורך: יוסף כרוסט,
חשוון תשל"ח - 1977, עמ' 318.

* * * * *

באחד שהציל עצמו ע"י נכרית אחת שהעמידה את עצמה בסכנה ומתה הנכרית, אם מותר לומר קדיש אחריה.

מתוך אשרי אפרים: "שאלות ותשובות ממעמקים",
ספר שאלות ותשובות ועניינים שעמדו על הפרק בימי הרג ואובדן של שנות תש"א-תש"ה בגיטו
קובנא, ניו-יורק, תשכ"ט – 1969, חלק ג'.

* * * * *

שאלה: בימי הרעה והזעם אשר בחוץ שיכלה חרב ובחדרים אימה, והגרמנים הארורים ימ"ש הרגו ולא חמלו על נער וזקן על עוללים ויונקים, ועם הארץ, גויי הארצות אשר בשכנותם גרו היהודים מאות בשנים נתנו יד לפושעים הגרמנים ועזרו להם במלאכת הרצח והשוד, הם חיפשו אחרי יהודים בחורים ובסדקים, במחבואים ובמחילות עפר, אולי ימצאו שם יהודים מסתתרים מחמת המציק, וכאשר הצליחו לתפוס יהודי, מיד מסרוהו לרוצחים הגרמנים כדי שיעשו בהם שפטים וייסרום בכל מיני ייסורים וענויים.

אולם למרות השנאה המפעפעת שקיננה בלבות הגויים על היהודים שנואי נפשם, שנאה שהגרמנים ליבו אותה לשלהבת נקם ושילם ושמחה לאיד, **בכל זאת נמצאו יחידי סגולה בין הגויים, מתי מספר, שבתוך לבם לא כבה לגמרי הזיק האנושי ונפשם דאבה למראה האכזריות הגדולה הנעשית לעיניהם ביהודים, הם הרגישו שעליהם לעשות דבר מה לטובת היהודים ולהצילם מיד רודפיהם, ואם כי הדבר היה כרוך בשבילים בסכנת נפשות ממש, כי הגרמנים הוציאו להורג מיד כל גוי שנחשב בהגשת עזרה ליהודים, אף על פי כן לא נמנעו יחידי אלו מבין הגויים ועשו ככל אשר השיגה ידם להצלת היהודים.**

והנה בשנת תש"ה מיד לאחר שזכינו לראות בישועת ה', עת חמל על עמו ושיבר זרוע רשע, והוציא את עמו ישראל מאפילה לאור גדול - **בא אלי ר' משה סגל ונפשו בשאלתו, היות שהוא ניצל ממות הודות לנכרית אחת שהעמידה את עצמה בסכנה**

והסתירה אותו במרתף ביתה יחד עם עוד כעשרה יהודים. והיא כלכלה אותם שם בלחם ומים והשתדלה להמציא להם מחיה ומזון עד יעבור זעם.

וכעת לאחר השחרור כשאלה היהודים שניצלו הודות לנכרית הזאת, רצו להרים על נס את מעשה החסד הגדול שהיא גמלה אתם, ולשלם לה כפרי מעלליה הטובים כראוי וכיאות לה, נודע להם למרבה הצער שהנכרית הזאת שבקה חיים לכל חי והיא מתה זמן קצר לאחר השחרור, ומכיוון שכן, גמל אצל הניצולים הרעיון שיש לעשות לה יד ונפש לאחר מותה על ידי שאחד מן הניצולים יאמר

קדיש אחריה, והם הטילו על ר' משה סגל הנ"ל את התפקיד הזה ולזאת בא אלי הנ"ל לשאול אם מותר לו לומר קדיש אחריה, ואם אין בזה משום חשש איסור.

תשובה: הנה בנוגע למומר אם מותר לומר אחריו קדיש, כבר נפסקה ההלכה בשו"ע יו"ד סימן שע"ו סעיף ד', ברמ"א שכתב שם בסוף ההג"א: י"א דמומר שנהרג ביד עובדי כוכבים בנים אומרים עליו קדיש (הרד"ך בית י"א ובב"ז - ועי' לעיל סי' ש"מ).

וכתב הש"ך בס"ק ט"ו: דוקא נהרג אבל מת על מטתו לא וכן כתבתי לעיל סימן ש"מ דכשנהרג יש לו כפרה עד כאן לשון ד"מ, ועי' גם כן בטו"ז ס"ק ה' שם שכתב גם כן דדוקא נהרג דאז יש לו כפרה על ידי ההריגה אבל מת על מטתו לא.

ועי' בשו"ת כתב סופר או"ח סימן ק"ט שתמה על הרמ"א הנ"ל שכתב דיש אומרים דמומר שנהרג אומרים עליו קדיש, אולם בגליון מהרש"א ביו"ד שם כתב על דברי הש"ך שכתב "דוקא נהרג אבל מת על מטתו לא" ז"ל: המעיין בת' רד"ך רואה דבנהרג יש לו קדיש גם כשיש אבלים אחרים ובאין כאן אחרים גם אם מת אומר עליו קדיש, ע' ת' מהר"ש חלק יו"ד סימן כ"ט, עכ"ל. ועי' לעיל ביו"ד סי' ש"ב סעיף ה' מש"כ הרמ"א לענין אי מאבלין/מתאבלין/ על המומר, ובש"ך ס"ק ט' שם ובטו"ז ס"ק ג'.

ובספר שו"ת חסד לאברהם תנינא יו"ד סימן פ"ד העלה באחד שעזב את דתו ונתעשר ומאז הוא תומך בעניים מבני משפחתו, וכעת הוא בא בבקשה אל האיש אשר על ידו הוא נותן צדקה, שיבטיחו לומר אחריו קדיש, ואם כה יעשה יבזבז יותר ממון לצדקה, והעלה בשו"ת הנ"ל שמותר להבטיחו, והביא ראיה מר' מאיר שהציל את אחר משחת אף על פי שאחר כפר בתורה חלל את השבת, אלמא דאין בזה איסור, ועיין בספר משמרת שלום אות מ' סימן נ"ג.

אולם כ"ז במומר שהוא יהודי אבל בנידון דידן הרי היא נכרית, ואף שמעשי צדקתה הם יותר גדולים מהמומר ההוא שדיבר עליו בשו"ת חסד לאברהם, שהיה מבזבז כספו לצדקה, שהרי הלא הנכרית הזאת הצילה נפשות ממש, מכל מקום עדיין יש לדון לענין קדיש אם מותר לומר אחריה.

והנה עצם ענין הקדיש, ענינו ותוכנו הוא ענין תפלה ובקשה, כדמוכח מספר יוחסין דפוס קראקא כ"ג, שבט יהודי דדפוס קעניגסברג צד 85 שמסופר שם על שעת התמנות ר' נתן הבבלי לראש הגולה, שהחזן כשאמר קדיש והגיע לבחייכון וביומיכון אמר: בחיי נשיאנו ראש גלות ובחיי דכל בית

ישראל, וכן בימי הרמב"ם ז"ל היו אומרים בקדיש בחייכון וביומיכון ובחיי מרנן משה בר מיימון, עיי"ש. הרי מבואר שהקדיש ענינו תפלה ובקשה.

ולפי זה הרי פשוט הדין שמותר לומר קדיש אחרי הנכרית הזאת שהצילה כמה נפשות מישראל שלא יוכרעו למות על ידי הצר הצורר הארווי ימ"ש, שהרי כתב בספר חסידים, שמותר לבקש להקב"ה שיקבל את דינו של נכרי שעשה טובות ליהודים ואין לנו טובה יותר גדולה ממה שעשתה הנכרית הזאת שהצילה נפשות ישראל מרדת שחת, לכן בודאי מותר לומר אחריה קדיש, ועי' בירושלמי מגילה פ"ג ה"ו: אמר ר' פנחס, צריך לומר חרבונה זכור לטוב כמו שאומרים זיכרונם לברכה, מכיוון שעשה טובה לישראל להצילם.

ובמס' אבות פ"ג משנה ב' אמר ר' חנינא סגן הכהנים, הוי מתפלל בשלומה של מלכות שאלמלא מוראה איש את רעהו חיים בלעו, ועי' במאירי שכתב שהתנא בא

לעורר שעלינו להתפלל לא רק בשלום מלך ישראל כי אם גם בשלום מלכות של אומות העולם שביניהן אנו חיים, כמו שציוותה תורתנו להקריב בחג ע' פרים כנגד שבעים אומות.

ובסידורי לדפוס ראיתי בשו"ת זקן אהרן חיו"ד סימן פ"ז, אם יש חיוב על גר לומר קדיש אחר אביו הגוי, ומצדד לומר קדיש עליו, אכן מפני שאין להורות דבר שנקל לשער שיתפלאו ע"ז שאומר על גוי קדיש וכו' אבל ישנם שאר תיקונים ללמוד ולהגיד מזמורי תהילים וכו' וגם תיקון קדיש שמועיל לנשמת האב ומי יודע סוד ד' אם לנשמת עכו"ם גם כן, לדעתי כנ"ל יאמר קדיש לפעמים ויתפלל לפני העמוד שלא ירגישו שמחמת אבלות על אביו הגוי עושה שיוכל לגרום שיתלוצצו ע"ז עיי"ש.

ומעתה הנכרית הזאת שאלמלא מעשה החסד הגדול שעשתה עם היהודים להצילם ממות, שהזדים הארורים ימ"ש לא יבלעום חיים, היו נהרגים ח"ו, **בוודאי שמצוה להתפלל עבורה אחר מותה ולומר אחריה קדיש, דכל ענין הקדיש ענין תפלה הוא וכמו שהוכחנו, ולזאת נתתי רשות לר' משה סגל הנ"ל לומר קדיש אחרי הנכרית הזאת שחילצה את נפשו ממות וחייתו מרדת אל שחת.**

והגומל חסדים טובים לעמו ישאל הוא יגמול חסדים טובים לחסידי אומות העולם שסיכנו את נפשם בהצלת ישראל, ה' המברך את עמו ישראל בשלום הוא יברך גם הם בכל מילי דמיטב לראות בשוב ה' את שיבת ציון ובבניין בית בחירתו שם נעלה לפניו זבחי רצון, ע' פרים כנגד שבעים אומות, במהרה בימינו אמן.

* * * * *

מצבת זיכרון ליהודי רומניה שנספו בשואה, שהוצבה בבית העלמין היהודי
 בטימישוארה (Timisoara). ליד המצבה, אפרים נוימן אומר "קדיש".
 צולם בתשרי תשס"ו (אוקטובר 2005).

* * * * *

מקור: ארכיון בית לוחמי הגיטאות מספר מחשב: 44184

* * * * *

גירוש יהודים על ידי חיילים גרמנים. המקום: רומניה.
 מקור: ארכיון סרטים ותצלומים, "יד ושם".

אל מלא רחמים... ו"יזכור"

זכור את אשר עשה לך עמלק" - ציור זיכרון על השואה

מארכיון בית לוחמי הגטאות. לא צוין שם הצייר

בזכות תפילת "אל מלא רחמים" ניצל החזן דוד ורדיגר

ממוות בשואה

דוד ורדיגר נולד בקרקוב – בדרום פולין למשפחה של חסידי גור. כבר מגיל צעיר הוא התבלט בכישרונו המוסיקליים ובגיל 6 כבר היה סולן במקהלת בית הכנסת המקומי.

את כשרונו גילה יעקב תלמוד מלחין החצר של החסידות, שצרף אותו כבר בגיל 12 למקהלת החסידות ששרה במניין של האדמו"ר בימים הנוראים. אף אחד לא שיער שצעד זה יציל את חייו.

בשבועות הראשונים של מלחמת העולם, כובשים הגרמנים את קראקוב ומגרשים את כל היהודים לגיטאות. משפחת ורדיגר מגורשת מגטו לגטו, **עד שדוד מגיע לגטו פלאשוב** – גטו שהיה למעשה מחנה עבודה, עליו פיקד הקצין הנאצי אמון גות.

גות, הסאדיסט, שבשל האכזריות שלו כונה "הקצב מפלאשוב" היה נוהג מדי יום לצאת למרפסת ביתו ולצלוף למוות באסירים באמצעות רובה צלפים. גות העמיד קבוצה של אסירים בפני כיתת יורים, ושאל אותם למקצועם, מי שמקצועו לא היה "יעיל" למחנה – הוצא להורג במקום.

כשהגיע לשאול את ורדיגר, מה המקצוע שלך, **ענה לו ורדיגר: "אני זמר"**. גת ביקש ממנו לבצע את "התפילה של היהודים כשהם מתים". ורדיגר שהיה כבר בשנות העשרים לחייו, **ביצע את תפילת 'אל מלא רחמים' באופן כל כך מרגש**, שהם החליטו להשאיר אותו בחיים, ולשלוח אותו למחנה העבודה ולא למוות.

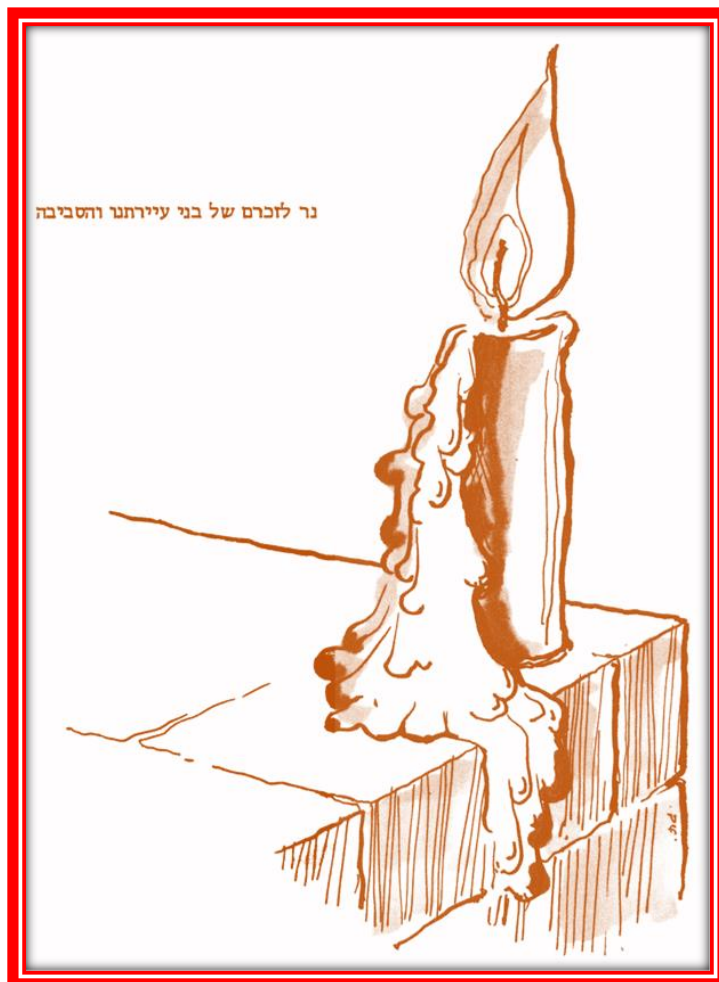
אחרי מספר חודשים במפעלו של אוסקר שינדלר, הועבר למחנה העבודה האכזרי במאוטהאוזן באוסטריה וביצע עבודות כפייה בעיר לינץ שם שוחרר עם הגעת האמריקנים בסיום המלחמה. מהוריו ומשבעת אחיו ואחיותיו, הוא הצליח למצוא בסיום המלחמה עוד אח ואחות.

בהמשך היגר לארה"ב שם התמנה לחזן, והחל להקליט את ניגוני החסידויות (גור, סקולען, סדיגורה בויאן ועוד) מלפני השואה ולחנים חדשים, שנחשבים לאבני היסוד ברפרטואר האשכנזי, יחד עם מקבילו מחסידות מודז'יץ בנציון שנקר. הוא נחשב עד היום למחייה הזמר החסידי והניגון אחרי השואה, ואין ספק, כי באותן דקות בגטו פלאשוב, לא רק הוא ניצל, אלא גם התרבות של עם ישראל.

* * * * *

המקור: אתר "סרוגים" - <https://www.srugim.co.il/335758> - דוד-ורדיגר-יום-השואה

* * * * *

מקור התמונה: מתוך ספר הזיכרון לקהילת סטפן, עמ' 315.

* * * * *

יעקב כץ

יזכור

זכור כל נקבר, בסוד נסתר,

**באין קבר להשתטח, ללא מצבה לזכרם, אין למצוא נוחם.
זכור... הבריות בתחום הגוויות, עם עלייתם למרום הנשמות.
נשבענו אז שמם להזכיר, ולא לשכוח עד סוף העולמות.
שמע ישראל, השביעך מפי נחנק רוחו פורש,
אלי אלי למה עזבתנו, ומבלעדיך אין לי להוריש.**

**זכור נא לנו את הנשמות אשר על ידינו נרשמות,
אותן הנשמות הטהורות אשר על ביתך הן שוכנות.
נשמות בית ישראל הקדושים והטהורים,
אשר בנר נשמתם את אור גן-העדן מאירים.
שמעו נא הנשמות בגן-העדן, בני עם תורה לא ישבותו,
בארץ רצח נשחטו, נחנקו ונשרפו, אך נרותיהם לא כבו.
גווילי הנשרפים לא נמחקו וכתב הנצח ניצב כנד אמת,
שברי לוחות מרוסקים זכרו נא, יש המשך לאומה והיא קיימת.
שרידי הכבשן והפליטה, אודים מוצלים מאש,
כשטף זרם דמע מבכים,
להעלות האור הגנוז ולהאיר בגיא המחשכים.
נידבוק נא ביתר שאת בנבכי מורשת אבות אבותינו,
להבטיח את חידוש ימינו כקדם ובוא גאולתנו ופדותנו.**

* * * * *

מקור: ספר הזיכרון לקהילת וירזבניק-סטרכוביץ, עורך: מ. שוצמן, תשל"ג-1973, עמ' 401.

* * * * *

א.איזנברג יזכור!

לזכר העיירה הקטנה והסואנת ז'ארקי, שהייתה ונעלמה...

הנזכור?

הנזכור אותך עיירה קטנה שלנו, ז'ארקי, כך חלפו מיטב שנות ילדותנו?

הנזכור אתכם, כל יהודי העיירה, עמוסי סבל, אנשי עבודה, שהיו טורחים כל ימות השבוע, נאבקים קשה על פרנסתם, על מנת ליהנות בבוא השבת מלימוד תורה, שלווה ואהבה.

הנזכור נופה של עיירתנו, יערותיה האין סופיים, מימיה הזכים והטהורים, שהיו זורמים ממעינות לשניוב ועוברים את כל העיירה לאורכה?

הנזכור את השוק הרחב ואת הסמטאות הצרות והחשוכות, בהן טיילנו לילות ארוכים מקצה אל קצה?

הנזכור את הנוער בשנות העשרים והשלושים, התוסס והמפלס לו דרך מחשכת הגלות אל העולם הרחב? הדור שמרד בהרבה מהמקובל זה עשרות ומאות בשנים והלך לחפש שבילים חדשים, בהשכלה, בהגשמה, בעלייה?

ועת נבוא ללקט זיכרונות עבר מפי שרידים מעטים מהשוואה הגדולה, מה נאמר ולא נאמר עדיין? "דור לדור יביע אומר"!

זיכרונות נעימים ומרים כלענה מלווים אותנו זה עשרים שנה, וטרם מצאנו את הניב, כדי להקים מצב עד לאותה עיירה מופלאה, בה היינו קשורים באלפי נימים עד היום הזה... דלה השפה, קשה הביטוי, ומעטים השרידים שיוכלו ללקטם לאספם!

אולם אין הלב נותן מרגוע ומוחה – לא לשכוח ולא להשכיח, את אשר עשה לנו עמלק! נזכור זאת תמיד. זאת חייבים אנו לכל אלה אשר לא זכו להגיע עד הלום.

נזכור!

* * * * *

מקור: ספר הזיכרון לקהילת ז'ארקי – עיירה בחייה ובכיליונה, עורך: יצחק לדור, תש"ך-1959. עמ' 13.

* * * * *

הליכה ל"תשליך" בז'ארקי

יִזְכּוֹר!

לזכר העיירה הקטנה והסואנת ז'ארקי,
שהיתה ונעלמה...

הנזכור?

הנזכור אותך עיירה קטנה שלנו, ז'ארקי,
בך חלפו מיטב שנות ילדותנו?

הנזכור אתכם, כל יהודי העיירה, עמוסי-
סבל, אנשי-עבודה, שהיו טורחים כל ימות
השבוע, נאבקים קשה על פרנסתם, על מנת
ליהנות בכוא השבת מלימוד תורה, שלווה
ואהבה. הנזכור נופה של עיירתנו, יערותיה
האין-סופיים, מימיה הזכים והטהורים, שהיו
זורמים ממעינות לשניב ועוברים את כל
העיירה לאורכה? הנזכור את השוק הרחב
ואת הסימטאות הצרות והחשוכות, בהן
טיילנו לילות ארוכים מקצה אל קצה?

הנזכור את הנוער בשנות העשרים
והשלושים, התוסס והמפלט לו דרך מחשכת
הגלות אל העולם הרחב? הדור שמרד
בהרבה מהמקובל זה עשרות ומאות בשנים
והלך לחפש שבילים חדשים, בהשכלה,
בהגשמה, בעלייה?

ועת נבוא ללקט זכרונות-עבר מפי שרידים
מעטים מהשואה הגדולה, מה נאמר ולא
נאמר עדיין?

„דור לדור יביע אומר“!

זכרונות נעימים ומרים כלענה מלווים
אותנו זה עשרים שנה, וטרם מצאנו את
הניב, כדי להקים מצבת-עד לאותה עיירה
מופלאה, בה היינו קשורים באלפי נימים
עד היום הזה... דלה השפה, קשה הביטוי,
ומעטים השרידים שיוכלו ללקטם ולאספם!
אולם אין הלב נותן מרגוע ומנוחה, — לא
לשכוח ולא להשכית, את אשר עשה לנו
עמלק!

נזכור זאת תמיד. זאת חייבים אנו לכל
אלה אשר לא זכו להגיע עד הלום.

נזכור!

א. איזנברג.

שמואל צ'לסר
אל מלא רחמים

אל הרחמים, אל השמים,
הסתר תחת כנפי השכינה
את כל הקדושים
קורבנות הרצח והשנאה.

וביום של עצב ויגון
אל תמחל, את הרוצחים תכרית,
תמחם נא מכל העולמות
ואל תשאיר מהם שריד.

אל הרחמים, אדון השמים,
רפא פצעינו, אלי הגואל,
נחם עמך, תן אמונה ואומץ
חזק את עמך ישראל !

* * * * *

מקור: ספר הזיכרון לקהילת זאבלודוב,
עורכים: נחמה שמואלי-שמש, יעקב טוראל-גוטליב, תש"ך-1959, עמ' 107.

* * * * *

אל מלא רחמים

אל מלא רחמים שוכן מרומים,
אין כמוך באלומים, שומע לשוועת עגומים –
המצא מנוחה נכונה תחת כנפי השכינה
להפושטים צוואריהם כיונה לחרב חדה ושנונה.

במעלות קדושים וטהורים, כזוהר הרקיע מזהירים,
תחת כיסא כבוד צרורים, בחבורת הרוגי אבירים,
את נשמת הגיבורים, דורשים קלים וחמורים,
מנהיגי עדת ישרים, נשחטים כאילים ופרים,
באו זדים ארורים, כדב אורב במסתרים,
נחלתנו נהפכה לזרים, השביענו לענה ומרורים.
גאוני עולם חסידי ארץ, גודרי גדר ועומדים בפרץ,
געו על כיליון וחרץ.

דווה לבנו, על עטרת ראשנו,
לשמוע אוזן דאבה נפשנו,
כי הפלא ד' את אבותינו, והכה שבע על כל חטאינו.
הוגי תורה ד' לילות וימים,
דורשי רשומות בחורים וחכמים,
הושלכו לארץ מטעי כרמים,
נהפכו לדם נהרות ואגמים.

ווי העמודים ומעשה חדודים,
הרביצו תורה והעמידו הרבה תלמידים,
נפלו בידי בוגדים ושוודדים,

המה היו לשריפת אש ויקודים, זהיר זריז במצוות א-ל,
האלוף הגאון הר"ר יחיאל, נשא ידו ולבו לא-ל,
הוי אריאל אריאל !

חמיד ורגיג לעלא ולתתא, בדרי מעלה ודרי מטה,
גזרו ראשו בחרה להוטה, ראה ה' חרפתנו והביטה.

טפסרי טוהר קדושי עליון, צעקו חוצה מר יבכיון,
איכה היו לחרפה ולביזיון, שוד ושבר וכיליון, יון וקדר
הסכימו יחד, לעקור ביצתן ביחד, ד' אחד ושמו אחד,
כל מחמדי עין הרגו בכל כלי זין, שמו לנגד כאין,
קלעם ובלעם כהרף אין.

לא האמינו יושבי העיר, כי יבוא אליהם אויב וצר,
דלו עיניהם וצעקו מר, ותיטיב לה' משור פר.
מסרו נפשם וגוויתם, מפרפרים הילדים בחיק אימותם,
כלו חייהם ורבו אנחותם,
נקום ד' נקמתך ונקמתם ובעל נקמה, ה' איש מלחמה,
הטל ביניהם מהומה, והיו לביזה ולשמה.

ספר תורה קרעו בחמתם,
שרפוח ודרסוח ורמסוח בהולכתם,
ולמה יאמרו איה יראתם, אין אלוקים כל מזימתם.
עזרה עורה למה תישן, גוי בלא כתב ולשון,
פשטו יד בבת אישון, תבהלתם ותרדפתם בנחל קישון.

פתאום נקנסה מיתה חמורה,
על ארזי הלבנון אדירי התורה,
גם לא הייתה להם קבורה, אראל צעקו מרה.
צהלי ורוני הרוגי הקהילות,
כי נפשם צרורה בעילוי העילות,
ולריח ניחוח זבחים ועולות, שלם ישלם בעל
הגמולות.

קומה ה' ויפוצו אויבך, כי הורגנו כל היום עליך,
פלטה נפשי מרשע חבריך, נקום נקמת דם עבדיך.

ראה ד' והביטה, כי ירדנו מטה מטה,
על ידי אומה שפלה, והיו למשיסה ולחיתה,
שבויים ושלל הוליכו אל ארץ שאיה,
הרכה והענוגה הנכאוהו (!) צמאה,
איכה ירדוף אחד מאה, כפר לעמק פשע וחטאה.

תורה תורה חגרי שק התפלשי בעפרים,
אשר נשפך דמם כמים הניגרים,
קנא לתורתך אשר שרפו זרים,
העל אלה תתאפק יוצר הרים!
ולכן בעל הרחמים יסתירהו בסתר כנפיו לעולמים,
ויצרור בצרור החיים נשמותם,
ה' הוא נחלתם,
וינוחו על משכבם ונאמר אמן.

נוסח אל מלא רחמים הניתן כאן היה רשום בספר תהילים ישן, כתוב בכתב יד ומעוטר עיטורים, אשר נמצא בבית הכנסת העתיק בטיקטין. מכתובת שנמצאה בראש הספר, אנו למדים שהסופר-הצייר הוא זאב וואלף במהר"ר יששכר זצ"ל מק"ק קוראב.

נוסח האל מלא רחמים מופיע בסוף הספר ולאחריו החרם הגדול שכתבתו לא נסתיימה. האגדה הטיקטנית מספרת שהסופר מת תוך כדי כתיבתו. אין כל רמז בספר או באגדה לזהות המחבר.

(ראה: ישראל היילפרין: "אל מלא רחמים", "העולם" 1930, גליון ט' וערתו של ר.מ חזן בגליון י"א).

* * * * *

מקור: ספר הזיכרון לקהילת טיקטין, עורכים:
מ.בר-יודא, צ.בן-מנחם, תשכ"ט-1959, עמ' 427 ואילך.

פנים בית הכנסת בטיקטין

גבי נוימן

אל מלא רחמים

אל מלא רחמים שוכן במרומים,
מצא מנוחה מבכי תינוקות וזעקות אימה.
זוהר הרקיע מעולות קדושים וטהורים,
רכבות עמוסות תמימים ונעימים.
חלף יובל מאותם האימים.
אין אנו חוגגים ואין שוכחים,
זוהר הרקיע ארובות כבשנים.
חלף עבר יובל לאותם הימים,
אין שואלים, מדוע שרד אחד מאלפים.
לראות ולהריח עשן הנספים,
יובל אין לילה חלומות טרופים,
מוזלמנים צועדים נופלים,
נורים לא קמים.

נשמת כולם צרורה בנו לעולמים,
תם יובל, בייסורים נוראים.
מעפר המשרפות אנו קמים,
לא פליטים ניצולים,
אנו כאן, שרידי עדות
לאותם מיליון וחצי תינוקות וילדים.

שרה שולומוביץ (רפפורט)

"יזכור ללהבות"

זוכרת אני אותך, עירי
עיר ואם בישראל,
זוכרת אני אותך.
בך חמסו חיים יהודים,
חיים של פשוטי-עם
ושל גאונים אדירי-רוח.

איה את, עירי?
איכה, איכה ביתי?
בלהבות עלית,
נחנקת ונשרפת
על-ידי צורר הנאצי.

"יזכור" לעירי,
"יזכור" לביתי,
"יזכור" לעפר וללהבות!
אבינו שבשמים!
נקום את הלהבה,
בה עלו למרום יהודיך היקרים –
יהודי וולוז'ין.

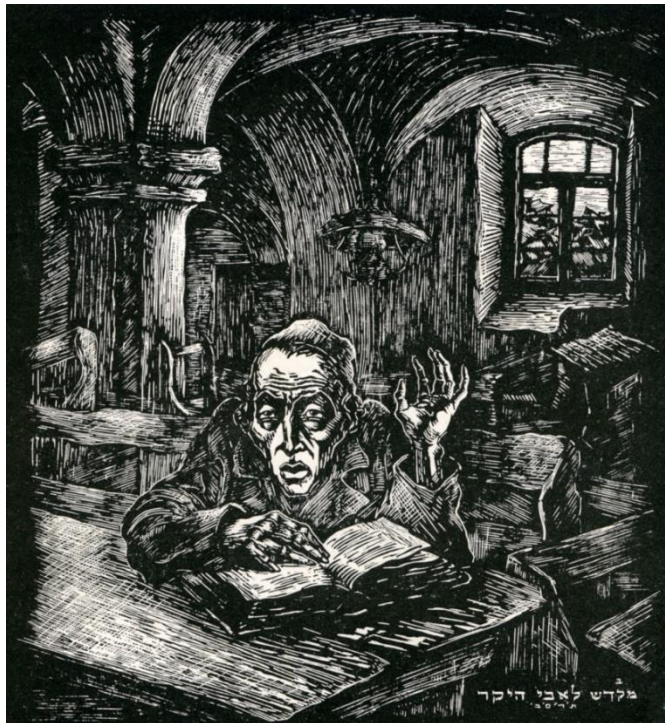
* * * * *

מקור: ספר הזיכרון לקהילת וולוז'ין-Valozhyn,
העורך: אליעזר לאוני, תש"ל-ל-1970, עמ' 595.

* * * * *

**בנין הישיבה בוולוז'ין
בה למד המשורר הלאומי חיים נחמן ביאליק**

"המתמיד" (1921) חיתוך עץ, מעשה ידיו של יוסף בודקו

מאיר חרטינר

יזכור

מעיר הקודש אזכרך קהילת קודשי, **טרנופול המעטירה**,

בדמעות אזכרכי מארץ ירדן וחרמונים!

עזבתיך ביום המעונן, יום התחילה אדמת גלות

רועדת תחת דגל ישראל.

אז נשתנו עלינו סדרי בראשית וממערב עלה לנו שחר

וכינורו של דוד התחיל מנגן מאליו שירי תהילות לציון:

"שם אורה וגיל, שם תורה ורנן, תישכח קרן חשיכה יושבת בנכר..."

הה, מי פילל כי עוד מזכרך בנהי,

כזכור אם אומללה רבת ייסוריך!

כי אם היית לנו, עיר ואם בישראל,

קהילה עתיקה כבודה, לכל טוב ונישא בניה מחנכת:

נשמות ישראל, רבבות שתיים בקרבך, דלפה עינם אלוקי ישראל.

אורים-מורים גדולי תורה הבהיקו בך כזוהר עליון מתוך ליל גלות.

חכמי עולם סופרים דגולים העלו נר הדעת תוככי

לגרש אופל מלבבות.

וקם בך דור צעיר עז, עובר בטיסה אחת תהום אלפי שנות גולה ונכר

ובאודים העשנים בין חורבות ביתר הדליק לפיד דרור ומרד –

ונס זה של בן כוכב ביד – הלך והולך לירושלים!

שש מאות ריבוא, אחד משלושה בישראל, הכחידו קניבלים ניני ונדלים,

נשמדו קהילות ישראל למאות – ועל כולם קרענו בגד ונפש.

אך כפל דמעה לי לשברך אם! כי יקירותיך ידענו.

וזאת כי נדע – בשברנו הגדול אולי נוחם לנו יהי:
כמוך ככל קהילות ההרגה ברום עולם תזהירו,
ועולם מלא מכמני מעלה לא ישקע בתהום הקורות לעד.
יש יום ופרח נצר נקמות מעצמות שרופי כבשנים
ובקול דממה דקה, אדיר מפצצות אטום ורעמי מלחמות,
יבשר לעולם נדהם, כי קם עם עתיק מקבר
לקרוע שטן אוכל עמים ולהכריז שלום על כל –
כי פי ה' דיבר.

* * * * *

מקור: ספר הזיכרון לקהילת טרנופול, העורך: ד"ר פ.קורנגרין, תשט"ו-1959, עמ' 379.

* * * * *

אחד מקברי האחים בסביבת טרנופול שנתגלה לאחר המלחמה

* * * * *

ד"ר מ.דבורז'צקי

זכור!...

זכור את שואת ישראל,
זכור את האובדן ואת המרי,
והיו לך לאות וללקח לשנות דור ודור.

ונלווה הזיכרון הזה אליך תמיד –
בלכתך בדרך ובשוכבך ובקומך.
וארשת לך לעולם זכר אחים אשר אינם עוד,
ובוא היזכר בבשרך, בדמך ובעצמותיך.

חרוק שינך זכור:
באוכלך את לחמך – זכור.
בשתותך את מימך – זכור.
שיר כי תשמע – זכור.
בזרוח השמש – זכור.
ובבוא הלילה – זכור.
וביום חג ומועד – זכור תזכור.
ובית כי תבנה והשארת בו פרץ,
למען יהיה חורבן בית ישראל לנגדך תמיד.

ושדה כי תחרוש והקימות בו גל אבנים –
גלעד לאחים אשר לא בא לקבר ישראל.

ולחופה כי תוביל את בניך
והעלית על ראש שמחתך
את זכר הבנים אשר לחופה לא עוד יובלו.

והיו לאחד: החי והמת, החלל והשריד,
אשר הלכו ואינם – ואשר נשארו לפליטה.

שמע איש ישראל, לקול הקורא לך ממעמקים:
אל דומי לך, אל דומי!

* * * * *

מקור: ספר גורליצה – הקהילה בבנינה ובחורבנה,
העורך: מ.י. בר-און, תשכ"ב-1962, עמ' 225.

* * * * *

יהודי מתפלל בקהילת גורליצה

זכור את שואת ישראל

שמע, איש ישראל,
לקול הקורא אליך ממעמקים:
אל דמוי לך, אל דומי.

מקור: מתוך ספר הזיכרון לקהילת טלז, עמ' 319.

ח.י. וינברג אנו מצווים

אנו מצווים לזכור את מיכוב את יהודיה היקרים לזכור.

אנו מצווים להנחיל כמורשת, את חווית זוועתנו, מדור אל דור.

אנו מצווים לזכור את מחנות הריכוז התופת והעבודה שהפכן מלכודת ליקירינו, של מוות, מיתות משונות והשמדה.

אנו מצווים לזכור איך הובלו לגיזו והחנקה נשים וטף זקנים יחדיו וכצאן הוכרעו לטבח כבד, המוני, מתמיד ורב.

אנו מצווים לזכור תינוקות יהודה כשרים זכים שנתלשו מזרועות אימהות רחימות שנזרקו למרומים ונורו במעופם במשחק צלפים כמטרות קליעה תמימות.

אנו מצווים לזכור ילדים רחימאים שנזרקו ממשאיות ברוצן ממרכבות בשקשוקן לשעשע בהם גרמנים צמאי דם משועשעי רצח עד שכרות.
אנו מצווים לזכור נערות ישראל המחכות לבחוריהן ושומרות להם חסד בשלותן נאנסות, מושפלות, רמוסות לעיני אבותיהן בוטחי השם באזלותם.

אנו מצווים לזכור כי את גופות יקירי נפשינו, הקדושות לעת מוות, התיכו לסבון ואת עורם קלפו לארנקים ותלשו תלתלי ראשם כמלוא למזרון.

אנו מצווים לזכור כי גאוני גויים הכינו תוכניות ומיתקני מיתות משונות
לא עוד יריות וחרב שמיתתן קלה אלא מיתות איטיות וחנק גרונות.

אנו מצווים לזכור כי העולם הנאור של רוזולט וצ'רצ'יל שיתפו עצמם
בהשמד עמנו ויחד עם שליח אלוקים עלי אדמות, האפיפיור קדוש-הכס
סגרו שער הצלה בפנינו.

אנו מצווים לזכור כי אין לנו לסמוך על עצמנו/ על ביטחון זו מולדת
ועל אדמתנו/ כי אם אין לנו, מי לנו אנו.
כי אנחנו נתונים לעצמנו וכוחנו בעצמנו.

רק אם נלמד זה הלקח ונסיק זו המסקנה,
נוכל לומר לא נפחד עוד משואות וחלפה חלפה הסכנה.

* * * * *

מקור: ספר הזיכרון לקהילת מיכוב (לובלסקי), עורך: חיים רבין, תשמ"ז-1987, עמ' 133.

* * * * *

דיוקנו של **קיימן שמואל**
מקהילת מיכוב
כפי שמופיע בספר הזיכרון.
כך נראה דיוקנו של יהודי
מאמין ברוב המקומות
בגלות פולין,

מפעל המשנה היומית לעילוי נשמת נספי השואה

הרב יונה שטנצל זצ"ל איבד בשואה את אימו, אחיו ואחיותיו ועוד בני משפחה. הוא עצמו הקדים לעלות ארצה מפולין עם אשתו ושתי בנותיו, שנים ספורות לפני השואה. על יסוד מנהג ישראל ללמוד משניות לעילוי נשמת נפטרים ('משנה' אותיות 'נשמה'), הוא יסד את מפעל המשנה היומית לעילוי נשמת מיליוני הנספים בשואה, ובהם בני משפחתו. המפעל זכה לתמיכתם של גדולי ישראל מכל החוגים.

רבים מבני משפחתו של הרב שטנצל נרצחו בשואה. לזכרם ולזכר שאר הנספים בשואה, פיתח את רעיון רבו וקרוב משפחתו הרב אריה צבי פרומר שקבע לימוד משנה אחת ליום מסדרי זרעים וטהרות שאין עליהם תלמוד בבלי. הרב שטנצל **ייסד לזכר קדושי השואה** לימוד שתי משניות על שישה סדרי משנה, משום שאותיות המילה "משנה" זהות לאותיות "נשמה". המפעל קיבל את הסכמות האמרי אמת מגור, רבי איסר זלמן מלצר ורבי משה פיינשטיין ועוד.

בהתייעצות עם **החזון איש** ייסד את מפעל לימוד הלכה יומית, שבו נלמדות מדי יום שלוש הלכות במסגרת שולחן ערוך, וכך בתוך תקופה של שלוש שנים וחצי מסיימים את כל שולחן ערוך אורח חיים.

* * * * *

הרב יונה שטנצל זצ"ל

תפילה שחיבר הגאון רבי יונה שטנצל זצ"ל מייסד לימוד המשנה
היומית לעילוי נשמת נרצחי קדושי השואה
הנאמרת בסיום פרק או מסכתא ובאזכרות.

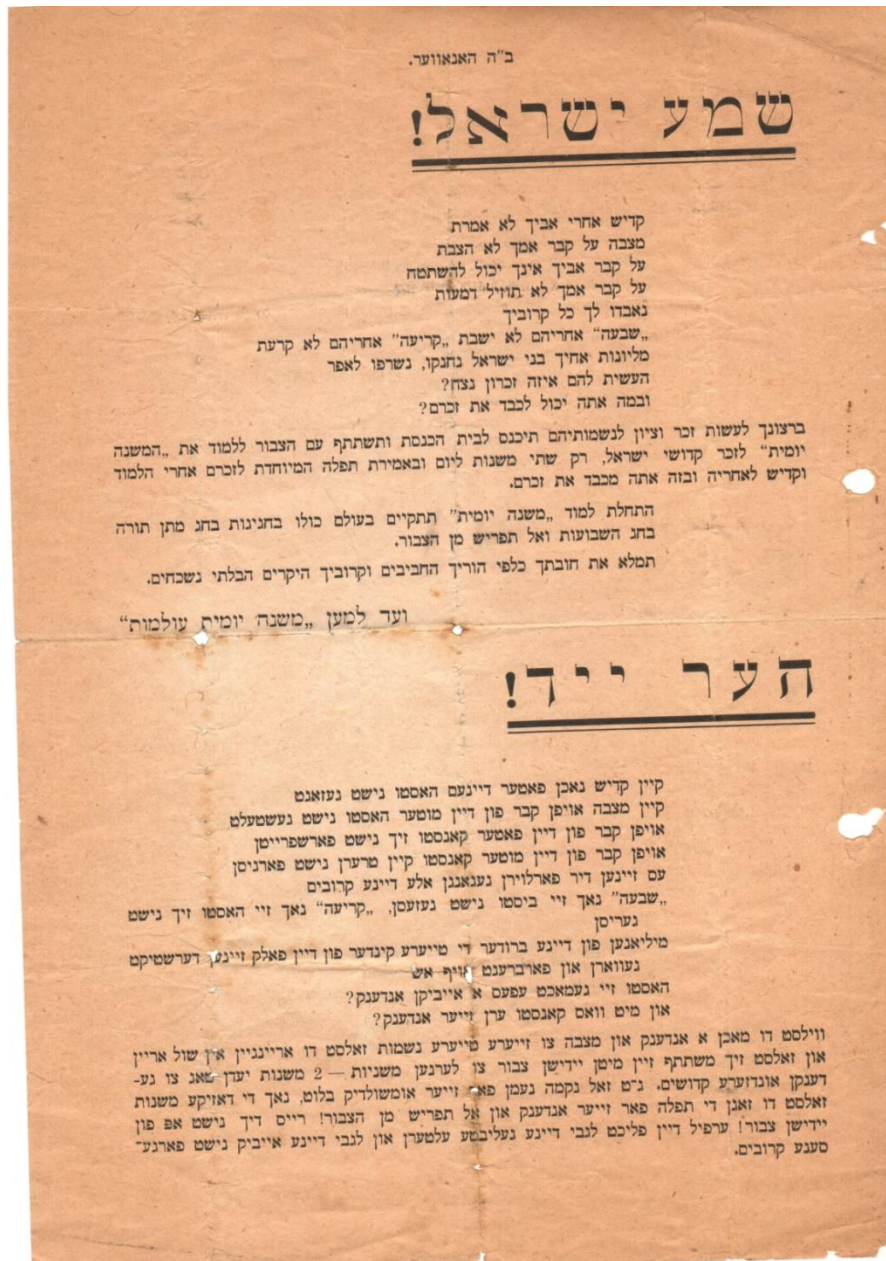
יזכור

אנא ה' מלא רחמים אשר בידך נפש כל חי ורוח כל בשר איש, יהי נא
לרצון לפניך תורתנו ותפילתנו בעבור נשמותיהם של מאות ריבוא
מישראל זקן ונער, אנשים, ונשים וטף, שנהרגו על קידוש השם, נשחטו,
ונחנקו, ונשרפו לאפר על ידי הצוררים הגרמנים ימ"ש, ביניהם ארזי
הלבנון, אדירי התורה, קדושים וטהורים, ראשי ישיבות ותלמידיהן,
תינוקות ישראל שלא טעמו טעם חטא, וצדיקי עולם, רבני ישראל עם
קהילתם, קהילות הקודש שמסרו נפשם על קדושת השם
וכן בעד קרובינו שנספו בתוכם.

יזכרם אלוקינו לטובה עם שאר צדיקי עולם, וינקום נקמת דם עבדיו
השפוף. ככתוב בתורת משה איש האלוהים: הרנינו גויים עמו כי דם
עבדיו יקום ונקם ישיב לצריו וכפר אדמתו עמו. ועל ידי עבדיך הנביאים
כתוב לאמור: ונקיתי דמם לא נקיתי וד' שוכן בציון. ובכתבי הקודש
נאמר: למה יאמרו הגויים איה אלהיהם, יודע בגויים לעינינו
נקמת דם עבדיך השפוף.

תהי נפשם צרורה בצרור החיים להחיותם בתחיית המתים עם כל מתי
עמך ישראל ברחמים, ושלח לנו את משיח צדקנו לפרות אותנו מגלותנו
וקבענו יחד מארבע כנפות הארץ לארצנו ונזכה לגאולה שלמה במהרה,
אמן.

**ברוז שהפיץ הרב יונה שטנצל בקרב ניצולי השואה ללימוד משנה
 יומית על מנת שידעו שיש תקווה (בעברית וביידיש).
 הכרוז נשלח מארץ ישראל לרבנים, ניצולי השואה למחנה העקורים
 הנובר בגרמניה, ערב חג השבועות תשי"ז.**

תוכנו של הכרוז הנ"ל

ב"ה האנאווער.

שמע ישראל!

קדיש אחרי אביך לא אמרת, מצבה על קבר אימך לא הצבת,
על קבר אביך אינך יכול להשתטח, על קבר אימך
לא תוכל להזיל דמעות! נאבדו לך כל קרוביך, "שבעה" אחריהם
לא ישבת, "קריעה" אחריהם לא קרעת! מיליונות
אחריך בני ישראל נחנקו, נשרפו לאפר! העשית להם איזה זיכרון נצח?
ובמה אתה יכול לכבד את זכרם?

ברצונך לעשות זכר וציון לנשמותיהם?

תיכנס לבית הכנסת, ותשתתף עם הציבור ללמוד את המשנה היומית
לזכר קדושי ישראל: רק שתי משניות ליום, ובאמירת תפילה המיוחדת
לזכרם אחרי הלימוד וקדיש לאחריה, ובזה אתה מכבד את זכרם.

התחלת למוד "משנה יומית" **תתקיים בעולם כולו בחגיגות**

בחג מתן תורה בחג השבועות ואל תפריש מן הצבור.

תמלא את חובתך כלפי הורייך החביבים

וקרוביך היקרים הבלתי נשכחים.

ועד למען "משנה יומית עולמית".

מקור: וויקיפדיה, ערך: מחבר: רב שלמה שטנצל

המילים
"שבוע ישראל"
המופיעות על גבי
בול שהוציא דואר
ישראל לקראת
יום השואה והגבורה

* * * * *

תפילות "אל מלא רחמים" ו"יזכור" שאנו אומרים בבתי-כנסת ובימי זיכרון

אל מלא רחמים

אל מלא רחמים שוכן במרומים, המצא מנוחה נכונה על כנפי השכינה, במעלות קדושים וטהורים כזהר הרקיע מזהירים, את כל הנשמות של ששת מיליוני היהודים, חללי השואה באירופה, שנהרגו, שנשחטו, שנשרפו ושנספו על קידוש השם, בידי המרצחים הגרמנים ועזריהם משאר העמים, בעבור שכל הקהל מתפלל לעילוי נשמותיהם. לכן בעל הרחמים יסתירם בסתר כנפיו לעולמים, ויצרור בצרור החיים את נשמותיהם, ה' הוא נחלתם, בגן-עדן תהא מנוחתם, ויעמדו לגורלם לקץ הימים, ונאמר אמן.

אל מלא רחמים

אל מלא רחמים שוכן במרומים המצא מנוחה נכונה תחת כנפי השכינה במעלות קדושים וטהורים כזהר הרקיע מאירים ומזהירים לנשמות אחינו בני ישראל הקדושים והטהורים שנפלו בידי הרוצחים ונשפך דמם באושוץ מיידינק טרבלינקה ובשאר מחנות השמד באירופה שנהרגו ונשרפו ונשחטו ונקברו חיים בכל מיתות משנות ואכזריות על קדשת השם בעבור שאנחנו בניהם ובנותיהם אחיהם ואחיותיהם נודרים צדקה בעד הזכרת נשמותיהם בגן עדן תהא מנוחתם לכן בעל הרחמים יסתירם בסתר כנפיו לעולמים ויצרר בצרור החיים את נשמתם ה' הוא נחלתם וינוחו בשלום על משכבם ונאמר אמן

תפילת יזכור

אבינו מלכנו אל אלהי הרוחות לכל-בשר. תן מנוחה נכונה
על-כנפי השכינה במעלות קדושים וטהורים פזר הרקיע
מזהירים את-נשמותיהם של שש מאות רבבות אלפי ישראל
אנשים ונשים ילדים וילדות שנהרגו ו שנטבחו ו שנחנקו ו שנקברו
חיים בידי מפלצות הצוררים בגלות אירופה. כלם קדושים
וטהורים. בהם גאונים וצדיקים ארזי הלבנון ואדירי התורה. בגן
עדן תהא מנוחתם. לכן בעל הרחמים יצר בצרור החיים את-
נשמותם ה' הוא נחלתם. וזכר לנו עקדתם ותעמד לנו ולכל
ישראל זכותם. ארץ אל-תכסי דמם ואל-יהי מקום לזעקתם.
בזכותם נדחי ישראל ישובו לאחזתם והקדושים לזכרון תמיד נגד
עיניך צדקתם. יבואו שלום ונוחו על-משכבותם. ונאמר אמן:

תפילת "אל מלא רחמים"

בעת טקס הסרת הלוט מעל מצבת הזיכרון באתר ההריגה באבי יאר (Babi Yar),

בעיר קייב (Kiev). צולם ב-1976.

מקור: ארכיון בית לוחמי הגטאות מספר מחשב: 65346

תפילת יזכור לחללי השואה

יזכור אלוהים את כל הנשמות של כל קהלות בית ישראל
בגולת אירופה שהועלו על מוקד בשנות השואה ת"ש-תש"ה.
ששה מליון אנשים ונשים, ילדים וילדות, בחורים ובתולות,
זקן וטרף, שנהרגו ושבטבחו באכזריות איומה ונרצחו ברצח המונים
במקומות מגוריהם בערים, בעירות ובכפרים,
ויתרם הובלו למחנות הרכוז ונספו במיתות משנות ונוראות,
ונשרפו לאפר בכבשני-האש של מחנות ההשמדה האיומים
בגרמניה ובפולין ובשאר ארצות בידי עם המרצחים הגרמני
יחד עם עוזריו הרוצחים משאר העמים, שהיו בעצה אחת
להשמיד ולהרוג ולאבד את העם היהודי ולמחות
את זכר היהדות ולכלות כל אשר בשם ישראל יקרא.
אל נקמות, שופט הארץ זכור נא את נחלי הדם שנשפף כמים,
דמי אבות ובנים, אמהות ועולליהם, רבנן ותלמידיהם
והשב גמול שבעתים לצוררי עמך. שועת "שמע ישראל"
שזעקו הלקוחים למות, אל תדום,
ואנקת המעונים תעלה לפני כסא כבודך, לנקום, במהרה בימינו לעינינו,
את נקמת דם בניך ובנותיך הקדושים והטהורים,
שלא זכו לקבר ישראל,
פכתוב: כי דם עבדיו יקום ונקם ישיב לצריו, וכפר אדמתו עמו.

יזכור

יזכור עם ישראל את
נשמות אחינו בני קהילות
הקודש בארצנו, נר יוב
ונפדי הסביבה, שנעקרו,
שנחרבו ושנמחקו. יזכור
עם ישראל את בניו, הללי
השואה ואיבודיה, קורבנות
ממלכת הרשע, שעונו עינויי
גוף ונפש במחנות ההסגר
שאורשו לארץ גזרה.
ולא נודעו עקבותיהם
שנרצחו בהמוך בשוקים
וברחובות, שהובלו לטבח
בקרונות מות, שנקברו
היום והולל כבודם
ונשבר דמם בידיים
טמאות. על קידוש השם.
יזכור אלוהים את עקדתם
ויצודו בערוך ההיים
את נשמותיהם. ינוחו
בשלווה על משכבותם
וילאמו אמן.

יזכור עם ישראל את קהילות הקודש

ברסלב אופסה אוקומניץ

דובינה זמוש זרץ' יאיסי יוד סלובודקה

פלוסה קיסלובשצ'יזנה רימשאן

שנעקדו, שנחרבו ושנמחקו באכזריות.

יזכור את בניו המומתים, קורבנות ממלכת הרשע,

שעונו עינויי גוף ונפש במחנות המוות.

יזכור את אלה שגורשו לארץ גזירה

ולא נודעו עקבותיהם

שנרצחו בהמון, בשווקים וברחובות, שהובלו לטבח

בקרונות המוות

שנקברו חיים, שנשרפו, שנשחטו, שנטבעו, שנחנקו

שחולל כבודם ונשפך דמם בידיים טמאות

על קידוש השם.

יזכור עם ישראל את ילדיו מחמדיו,

טהורים בני טהורים

שנגזלו מחיק הוריהם בידי חיתו-אדם

והובלו כצאן לטבח

שנערפו והומתו במיתות משונות
ונערמו ערימות ערימות בראש חוצות –
עוללים ויונקים שנפצו אל אבני קיר,
ששומטו מחומות
שחייהם נקטפו באיבם בידיים אכזריות.
יזכור עם ישראל את טוהר הילדות וזיו העלומים
ואל ישכח את הרשע והזוועות
כל זמן היותו עלי אדמות.

* * * * *

מקור: אמש בשואה... – יד לקהילות ברסלב, אופסה, אוקומניט, דובינה, זמוש, זרץ', יאסי
יוד סולבודקה, פלוסי, קיסלובששצ'יזנה רימשאן, עורכים: מכנס אריאל וקליבנוב דינה,
הוצאת ארגון יוצאי ברסלב והסביבה בישראל ובארה"ב
בשיתוף בית לוחמי הגיטאות והקיבוץ המאוחד, תשמ"ו-1987, עמ' 457.

* * * * *

גירוש יהודים מעיירה בפולין [ארכיון "יד ושם". לא ציין שם המקום]

דוד וייסלר

חורבן הקהילה וספר יזכור

א.

הספר יזכור ישאר חצי נחמה,
לקהילת דזיקוב שנחרבה במלחמה,
כותבים בספר רבים, במאורגן,
למען ספר לדורות על חורבן.

ב.

נרשום ונכתוב הכל, שידעו הדורות,
כי בעודם חיים נזרקו היהודים לבורות.
הגרמנים – הרוצחים הרגו, שחטו בלי רחם,
אין די מילים שנוכל להתנחם.

ג.

כל מה שהיה יקר לנו נחרב.
מספרי הקודש לא נשאר דף.
קשה להבין שהגיע כזה זמן,
שבית הכנסת הקדוש – הפך מחסן.

ד.

השריפה הייתה גדולה, איומה מאד
לא עמדה לנו הזכות – אותה לכבות,
לכן מוטל עלינו החוב,
לרשום, להזכיר, לכתוב.

ה.

מודים אנו לאבינו שבשמים,
על הנס שנשאר חלק מאתנו בחיים,
אך נזכור ונאבל על אחינו שנשארו שמה,
ונתפלל שהשם יעשה בשונאינו נקמה.

ו.

נבכה תמיד על הקרובים לנו,
שלא זכו לעלות ארצה איתנו,
להתפלל על-יד הכותל בירושלים,
אכן, כזו הייתה גזרה מן השמיים.

ז.

דם רב נשפך, האדמה הייתה רועדת,
עד שזכינו לעלות ולראות המולדת,
לה קיוונו התפללנו אלפיים שנה,
מיליוני קורבנות עלה לנו המתנה.

ח.

לבורא עולם אנחנו כעת תפילה:
ארצנו תיבנה לשם ולתהילה,
נחייה בשקט, נודה למרום,
על בניית ארצנו הקדושה – ועל השלום!

* * * * *

מקור: קהילת טרנובז'ג – דזיקוב -ספר זכרון ועדות,
עורך: יעקב יהושע פליישר, תשל"ג-1973, עמ' 318.

* * * * *

זְכוֹר אֶת שׁוֹאֵת מִיִּטְשָׁעַט

זְכוֹר אֶת שׁוֹאֵת יִשְׂרָאֵל. זְכוֹר אֶת הָאֶבְדֵּן וְאֶת הַמְרִי. יְהִי לְךָ
לְאוֹת וּלְלִקַּח לְשָׁנוֹת דּוֹר וָדוֹר:

וּנְלַנְּה הַזְכֵּרוֹן הַזֶּה אֵלֶיךָ תָּמִיד — בְּלִכְתּוֹךָ בְּדַרְךָ וּבְשִׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ:

וְאַרְשָׁתְךָ לְךָ לְעוֹלָם זְכוֹר אַחִים אֲשֶׁר אֵינָם עוֹד:

וְכֵן אֵל הַזְכֵּר בְּבִשְׂרָךְ. בְּדַמְךָ וּבְעֲצָמוֹתֶיךָ:

וְתִקְּשֵׁנִי שְׁנִיף וְזָכַר: בְּאֶכְלֶךָ אֶת לֶחֶמְךָ — זְכוֹר: בְּשִׁתוֹתֶךָ אֶת

מִימֶיךָ — זְכוֹר: שִׁיר כִּי תִשְׁמַע — זְכוֹר: בְּזֶרַח הַשֶּׁמֶשׁ —

זְכוֹר: וּבְבֹא הַלַּיְלָה — זְכוֹר: וּבְיוֹם חַג וּמוֹעֵד — זְכוֹר תִּזְכֹּר:

וְכֵן יָתִי, כִּי תִבְנֶה וְהִשְׁאֲרֶת בּוֹ פֶרֶץ. לְמַעַן יִהְיֶה חֶרֶבֶן בֵּית יִשְׂרָאֵל
לְנִגְדֶךָ תָּמִיד:

וְשִׁדְּהָ כִּי תַחַרֵּשׁ וְהִקִּימוֹת בּוֹ. גַּל אֲבָנִים — גִּלְעָד לְאַחִים אֲשֶׁר

לֹא בָאוּ לְקַבֵּר יִשְׂרָאֵל:

וּלְחַפָּה כִּי תִזְכִּיל אֶת בְּנֵיךָ וְהַעֲלִיתָ עַל רֹאשׁ שִׁמְחָתְךָ אֶת זְכוֹר

הַבָּנִים אֲשֶׁר לְחַפָּה לֹא עוֹד יִזְכְּלוּ:

וְהִי יָדִי לְאַחַד: הַטִּי וְהַמַּת: הַחֲלֵל וְהַשְׂרִיד: אֲשֶׁר הִלְכוּ וְאֵינָם —

וְאֲשֶׁר נִשְׁאָרוּ לְפִלְטָה:

שָׁמַע, אִישׁ יִשְׂרָאֵל. לְקוֹל הַקּוֹרֵא אֵלֶיךָ מִמַּעַמְמָקִים: אֵל דְּמִי לְךָ

אֵל דְּמִי.

ד"ר מ. דבורז'צקי

מקור: ספר הזיכרון לקהילת מייטשעט,
עורך: בן-ציון ח. אילון, תשל"ג-1973, עמ' 288.

רבקה פרלה (נכדת יצחק מלמד)

לזכר קדושים

נר החלב ממשיך לטפטף
בשתיקה ארוכה מתמשכת
כך חיי אדם טפטפו וכלו
באכזריות איומה וקושחת.
לא נשכח, נזכורה ברטט,
נזכור השואה והאש,
עת היינו כקליפת אגוז
ספינונת נטרפת בים גועש.
עלטה אפפה את העולם,
עלטת אדישות לסבלם
של קדושינו עמנו העם.
לא שאל איש, אף איש, מה פשע עוונם?
לא חקר מדוע נשפך דמם?
זיכרונם יעלה בי חורי אף,
זיכרון אנשים, נשים וטף,
ומה כי נצעק **נקמה, נקמה,**
כשכלו החיים וכלתה הנשמה.

מקור: ספר הזיכרון לקהילת לנוביץ – Lanivtsi,
עורך: חיים רבין, תש"ל-1970, עמ' 100.

* * * * *

לקדושים

לקדושים אשר בארץ המה ואדירי
כל חפצי בם. (תהילים ט"ז, י')

אחים לצרה ולמשא קשי-עולכם,
את סבלות חייכם נשאתם נפרדים
אך היה פרץ המשחית בגבולכם –
ותאספו אל בור והייתם לאחדים.

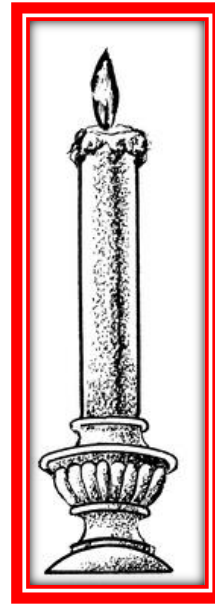
אם זקן אם נער, אם אישה אם גבר,
שכבו עתה בטח אחים לקבר!
פה תחדלו רוגז, שוד לא יחתכם,
עריץ וחומס לא יוסיף החרידכם.
החיים עדנה – הם יאחזו שיער,
יראו אחריתכם וילמדו בינה:
כי אוי לעם, נידף כמוץ ביום סער,
ואבוי לאומה כי נשברה ימינה.

ואנחנו החיים פליטי מטבח
העדים לאימת חייכם ומותכם
את עוצמת מכאובינו מה נשוחח? –
פינו בעפרכם ונדום כמותכם.

ובכסות הארץ הטמאה על דמכם,
דם נקי וקדוש, דמי הכיפורים,
נחרות בדמי לבבנו את שמכם
במגילת התענית ובספר הייסורים.

מקור: ספר הזיכרון
לקהילת
טומשוב-לוב,
עורך: משה גורדון
עמ' 463.
לא צוין שם המחבר.

**.Tomaszow-
Lubelski (1972)**

בתחילת ספר הזיכרון לקהילת טומשוב-לוב נכתב יזכור:

כְּתֹב זֹאת וְכָרוֹן בְּסֵפֶר (שמות יז יד)

יזכור ה' אלפי היהודים בטומשוב-לוב.

גלעד לזכר הנופלים, שנהרגו, נרצחו ונשרפו על קידוש השם,
בשנות השואה תרצ"ט – תש"ה, על-ידי הרוצחים הגרמנים
ועוזריהם הפולנים והאוקראינים,
הי"ד,

שלקחו מהיהודים כל דברי כסף וזהב, וחפצים ובתיהם שנטשו
וייקחו לעצמם, ויהרגו ויירו ונשלחו לתאי הגז ונשרפו ונקברו.
בשנה הזאת מלאו שלושים ושלוש שנה מליל הבדולח,
שנחרבו אז כל בתי הכנסת.

ל"ג בגימטרייה **אבל**, לאות שהאבל עדיין קיים,
כי איננו רוצים ואיננו יכולים לשכוח את השואה.

כִּי דָם-עֲבָדָיו יִקָּוֶם (דברים לב, מג)

* * * * *

ירחמיאל מורשטיין

הצוואה

לזכור ולא לשכוח

**כאשר באפיסת כוח
שרכו דרכם בייסורים.**

**לטרבלינקה – לכבשנים
עבור פשעם היחידי
הובלו בחוסר אונים
על השתייכות לעם היהודי.**

**בדרכם האחרונה הזאת
למסירת נשמותיהם הטהורות
עיניהם לעזרה נישאות
אך לשווא הן כלות, משוועות.**

**באירופה הנאורה
עם משכיל, בו מלומדים
עוסקים בתורה,
להשמיד יהודים.**

**ולאלה חיות הטרף,
צמאי הדם
לא צועקים: הרף!
הרי מכחידי עם !!!**

מקור: ספר הזיכרון לקהילת זלווה, העורך: ירחמיאל מורשטיין, תשמ"ז-1987, עמ' 7.
Zelva (1984)

[לזכר קדושי רוקיטנה שנהרגו בשואה]

חנה סגל

את השיר כתבה בהיותה בת שלוש-עשרה

אחינו, עוד נזכרה!

אחינו, עוד נזכרה עת יחדיו,
נסתתרנו ביערות גב אל גב
עוד נזכור אחינו
את פיצוץ הגשר,
ואת שאחריו...

איך שכלת בנך, האב!
ואותך, אם אומללה, שאת תינוקך
לקיר רטשו אכזרים.
עוד נזכור, אחינו –

אותך, בן יתום
גבורתך, בת יקירה
אשר נלחמתם בפורעים.
אתכם נזכור לעד ולא נשכח
את ייסוריכם וסבלכם – סבלנו
לעולם נספר את אשר
עוללו לכם שונאינו,
ולעד נלחש – נקמה...

את דמכם ננקום אחים
אשר קפצתם למות ודאי
כדי להציל הנשארים.

אתכם, שאוזניכם שוב לא תשמע
ציוץ ציפורים
ולשמיים שוב לא תשאנה
שלכם העיניים.

אך לעד נזכרכם,
אתכם הגיבורים
הסובלים והנענים.

אתם שממחנות המוות ברחתם
וליער נכנסתם
כדי להציל אחיכם
ששם... נשאר
ויותר לא יחזרו.
אתכם אשר הרובה
בידכם האחת אחזתם
ובשנייה רימון –
אתכם אשר בגבורתכם
סמל לנו אתם
ולעד –
נזכרכם אחים
ועד ימינו האחרונים
נשאף לנקמה בגויים
ששפכו דמכם
דם נקיים וטהורים.

* * * * *

מקור "אחינו עוד נזכורה": מתוך "רוקיטנה (והלין), ספר עדות וזיכרון", עמ' 353.

* * * * *

"יזכור" לטשנגר בחורבנה

"בלע ישראל
בלע כל ארמונותיה
שחת מבצרי" (איכה ב, ה)

טירת "מקדשנו" המועט

ומולו בית הרב

שעריהם נסגרו לעולמי עד

הכל נהרס – ונחרב

עוללים ויונקים – זקנים – תשושי כוח

אבות אימהות ובנים

נדחסו בקרבה – בידי טרופי-מוח

רוצחים – אכזרים שפלים

גל מחרבה - בקדש בפנים

הכול נעקר ונרמס

עינויים מחרידים – עזקת אימים

כבודם בקלון האמר – והס

רעים אהובים – כצאן לטבח – ממנה הובלו

הנעימים בחייהם ובמותם לא נפרדו.

בית העלמין – על ישני העפר והאפר

עדיין על "תילו" בדומיה

חבל על דאבדין – קדושים לאין חקר

היו לשם – לתפארת ולתהילה

וי לדור – שבגורלו יצא הקצף

ונמנע להשתטח על קברם.

רב ריבינו – דן דיננו ה' בשצף

ישלם לאויבי נפשנו כגמולם.

בימינו זכנו ה' – לבקר עפרם

לשפוך שיחנו ולבכות בקול רם

נחלת אבות – נכס השריד – לנו שמור

לעת ייהפך התוהו-ובהו – לדרור

הרם קרן עמך – את העמלקים זכור

ושפוך חמתך עליהם בזה הדור.

* * * * *

מקור "יזכור" לטשנגר בחורבנה" [אין שם מחבר]:
מתוך ספר הזיכרון לקהילת טשענגער פורצ'למה והסביבה עמ' 36.
[הונגריה] Porcsalma

* * * * *

נטע אריה גפני (ווינשטוק)
ליום האזכרה תשכ"ט

זכור !

זכור אל תשכח ושמור
היום מחר, ולדור בדור!

ספר לבנך ולבן בנך
אשר עמלק עשה לך.
אשר עשה הרשע

לקהילות ביסטריץ נאסוד והסביבה.

אשר עשה
במחנות ההשמדה.

נספר ילדים
על קורבנות טהורים
זכים ותמימים.

ילדים!
ילדי שארית הפליטה
לנו חובה
חובה קדושה.

כולנו משמר כבוד לזכרם
מעתה ועד עולם.

ועוד נזכור ולא נשכח
הרשע לא הצליח
לא בחייל ולא בכוח.

את רוחם לא שבר
על אמונתם לא גבר.

דם ותימרות עשן
לא כבו אש גבורתם.

זאת אש הקודש אש תמיד
אש מסירות נפש וקדו שהשם
לא השמיד.

זאת השלהבת
יוקדת בוערת!

זאת נזכור!
היום מחר, דור לדור.

* * * * *

מקור "ליום האזכרה סיון תשכ"ט":
נטע אריה גפני (ווינשטוק): ספר הזיכרון לקהילת ביסטריץ – Bistrita,
עמ' 99-100.

* * * * *

רחל סלקיה לזכר "האקציה" זקנים וטף

שהתקיימה בגטו קובנה בימים, 27-28.3.1944

דם – מים.
כמים ניגר הדם.
דם חם, רותח, קולח
זועק: נקם! נקם!

בגיל הרך – ילדים קטנים,
נגדם הביטו הלוחמים!
מזויינים גדוד גרמנים,
סביב הטף והזקנים.

צעקות מחרידות לב, תחנונים:
- למה תחריש, איכה, אלוהים!?
באין ילדינו, מה טעם לחיים?
החיים והמוות עבורנו שווים.

נטולי אזרחות – בלא דין דיין,
עלינו שליט הוא השטן.
לב אנוש, מצפון אדם,
חדל הרגיש, קולו נדם.

לא מבוסס עולם נברא,
קץ ליקום עם הבריאה!
באין תקומה, הפקר הוא הדם –
יצוף הים היבשה וישלוט ים...

גטו קובנה 1944

* * * * *

מקור "לזכר 'האקציה' זקנים וטף": סלקיה רחל: "שנוכה לספר",
הוצאת המחברת, תשמ"א-1981.

* * * * *

סבינה דורפמן

לזכרם של הורי היקרים גטו זברז' 1942

רק אתמול ראיתיך יקרה!
ראיתיך נפחדת! חלשה –
ואבי היקר שבעולם
התפלל כל הזמן.

רק אתמול אימא'לה ישבתי על ידך,
חיבקתי, נישקתי, רחצתי את גופך.
רק אתמול נאחזתם בכוח עליון
איך הכול ירד לטמיון.

אבא'לה שלי היקר
לו ידעתי שירה זה מחר.
רק אתמול הבחנתי בעינך העצובות
סבל, יאוש משקפות.

בעל חוש הומור, פיקח, למדך,
נהפך לכאוב ושתקן.
רק אתמול ליבי נקרע לגזרים
לראותכם סובלים.

לו רק יכולתי לעודד, לעזור
לאבי האהוב, הטהור.
אבא'לה שלי היקר,
לו ידעתי שיקרה זה מחר.

לו יכולתי פעם נוסף לראותך,
לחבק, לנשק, לשמוע מילה.
לו יכולתי בקולי קולות לזעוק
היכן הצדק, היכן החוק?

היכן ידידים – היכן אלוקים?
למה הכול שותק ומשלים?
אבא'לה היקר
לו ידעתי שיקרה זה מחר.

* * * * *

מקור "לזכרם של הורי היקרים": מתוך ספר הזיכרון לקהילת זברז', עמ' 93 ואילך

* * * * *

לזכור ולא לשכוח!!!

שיר "אש קודש – אש תמיד" נכתב בעקבות החלטת הממשלה,
לאחר הסכם השילומים,

בר-רפאל

אש קודש – אש תמיד

את נרי לא הדלקתי ב"אש זרה"
"לזכור" לא כתבתי באותיות חנוטות,
לכן בוער בי הנר ואיננו אופל
ונוסח ה"אזכרה" לא אתן לשנות.

לא הצבתי להקת אש זעמי
ממסמכים, תעודות ודפים כתובים,
במו עיניי ראיתי פרפורי בני-עמי
איך, עונו, נהרגו וגוועו בייסורים.

מתפתלים מכאבים בפנים מעוותים
בפרפורי גסיסה ואחרונה הנשימה,
זעקו אליי באלם שבמבטים.
זכור המרצחים ודע האומה.

מאש השנאה שיקדה באישונים
הדלקתי נרי – נר הזיכרון,
בדם שנקרש על פני אלפי מעונים
כתבתי "לזכור" עד יומי האחרון.

קודש היא האש ותמיד היא תוקד
לא יכבוה רוח הזמן וצו השעה,
את שם האומה **אזכור** לעד
האדריכלית הראשית של מר השואה.

ואם משום-מה יטשטשו את שמה
בכתובים שונים ובתפילות **אזכרה**,
האירי אש קודש – אש השנאה
את אות הקין על מצח האומה.

חיוכים שלמונים וטובות הנאה
שקולים, חשובים וחוקי מדינה
לא יפיגו זעמי וקיללתי המרה
עד אחרון המרצחים יתם ויגווע.

1.5.1960

* * * * *

מקור: ספר הזיכרון לקהילות טורץ וירמיץ,
עורכים: מיכאל ולצר-פאס, משה קפלן, תשל"ח-1978, עמ' 274.

* * * * *

נרות זיכרון

אליעזר רבין

נר זיכרון

יד יהודית אותן הציתה,
יד כחושה, דקה, נפתלת.
יד אותה עוד לא המיתה
שנות אלפיים שנות תוחלת.
והוא בוער! הוא לא כבה בדם.
מהבל פי חיות לא מך עוד,
כי הדליקו אנוש, הצית אותו אדם,
בן עם נרדף, חבול מאד.
כולם מתים כבר, אין עוד חי
מעם העני נרדף.
פתילו נשרף, חלבו דלף.
והוא בוער, כאילו לא עברוהו
אלפי שנים, שנים של בערה.
דמים, פצעים, אימים לא עכרוהו
אורו צלול, וקומתו תמירה.
נר זיכרון, נר זיכרון עלוב!
עם גולה פצוע ומושפל!
שניכם חיים – ובתוך עולם כאוב,
אתם שמאירים דרכו של כל אומלל.

* * * * *

מקור: ספר הזיכרון לקהילת לנוביץ – Lanivtsi, עורך: זבולון פורן, תשנ"א-1991, עמ' 100.

* * * * *

נטע אריה גפני (ווינשטוק)

נר תמיד – אש תמיד

תפילתו של ילד

להעלות נר תמיד במנורה
צוותה לנו התורה.

ועוד מצווה נאמרה
באותה פרשה:
אש תמיד על המזבח תוקד
תבער תמיד, תוקד לעד.

ומאש המזבח הנצחית
את נר התמיד נצית.

חרב מזבח האבנים
המנורה גזלו אויבים.

ואיה השלהבת הבערת
להדליק את המנורה-הזוהרת?

ועל המזבח כיצד
אש תמיד תוקד?

והיה המזבח – גופנו
דמנו ובשרנו
דם ילינו וזקנינו.

מזבח ענקי
מירושלים עד רומי !

ומביסטריץ
עד אושוויץ...

והאש יקדה
והאש בערה
אלפיים שנה...

להבות אדירות
עד לב השמים מיתמרות
להבות נורא הוד
עדי כיסא הכבוד.

המזבח – גופנו
הקורבן – דמנו
האש – נפשנו
המנורה – ליבנו
נר התמיד – נשמתנו.

אבינו שבשמים!
החזר לנו מנורתך
הורד אש משמים על מזבחך.

אור זוהר, אור בהיר
על ציון תאיר!

אור תקווה
אור נחמה.

אור בלי עשן כבשנים
בלי ייסורים.

* * * * *

מקור "נר תמיד – אש תמיד":
נטע אריה גפני (ווינשטוק): ספר הזיכרון לקהילת ביסטריץ – Bistrita, עמ' 5-6.

* * * * *

ד.קפלן

ביום הזיכרון

מי ידליק שם **נר** לעילוי נשמתכם?

אבן מי יציב, ומי יגדור קברכם?

מתחת רגבי עפר, דומם ינוחו הגוויות.

יותר לא תדריך מנוחתם סערת המפלצות!

זקנים וילדים, נשים הרות וטף

אחים ואחיות, כולם יחדיו בסך

הובילם הצורר – אל הבור השליכם!

כחיית טרף ביער, ביצע זוועותיו,

שיסע, ניפץ ראשים וכמים ניגר הדם!

ואת אדמה? ברגבייך כיסית את כולם.

גם את אדמה נכנעת לשלות תעלוליו.

זעקי אדמה! כי לא יכופר! גדול עוונם.

ינועו עמודי תבל! ידעזע גם אל במרום!

ואנו פה, בארץ אבות, נכרות זיכרון

בספר, על שיש, **ונר תמיד** במרתף השואה,

אשר יספרו לדורות: על אבות ובנים

תמים זוכים שנרצחו בידי טמאים.

אנו לא נשכח! לרוצחים לא נסלח לעולמים!

ועל מצחם לנצח, ייחרת אות הרצח לדיראון!

* * * * *

מקור: ספר זיכור לקהילת אוגוסטוב והסביבה,
עורך" י. אלכסנדרוני, תשכ"ו-1966, עמ' 509.

* * * * *

זבולון פורן

ספר הדמעות

הדברים יצאו מן הלב
המילים נכתבו מתוך כאב –
כל מילה בדם טבולה
דם-אדם, דם של עם.

ספר דמעות מזכרת לדורות.
דמעה להורים – שכולים,
דמעה – לאחות ולאחים יתומים,
דמעה – לסב ישיש ולסבתא קשישה,
דמעה – לקהילה קדישא.

דמעה לרצח תינוק קטן –
קורבן רשעות בני השטן,
נפש קטנה שסועה
בפרפורי גסיסה.

מוות בחוצות
נאד מלא דמעות.

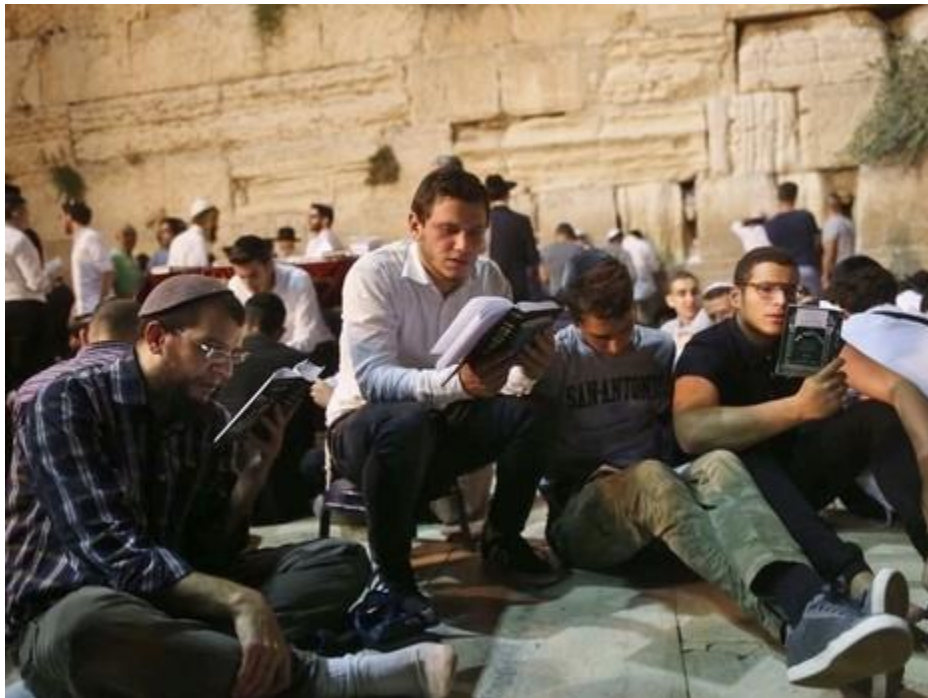
קולות זעקו – "הצילה!"
פיות התפללו – "הושיעה!"
אך אין שומע ומאזין,
ואין קורע גזר הדין.
אין מניד עפעף ואין פורש כנף...
והשמים אטומים
ואין שומעים זעקת שרידים –
העולם שחור מחור
ואין לראות שביב אור.
וההרג רב
לא שרד בית-אב
כל העיר שואה קהילת יורבורג חרבה.
השמש שקעה
חתולה יללה
אין כל - רק שכול
ובלילה –
בחשכת לילה, **רק נר זיכרון יאיר**
את קדושי העיר.

* * * * *

מקור: ספר הזיכרון יורבורג שבליטא, עורך: זבולון פורן, תשנ"א-1991, עמ' 373.

* * * * *

קינות שחוברו לנספי השואה

אמירת קינות בכותל המערבי

מקור: אתר "מקור ראשון". צילום: יונתן זינדל, פלאש 90

אמירת קינות בכותל המערבי [מקור: אתר וויקיפדיה, ערך תשעה באב.]

גילוי דעת מאת חברי מועצת גדולי התורה שע"י אגודת ישראל באמריקה

נדרשנו ונשאלנו מאחינו שוחרי תורה ותושיה הכואבים ללא הרף על שבר בת עמנו, ששת מיליון קדושי ישראל שנשמדו באירופה ע"י הצוררים ימ"ש מלפני ארבעים שנה, הן החורבן האיום של כל אלה אוכלסי ישראל מי יערנו ומי יתארנו. הלוא לא היתה צרה כזאת לישראל מיום חורבן בית המקדש וגלות יהודה מארצה.

אמנם כן, דורש דמים אותם זכר, ובודאי לא שכח צעקת ענוים ודמם לא ינקה. אך לנו ולבנינו הרי צפויה הסכנה כי במרוצת הזמן ובהרגל החיים פן יפוג הכאב מלבנו, ופן ישתכח חלילה מזכרונו גודל האסון ועומק הצרה אשר באתנו, כי דור הולך ודור בא, ושרידי החרב אשר אתנו, אלה אשר ראו בעיניהם ואשר סבלו על בשרם את טרף השואה, מתמעטים והולכים בעוה"ר, ובנים אשר יולדו, דור החדש אשר לא ראה את תפארת בית ישראל וקדושו שעלו על המוקד, איך יזכרו את גאון יעקב אשר נפל ובמה יתעוררו להוריד דמעה על השריפה אשר שרף השם.

על כן ראינו לנכון להסכים לעצת רבים וטובים, לעשות זכר ואבל ביום המר תשעה באב, יום אשר הוקבע בו בכי לדורות, לבכות ולהתאונן גם על קדושי אירופה, לקונן עליהם בציבור ולשפוך כמים לבנו על אובדן שש מאות רבבות ישראל אשר נפלו בידי הרשעים הארורים.

ולזאת נראה הדבר ראוי ויאה לכל ביהכ"נ ועדה, בהרומנא מרבותיהם, להוסיף קינה מיוחדת ולאמרה אחר סדר-קינות הנדפס קודם שמסיימים בפזמון אלי ציון ועריה, וכבר נתחברו על זה קינות רצויות, ספוגות צער ונהי, מגדולי הרבנים ואנשי מעלה, וכל קהל, בהוראת מנהיגו, יבחר בנוסח הקרוב ללבו להעלות בדמע את זכרונם של קדושי ישראל, ולקונן עליהם בשפתים דולקות ובלב קרוע ומורתח.

ויה"ר שנזכה מתוך כל לתשובה שלימה לאבינו שבשמים ולעורר רחמיו על עמו השבור והרצוף, ויזכנו במהרה לראות בנחמת ציון וירושלים ובביאת משיח צדקנו אכי"ר.

ז' בטבת תדש"ם

הכו"ח לכבוד התורה והמצווה

משה פיינשטיין **יעקב קמנצקי**

ישראל שפירא מבלחוב **יעקב יצחק הלוי רודרמן** **מרדכי גיפטר**

גילוי דעת מאת חברי מועצת גדולי התורה שע"י אגודת ישראל באמריקה

נדרשנו ונשאלנו מאחינו שוחרי תורה ותושיה הכואבים ללא הרף על שבר בת עמנו, ששת מיליון קדושי ישראל שנשמדו באירופה ע"י הצורחים ימיש מלפני ארבעים שנה. הן החורבן האיום של כל אלה אוכלסי ישראל מי ישערנו ומי יתארנו. הלוא לא היתה צרה כזאת לישראל מיום חורבן בית המקדש וגלות יהודה מארצה. אמנם כן, דורש דמים אותם זכר, ובודאי לא שכח צעקת עגים ודמם לא ינקה. אך לט ולכנינו הרי צפויה הסכנה כי במרוצת הזמן ובהרגל החיים פן יפוג הכאב מלבנו, ופן ישחכח חלילה מזכרונו גדול האסון ועומק הצרה אשר באתנו. כי דור הולך דור בא, ושרידי החרב אשר אתנו, אלה אשר ראו בעיניהם ואשר סבלו על בשרם את טרף השואה, מתמעטים והולכים בעה"ר. ובנים אשר יולדו, דור החדש אשר לא ראה את תפארת בית ישראל וקדושו שעלו על המוקד, איך יזכרו את גאון יעקב אשר נפל ובמה יתעוררו להוריד דמעה על השריפה אשר שרף השם.

על כן ראינו לנכון להסכים לעצת רבים וטובים, לעשות זכר ואבל ביום המר השעה באב, יום אשר הוקבע בו בכ"י לדורות, לכבות ולהתאונן גם על קדושי אירופה, לקונן עליהם בעיבור ולשמוך כמים לבנו על אוכך שש מאות רכבות ישראל אשר נפלו בידי הרשעים הארורים, ולזאת נראה הדבר ראוי ויאה לכל ביה"כ"י ועדה, בהורמנא מרבתיהם, להוסיף קינה מיוחדת ולאמרה אחר סדר קינות הטיפס קודם שמסיימים בפומון אלו ציון ועריה, וכבר נתחברו על זה קינות רצויות, ספוגות צער ונהי, מגדולי הרבנים ואנשי מעלה. וכל קהל, בהוראת מנהיגו, יבחר בנוסח הקרוב ללבו להעלות בדמע את זכרונם של קדושי ישראל, ולקונן עליהם בשפתים דולקות ובלב קרוע ומורתח. ויה"ר שנוכה מתוך כך לתשובה שלימה לאבינו שבשמים ולעורר רחמיו על עמו השבור והרצוף, ויזכנו במהרה לראות בנחמת ציון וירושלים ובביאת משיח צדקנו אכ"ר.

ז' טבת תרש"ם

הכ"ח לכבוד התורה והמצוה,

משה פיינשטיין יעקב קמנצקי
ישראל שפירא מבלוזוב יעקב יצחק הלוי רודרמן
מרדכי גיטטר

עלי כלואים, חגורי שק
הנמקים ברבבותיהם
בטרבלינקי ומידנק
ואין מלקט עצמותיהם.

עלי קרונות, צפופי אדם,
אשר רופדו גפרית וסיד,
צחי-צמא ככלות נפשם,
צעקו מים ואין מושיט.

עלי בנות, אשר עולפו,
רעיות בנפשן, שלחו ידן,
צ"ג הטורות יחדיו נספו
ולא חולל תם כבודן.

עלי קפואים בשדות שלגים,
ילדים רכים בחיק אמהות
ועל קדושים השואגים
קבורי חיים מתוך בורות.

עלי גוילים המחוללים
בידי נאצים מנאצי אל,
טרופים קרועים ומגאלים
בין אשפתות ואין גואל.

על צדיקים, ענוי עולם,
נדיבי עם, הוגי תורה,
בתאי רעל נחנק קולם,
נפלה, כבתה המנורה.

י.ל. ביאלר

אלי, אלי

אלי, אלי נפשי בכי

וזעקי, בת ישראל,
מספד שאי והתינפחי,
אכלה האש בישראל

על טבח-עם אשר הוכן,
יסורי שכול, אשדות דמים,
זקן גם טף לא רוחם,
על עקדה קרבן תמים.

על עוללים, גמולי חלב.
המרוטשים לפי צורים
ועל דמם, אשר זב
בראש חוצות לעין הורים.

על הקהלות השוממות
ועל חורבן מקדשי אל,
יקודי להב שלהבות
ערי פאר בישראל.

עלי דורות, אשר נגדעו
דמי אבות על דמי בנים,
בגיא אושבץ תמו גועו
עלי מוקדות הכבשנים.

עלי גבור על במתי עד,
כנר תמיד בהוד זרחים,
כל נטף דם, קרבן-לשד
נזכר עד נצח נצחים.

על שבר עם נשא קינה,
כבולי יגון, עטווי שואה,
הלנצח תאפיל שנאה
ולא תפרש הנגהה?

ראה אלהים, עורי צפד,
נפל לבי שונאי קמים,
הקשיבה שועי, חישה מפלט,
הצילה נפשי מאנשי דמים.

עלי נער פרחי העם,
חלוצי קרב, כפרי מרי,
מול זדונים שופכי הדם,
השתלהבו רשפי חרי.

על נהרות דם ובכי
נקמת-ברית בלב שמורה,
בקרב גטו ללא רהי
נחשף העז טמיר-גבורה.

עלי קדוש השם ועם
ועל נקמת דם טהורים
בתעצומות מסרו נפשם
לחמו, נפלו הגבורים.

קינה זו על השואה נכתבה על ידי י.ל. ביאלר בוורשה תש"ה, אליה חזר לאחר המלחמה.

לאחר השואה, קהילות רבות החליטו לצרף לקובץ הקינות של תשעה באב שירי קינה שנכתבו לאחר השואה ומתארים את תחושת החורבן והאבל על ההרוגים. הקינה "אלי אלי" נכתבה על פי המתכונת המזכירה את הקינה "אלי ציון ועריה", האחרונה בקינות תשעה באב.

יצחק קצנלסון

שְׁפוֹרְ חֶמְתְּךָ

שְׁפֹדֵךְ חֶמְתְּךָ – עָרָה, עָרָה
חֶרוֹן-אֶפֶד, כָּאֵשׁ בּוֹעֶרֶת, --
הוֹי, קוֹם, הַבִּיטָה נָא וּרְאֵה
אֶת אֲשֶׁר הֵינְנוּ עָלֶי אֶרֶץ.

אֶת אֲשֶׁר בְּשִׁנְאָה בָּנוּ נַעֲשֶׂה,
בְּמִשְׁטָמָה שֶׁל חֵיִת-פָּרָא –
רְאֵה, מֵתִים הֶרְחוּב כֶּסֶה,
חֲלָלִים בְּדָרְךָ.

רְאֵה קְלוֹנְנוּ הָעָצוּם, --
עֲטוּפִים בְּמַר-הַצָּעַר,
כְּתַרְנוּ קִיר-חוֹמָה אָטוּם,
קִיר חוֹמָה סָבִיב, אֵין שֶׁעַר...

אֲדוּמָה אֲדַמַּת-לִיטָה.
אֲדוּמִים שְׂדוֹת אוֹקְרָאִינָה,
כִּי נוֹבֵל שָׁם לְמִיתָה,
כְּצֹאן-טְבַחַה הֵינְנוּ.

אֲלָפִים שְׁלוֹשָׁה כָּבֵת אַחַת,
אַרְבָּעָה וְחֲמִשָּׁה – אֵל הַמְטַבֵּחַ
מְנָה, מְנָה, אֵף לֹא אֶחָד
מִזְכְּרוֹנְךָ אֵל יִשְׁכַּח.

הוֹצִיאוּ מִמַּטָּה, מִכַּר,
יְלָדִים מִעֶרֶשׁ יְנִתְקוּ -
הוּי, אֲדָמָה, חִיקָה הַקֶּר!
מִשְׁלֵב אֶחָד לָכֶם בַּחִיק הוּא.

לְבָכִי הַקָּשֶׁב, לְזַעֲקוֹת,
עוֹלוֹת מִבּוֹר, בְּסִיד. מוֹצֵף הוּא
הַקָּשֶׁב לְאֲנִקַּת הַתִּינּוֹקוֹת.
נִוְרוּ וְלֹא כָּלִיל נִרְצָחוּ ...

הֵה, שֶׁפֶךְ ... הַפֶּעַס אֶל תִּכְלָא,
אֶל-נָא תִחַשֶׁה, עֲרָה הַזַּעַם.
תִּהְיָ עֲבָרְתֶךָ כְּאִשׁ-אוֹכְלָה,
יָרַעַם חֲרוֹן אַפֶּיךָ כְּרַעַם!

שֶׁפֶךְ חֲמַתֶּךָ עַל הַגּוֹיִים,
עַל עַם טָמֵא בּוֹשָׁה זָרָה לוֹ,
אֲשֶׁר לֹא יָדְעוֹד, אֱלֹהִים,
וּבְשִׁמְךָ הֵם לֹא קָרְאוּ!

* * * * *

יצחק קצנלסון נרצח ב-3 במאי 1944 במחנה ההשמדה אושוויץ. היה מחנך, משורר, מחזאי, מתרגם וסופר. מחבר הפואמה "**השיר על העם היהודי שנהרג**". זכה לכינוי "**מקונן השואה**". בוויקיפדיה ובאתר "יד ושם" נמצא מידע רב על כתביו וקורות חייו.

* * * * *

שמעון קמפלר

קינה על השואה

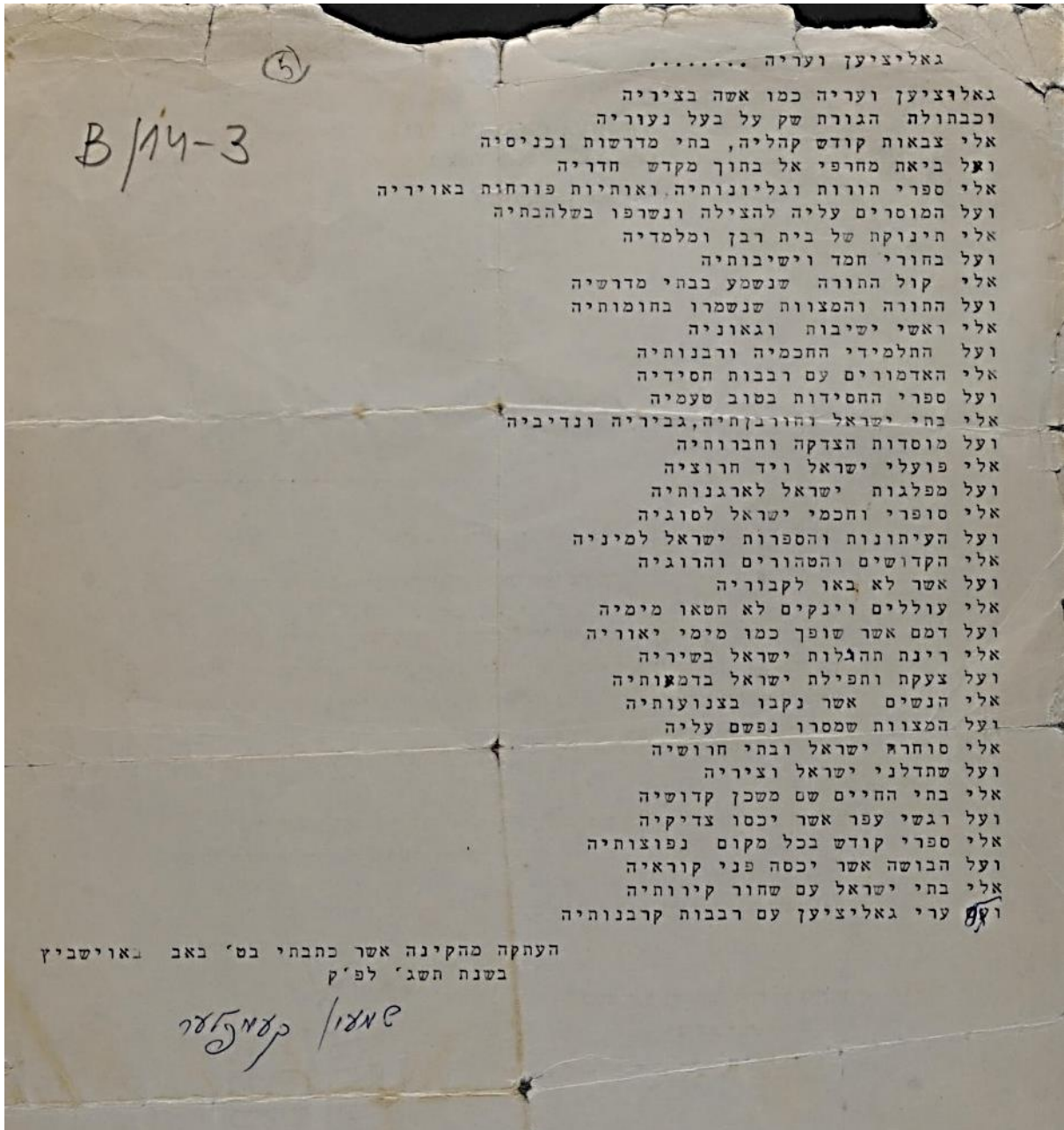
קינה זו על יהודי גליציה כתב שמעון קמפלר מבוכניה בעת היותו מחנה ההשמדה אושוויץ ביום תשעה באב תש"ג-1943. שמעון קמפלר השתמש במוטיבים של הקינה:

"אלי ציון ועריה" הנאמרת בתשעה באב. הקינה נכתבה במקורה ביידיש. שמעון קמפלר תירגם את הקינה לעברית מסמך התרגום נמצא בהמשך.

גאליציען ועריה כמו אישה בציריה
וכבתולה חגורת שק על בעל נעוריה
אלי עבאות קודש קהליה, בתי מדרשות וכניסיה
ועל ביאת מחרפי אל בתוך מקדש חדריה
אלי ספרי תורות וגליזנותיה ואותיות פורחות באוריה
ועל המוסרים עליה להצילה ונשרפו בשלהבתיה
אלי תינוקת של בית רבן ומלמדיה
ועל בחורי חמד ושיבותיה
אלי קול התורה שנשמע בבתי מדרשיה
ועל התורה והמצוות שנשמרו בחומותיה
אלי ראשי ישיבות וגאונים
ועל התלמידי החכמים ורבנותיה
אלי האדמורים עם רבבות חסידיה
ועל ספרי החסידות בטוב טעמיה
אלי בתי ישראל וחורבותיה, גביריה ונדיביה
ועל מוסדות הצדקה וחברותיה

אלי פועלי ישראל ויד חרוציה
ועל מפלגות ישראל לארגנותיה
אלי סופרי וחכמי ישראל לסוגיה
ועל העיתונות והספרות ישראל למיניה
אלי הקדושים והטהורים והרוגיה
ועל אשר לא באו לקבוריה
אלי עוללים ויונקים לא חטאו מימיה
ועל דמם אשר שופך כמו מימי יאוריה
אלי רינת תהילות ישראל בשיריה
ועל צעקת ותפילת ישראל בדמעותיה
אלי הנשים אשר נקבו בענועותיה
ועל המצוות שמסרו נפשם עליה
אלי סוחרי ישראל ובתי חרושיה
ועל שתדלני ישראל וציריה
אלי בתי החיים שם משכן קדושיה
ועל רגבי עפר אשר יכסו צדיקיה
אלי ספרי קודש בכל מקום נפוצותיה
ועל הבושה אשר יכסה פני קוראיה
אלי בתי ישראל עם שחור קירותיה
ועל ערי גאליציען עם רבבות קורבנותיה.

הקינה המתורגמת מיידיש לעברית ע"י שמעון קמפלר שנמסר לארכיון "יד ושם"

מקור: ארכיון "יד ושם", מספר פריט: 3791201

חטיבה: 0.76

הרב חיים סבתו איך על אחי

איך על אחי נגזר דין ונחתם
בחותרם של טיט וחותרם של דם
קם גוי עליהם להמם לאבדם
כמו גויות נסחבו מביתם
העל דמם תכפר אדמתם

כמו גויות נסחבו מביתם
העל דמם תכפר אדמתם
והוסר פארם ונקרע אבנטם
וגלח זקנם נגזזו פאותם
הוד מחמדיו קרע זר הפשיטם
פאר יונקותיו קצץ כרתם
העל דמם תכפר אדמתם
העל דמם תכפר אדמתם

והוצגו עירומות תוך קהל נערותם
ננעצו סכינים תוך ארון פרקתם
ודמם לא בצבץ רק זרם בינותם
ורתח לא שקט בדם בנותם
העל דמם תכפר אדמתם
ורתח לא שקט בדם בנותם
העל דמם תכפר אדמתם

לא בָּדָם חֲסִידִים וּגְדוּלֵי רַבּוֹתֵם
לא עַת אֶל סָלַע נִפְץ עוֹלֵל יוֹנֵק תֵּם
אִיךְ חֲלָלָה שְׁבוּעֵתֶם וּבְרִיתֶם
נִשְׁטָמָה שׁוֹעֵתֶם וְנִדְמָה תִּפְלֵתֶם

הֵעֵל דָּמִם תִּכְפֹּר אֲדָמָתֶם

הֵעֵל דָּמִם תִּכְפֹּר אֲדָמָתֶם

נִדְחִפוּ נִבְהָלוּ תוֹךְ קְרוֹנוֹת בְּהֶמְתֶּם
עִם יִלְדֵיהֶם נְפוּחִים וְקוֹל בְּכִיֵּתֶם
לֹא קָרַע רְקִיעִים רַק קָרַע לַבּוֹתֵם
לֹא חָמַל עֲלֵיהֶם אִישׁ בְּצִאתֶם

הֵעֵל דָּמִם תִּכְפֹּר אֲדָמָתֶם

לֹא חָמַל עֲלֵיהֶם אִישׁ בְּצִאתֶם

הֵעֵל דָּמִם תִּכְפֹּר אֲדָמָתֶם

נֶאֱסָפוּ כַּדְּגֵי יָם וְהוֹבְלוּ כִּשְׂהָ תֵם
אִי מְדוֹר בְּשָׁמַיִם נִחְתָּמָה גְזֵרְתֶם
וּמָה סוֹד עֲקַדְתֶּם וְדָתֶם

אִי אוֹתוֹתֶם וְנִיחוּחַ עֲבוּדְתֶם

הֵעֵל דָּמִם תִּכְפֹּר אֲדָמָתֶם

הֵעֵל דָּמִם תִּכְפֹּר אֲדָמָתֶם

מקור הקינה: איך על אחי, מתוך אתר הפיוט והתפילה:

<http://web.nli.org.il/sites/nlis/he/Song/Pages/Song.aspx?SongID=882#133,60,2902,1678>

* * * * *

הרב **חיים הכהן סבתו** ממייסדי ישיבת ההסדר ברכת משה במעלה אדומים, משנת תשע"ה משמש כראש הישיבה חיבר ספרים תורניים וספרות יפה. הרב סבתו זכה בפרס הראשון - פרס ספיר.

* * * * *

נשים עולות לרכבת המוות מלודז' לאושוויץ

ח. ש. רובין (אגושביץ)

נזכור (קינה)

אזכור, אזכרך, עיירתי-מכורתי,
שוקר המתוכנן ועמודו המכודן,
מחצותיך אך שנים לבני עמי:
בשלושה – מעולפי צאלי האילן,
בין מרבצי חזירים ועצי דובדבן,
שכנו בם העומדים – על דמי.

עת מזה ומזה, מבתי יראתך,
לצליל פעמונים ונביחת הכלבים,
בימי פגרתם או בלווית פגריהם,
ידדו בסך ובידיהם הצלבים –
מצפעוני מבטם עיני אז אשא
למרומי נחש נחשתך.

אזכור אזכרך בלילות הסתיו,
אבוסס בבוצך, בשוקר הרחב,
לאור פנסים שללי הצבעים,
מעשה תינוקות בית. רב,
תשפך נחשתך באור הזהב.
יפסע וירעם בקולו הרם,
לבית הכנסת ייקהל העם.

זוה אחר זה יודלקו הנרות, כוכבים של מטה באור יקרות,
ושפע של קדושים מהמקדשים הקטנים,
יתמשך מקצה לקצה בעתרת מנוחה,
מתוך "מקדש מלך עיר מלוכה".

ולאור מנוחה מבהיקה, בליל שבת המקודש,
בין סעודות בהפסקה, בחנני אבא בחומש.
דמיתי משנותיך עתה,
בפינה בעלטה – זיו אקונין חסודה.

במקום אז אותיות מזהירות של משניות וגמרות,
בארון מעל השידה, הבהיקו הזהירו בחזון הדורות.
עתה בחצר שם נוברים צאצאי חזיר טמאים
בדפי קודש טהורים.

אשרי כי בשרני ההלך משם כי עלית כולך על מוקד
ואותיות כנשמות עקובות מדם,
בקדושה ובטהרה תעלינה אל על,
ועמל וזע של העם הנודד אויב במ לא יתעלל.
ועוד אזכרך וקללה על שפתיי,
נהרך, יאורך לדם יהפך!
תספה ברך, עיר הרגה, כל חי, כל עוף, כל דגה.

בימי הברכה, היריד בה שכן,
בברק מצחנים של אלפי הראשים,
יזדקר יהודי הדור הזקן.

יחיד בין רבים, בטל בשישים,
יתמקח בשפת תרגום וגויית על תרגול ופרגית,
לכפרות לגדלם.

בערבי שבתות, שמש אך עלה למרום,
איציק ספר מפרום לפרום בקולו יצד.
בעל בית, המרחצה רד!
השוק יתמלא אז כמו ביריד,
נכבדים, פשוטי עם, ודמי בלן בידם.

היום פנה, אך טרם יערב,
שייע שמש, ומרפקיו מאחוריו,
על דם אחיי-אחיותיי כיסית בעפרך,
ובמצבות קברות אבותיי, רצפת חוצותיך.

אחיי, אחיותיי שבסיסלביץ,
שריד לא השאיר מכם העריץ,
אם על בניה, תוך אנקת גסיסתם,
ביון וישוניק נפחו נשמתם.
יתום ושכול הוא גורלו המר
שלנותר בעולם זה, האכזר.

יער וישוניק, רקום אורות וצללים,
בך בושמתי בימי קיץ תכולים
צחנת "חדרי", באושי הקירות,
איך הפכת לי עתה בית עולמים
לאבות ואימהות, בחיקן עוללים!
ספר נא, יערי, בלחש עלים,
ענות יגונים,
ובהגות נכאים יחד נלחש
יתגדל ויתקדש.

יתגדל ויתקדש על גולגלות רסוקות,

בטנים רטושות, נאקה ויליל
תוך "שמע ישראל".
אל מלא רחמים, מי כמוך באילמים.
בנים ובנות לעמי הנידח,
דמעות לא תזילו לבטלה.
הן כוס הדמעות מאז נתמלא.
ניצוץ רמץ קדושים בל ידער,
יגדל ושלהב למדורות-מדורות
לדורכם ולאף דורות,
כי עוד זרע השטן לשארית מתנכל,
תמוגר זרועו בעזרת צור ישראל.

* * * * *

מקור: מתוך ספר הזיכרון לקהילת סביסלוץ, העורך: ח. רובין, תשכ"א-1961, עמ' 7 ואילך.

* * * * *

קינות קהילות דונאסראדהלי סמריין מאגנדורף וסביבותיהן

איכה ישבה בדד העיר רבתי עם, הייתה כאלמנה, רבתי בגויים, שרתי במדינות הייתה למס. בכו תבכה בלילה ודמעתי על לחיה, אין לה מנחם מכל אוהביה, כל רעיה בגדו בה, היו לה לאויבים. גלתה יהודה מעוני ומרוב עבודה, היא ישבה בגויים לא מצא מנוח, כל רודפיה השיגוה בין המצרים.

ארזי הלבנון אדירי התורה, בעלי תריסין במשנה ובגמרא, גיבורי כוח עמליה בטהרה, דמם נשפך ונשתה גבורה, הינם קדושי הרוגי מלכות הארורה, ועל אלה אני בוכייה ועיני נגרה.

איך תנחמוני הבל, וכינורי נהפך לאבל, בנחלת חבל, כבד עלי עול סבל, ואיך אנחם. בזה יום בכל שנה, עדן עלי שנה, והנני עגומה ועגונה, ואיך אנחם. גבר חרון, ונגנז ארון, במשנה שיברון, במסרבי מרון, ואיך אנחם. דירתי חרבה, ועדרי נשבה, ורבת אהליבה, בדד ישבה, ואיך אנחם.

אמרת שיעו מני בבכי אמרר, מר נפשי ורוחי אקרר, עם לויתן העתידים לעורר, בבכי יעזר עליך יגונך, בת עמי התאבכי בגינך, אל תנני פוגת לך, ואל תידום בת עינך, געי בבכייה מעוטרת בעליזות, היית מקדם והנך לבזות, איכה נהייתה הרעה הזאת.

מי ייתן ראשי מים ועיני מקור נוזלי, ואבכה כל ימותיי וליליי, את הללי טפי ועולללי, וישישי קהלי, ואתם ענו, אבוי, אוי ואלללי, ובכן בכה בכה רב והרב, על בית ישראל ועל עם ה' כי נפלו בחרב.

ודמוע תדמע עיני ואלכה לי שדה בוכים, ואבכה עמי מרי לבב הנבוכים על בתולות היפות וילדים הרכים, בספריהם נכרכים ולטבח נמשכים, אדמו עצם מפנינים, ספירים ונובכים, כמו טיט חוצות נדשים ונשלכים, סורו טמא קראו למו מלקרב, על בית ישראל ועל עם ה' כי נפלו בחרב.

ותרד עיני דמעה ואילילה ואגודה. ולבכי ולחגור שק אקרא להספידה, מפז יקרה ומזהב חמודה, פנימה כבודה כבוד כל כלי חמדה, ראיתיה קרועה שכולה וגלמודה, התורה והמקרא והמשנה ואגדה, ענו וקוננו זאת להגידה, אי תורה תלמיד והלומדה, הלא המקום מאין מאין יושב חרב, על בית ישראל ועל עם ה' כי נפלו בחרב.

ועפעפי יזלו מים דמע להגירה, ואקונן מר עלי הרוגי דונאסרדאהלי ומאגנדורף וסטריין וסביבותיהן, בשלישי בעשרים ושבע, בו ביום מרגוע הוקרה, מרגוע לרגוע נחלפו להבעירה, נהרגו בחורי חמד וישישי הדרה, נאספו יחד נפשם השלימו במורא, על יחוד שם המיוחד יחדו בגבורה,

גיבורי כח עושי דברו למהרה, וכהני ועלמי נגועו, ובמר יגוני ועעבי
ילל אחבירה, קהילות הקודש הריגתם היום בזכרה, קהל דונאסרדאהלי
וקהל מאגנדורף וקהל סמריין והסביבות בחונה ובחורה, גאוני ארץ ונקיי
טהרה, קדשו שם המיוחד במורא.

בחודש השלישי השלימו נפשם באהבה קשורה, אהימה עליהם בבכי
ילל לחשרה, כלולי כתר על ראשם לעטרה, ועל אדירי קהל
דונאסרדאהלי ועל קהל מאגנדורף ועל קהל סמריין ועל הקהילות
הקטנות ההדורות, מנשרים קלו מאריות להתגברה, השלימו נפשם על
יחוד שם הנורא, ועליהם זעקת שבר אשערה, על שני מקדשי יסודם
כהיום עורערה, ועל חרבות מעט מקדשי ומדרשי התורה.

בחודש השלישי בעשרים ושבע נוסף לדאבון ומארה, החודש אשר נהפך
ליגון וצרה, ביום מתן דת שברתי להתאשרה, וביום נתינתה כמו כן אז
חזרה, עלתה לה למרום למקום מדורה, עם תיקה ונרתקה והדורשה
וחוקרה, לומדיה ושוניה באישון כמו באורה, שימו נא על לבבכם מספר
מר לקושרה, כי שקולה הריגתם להתאבל ולהתעפרה, כשריפת בית
אלוקינו האולם והבירה, וכי אין להוסיף מועד שבר ותבערה, ואין
להקדים זולתי לאחרה, תחת כן היום לויתי אעוררה, ואספדה ואילילה
ואבכה בנפש מרה, ואנחתי כבדה מבוקר ועד ערב,
על בית ישראל ועל עם ה' כי נפלו בחרב.

ועל אלה אני בוכייה ולבי נוהם נהימות, ואקרא למקוננות ואל
 החכמות, אלי ואליה כולם הומות, היש מכאוב למכאובי לדמות,
 מחוץ תשכל חרב ומחדרים אימות, חללי חללי חרב מוטלים ערומים
 וערומות, יונק עם איש שיבה עלמים ועלמות,
 מתעתעים כמו מוני ומרבים כלימות,
על בית ישראל ועל עם ה' כי נפלו בחרב.
 עיני עיני יורדה מים כי נהפך לאבל משורר, ועגבי לקול בוכים מלהפיג
 ולקרר, מי ינוד לי מחזיק להתעורר, חמה בי יצאה וסער מתגורר, אכלני
 הממני הצר והצורר, שבר עצמותיי זורר ומפורר, סילה כל אבירי הטבור
 והשורר, רטייה ומזור אין לברר, מכתי אנושה באין מתעיל ומזורר, על
 כן אמרתי שעו מני אמרר, בבכי דמעתי על לחיי לצרב,
על בית ישראל ועל עם ה' כי נפלו בחרב.

מקור: ספר הזיכרון לקהילת דונאסרדהלי, העורך: אברהם יששכר אנגל,
 הוצאת ועד יוצאי דונאסרדהלי בישראל, תשל"ה-1975, עמ' 285 ואילך.
 * * * * *

הרב מיכאל דוב ווייסמאנדל

קינת מן המצר

הרב מיכאל דוב ווייסמאנדל, נולד בדברצן, הונגריה וכיהן כרב חרדי בסלובקיה. **מפעילי ההצלה** הבולטים בתקופת השואה.

בעת מלחמת העולם השנייה שהה באנגליה. הוא חזר לסלובקיה כשליח מטעם אגודת ישראל. היה חבר במרכז היהודים שהיה היודנרט של יהודי סלובקיה.

בשנת 1942 הקים יחד עם נשיאת ויצ"ו ונציגת הג'וינט בסלובקיה, **גיזי פליישמן**, אופוזיציה למרכז היהודים, שם הקבוצה שהקים: "**קבוצת העבודה**". הקבוצה יזמה את **תוכנית אירופה** להצלת היהודים. הרב ווייסמאנדל העלה לראשונה את הדרישה מבעלות הברית להפציץ את אושוויץ.

אנשי "קבוצת העבודה" שמעו **שדיטר ויסליצני**, קצין האס.אס שהיה אחראי על שליחת היהודים לאושוויץ, מוכן לקבל שוחד בעבור אי שליחת יהודים לאושוויץ, ניהלו עמו משא-ומתן וגם העבירו אליו כספים רבים. בשנת 1960 יצא ספרו של הרב ווייסמאנדל "**מן המצר**" ובו תיעוד פועלו בתקופת השואה.

אברהם פוקס חקר את פעילותו של הרב מיכאל דוב ווייסמנדל בתקופת השואה, ואת ממצאיו העלה בספר "**קראתי ואין עונה**", שיצא בשנת 1983.

הרב מיכאל דוב ווייסמאנדל כתב את "קינת מן המצר" המופיעה בספרו:

ספר מן המצר - ספר הזיכרונות משנות ת"ש-תש"ה {דפוס צילום},
הוצאת אמונה תש"ל-1970, ניו-יורק, עמ' 255 ואילך.

תרחיב אלו חבר מן זכיל על חורבן הנודא שעבר

סלח נא אל, לגוף ישראל, אשר נפשו נשרפת
ושורפה לא השאיר ממנה, אך את דעתה הנטרפת
ובכן כפר, ושוב אל תפל, על עמך ישראל רעה
ומנוח, גו שוכח, אל נא תקדיח, בחרדה.

זכר כל נקבר, בסוד נסתר, ואין קבר להשתטח
ואין מצבה להכניע, בן בזרועו בוטח
זכרם נא, ארון הנשמות, ומחל לנשמה שוממה
מחל לנפש נשכחת, בחיק בשר ודם ואדמה.

זכר נא הבכיות, בתהום הגויות, ביום עלותם למרום הנשמות
אז נשבענו שמם להזכיר, ולא לשכוח עד סוף עולמות
והשב בן שכחה, ובן הכחשה – בן שם שוא – עם דם ואדמה
אשר גם מים דמם, שכח שמם – שם האמת – עם דת ונשמה.

מימות עולם, שלישי עבר, בהרג ואכזרן היהודים
בכומרי זדון, שורפי אש, שופכי דם, המשמידים
נגעם פשה על דורות תבל, עד שצץ מרשעם – עם רצח
ומחליו עמך, שכח שמך, אל נא רפא, ושוב שם לו קרא – עם נצח.

נתיבות עולם, אשר נחרבו בפצעי זעם המלחמה
איכה נחו למסעי רצחם – מאין לוחם, מפיץ שממה
כי גם אויבי עם ארור שמחו, על שקם פוטר על היהודים
שש אב אמונתו – שסוף סוף – הצליח, אחד מן התלמידים.

קם דין עולם וְדוֹן דִּין יְרוּשָׁה, עַל הָרִי זָהָב אֲשֶׁר שָׁלַל
הָרִים נָבְהוּ – כִּי לֹא שָׁכַח, לְהַכּוֹת שֶׁן זָהָב, מִלְּחֵי חָלָל
אוֹי, אִם יָדִין הַר שֶׁל מְעוֹת, מִשְׁפֵּט חָלָלִים, אֲלֵפֵי נְבָעוֹת
וּמְזוּטוֹ שֶׁל יַם דְּמָעוֹת – אֵין יְרוּשָׁה – לְבַד שָׁלַל הַמְּסָעוֹת.

וּבְךָ תִּשְׁתַּכַּח אוֹתָהּ הַלֵּילָה, וְאֵימַת מָוֹת הַשּׁוֹאֵלָת
הַזֹּאת הִיא לֵילָה הָאֲחֵרוֹנָה, וּמִיָּד יִפְרָצוּ אֶת הַדֵּלֶת
וְיִשְׁתַּכַּח עֵין הָאָבוֹת, עַל הַיְלָדִים בְּמִשְׁכַּבֵּיהֶם
וְהַזְעַק – אֲשֶׁר הֵעִירָם, לְרֵאוֹת פְּרָצוֹף טוֹבַחִיהֶם.

וּלְמַתִּים, רוֹדְפִים אַחֲרֵי נַפְשָׁם, נִדְמוּ הַגּוֹיּוֹת הַנִּרְדָּפִים
הַתִּשְׁכַּח יִשְׂרָאֵל אֶת שְׁבוּעָתָם, אֲשֶׁר הִשְׁבִּיעוּהָ לְאֲלֵפֵי אֲלֵפִים
אֲשֶׁר הִשְׁבִּיעוּהָ בְּכָלוֹת דְּרָכָם – דְּרָךְ, בְּדָם הַרוּגֵי תְמוֹל מְסוּמָן
כִּי עָלָה הַמָּוֹת וְשָׂאֵל – הַיּוֹם – מִי, לְהַרְגֵּ מְזוּמָן.

אִז הִשְׁבִּיעוּהָ -- שָׁמַע יִשְׂרָאֵל – מִפִּי הַנְּחֻנֵּק רוּחֵי פּוֹרֵשׁ
וְאֵין לִי לְהוֹרִישׁ, רַק שֵׁם אֱלֹהֵי – וּמִבְּלָעָדֶיךָ, אֵין לִי יוֹרֵשׁ
שָׁמַע יִשְׂרָאֵל – עַמִּי יוֹרְשֵׁי – בְּשָׂרֵי וְדָמֵי, מֵת בְּיַד רוֹצֵחַ
אֶךְ רוּחֵי בְּקִרְבָּךְ, לֹא יָמִית בְּלִתְךָ – וּזְלִתְךָ, עַל נַפְשֵׁי, לֹא יִנָּצַח.

שָׁמַע יִשְׂרָאֵל – קוֹל שְׁבוּעָתִי, עוֹלָה אֵלֶיךָ, מִדָּמֵי הַתּוֹסֵס
וְעַם אוֹכֵל אָדָם שׁוֹחֵט יְלָדֵי, וּמִבְּשָׁל בְּשָׂרָם לְעֵינֵי הַגּוֹסֵס
אִם נִרְצַחְתִּי, אֵל אֶחָד חֵי – וּבְשִׁמוֹ לֹא מֵת שָׁמִי וְשֵׁם בְּנֵי
שָׁמַע יִשְׂרָאֵל, אֵתָהּ יוֹרְשֵׁי – וּבְהַר צִיּוֹן, אֵל תִּשְׁכַּח הַר סִינַי.

אָרֶץ וְשָׁמַיִם נִדְעָזְעוּ – מִשְׁבּוּעוֹתֵם, כְּעֵלוֹת נַפְשָׁם
שָׁמַע יִשְׂרָאֵל, הִתְשַׁכַּחם – הִתְשַׁכַּח, כִּי אַתָּה הוּא יוֹרֵשׁ
הִתְשַׁכַּח, וְעוֹד תִּמְעוֹל מֵעַל – וְלֹא תִפְחַד מִיּוֹם תְּבִיעָה
עַל הַמְּזִבָּח וְעַל אֶפְרוֹ, וְעַל הַדָּם וְעַל הַשְּׁבוּעָה.

אֹי לִבְנֵי מִיָּאן לְשֵׁאת שֵׁם אָבִיו, וְגַם אָזְנוֹ אָטַם לְזַעַק דָּמוֹ
וַיְהִי כִּי נִרְצַח, וַיֵּצֵא אֶל אֶחָיו – אֵף מִצֹּת מוֹתוֹ, לְשַׁכַּח מַעֲמוֹ
וּבְדִין בֶּן יְתוֹם, יְרוּשָׁה לְקַח – מִיַּד עִם רוֹצְחוֹ, כְּסָף כּוֹפֵר
וּבְאוֹן אָב, וּבְהוֹנוֹ, וּבְדָמֵי דָמוֹ – אֵף אֶת נַחְלָתוֹ, שֵׁם לְאַפֵּר.

אֹי לְשִׁמְחָתוֹ – מִתּוֹךְ אֲבָלוֹ – עַל כִּי עִם רֵאשִׁים, אוֹבֵד גַּם דַּעְתָּם
עַד כִּי גַם אֶת יְרוּשָׁתָם חִיֵּב – לְהִכְרִית מֵאֶרֶץ, שְׂאֵרִית מַחְשַׁבְתָּם
אֹי לְיוֹם אֲתָמוֹל, שְׁעֵמַד עַל הַדָּם – וּלְמַחְרָתוֹ, אֲשֶׁר בָּעֵט בִּירוּשָׁה
מִיַּד עִם הוֹרֵג, גְּדוֹל הַכֶּאֱב – וּמִיַּד בֶּן מוֹרֵד, עֲמָקָה הַבּוֹשָׁה.

וְאַתָּה – עִם נְשִׁמַת עוֹלָם – דַּעִי כִּי חֲלִיתִי – וְגוֹ הַעוֹלָם בְּךָ חוֹלָה נַפְשִׁי
בְּתַמְהוֹן לִכְבֹּב מְשִׁתַּנֵּעַ – וּמִתְנַלְנֵל בְּטֵיט וּרְפֵשׁ
וּבְשִׁנְעוֹנוֹ – אוֹתָךְ מְנַפֵּץ – עִם הַמוֹחַ, אֲשֶׁר בְּרֵאשׁוֹ
מְרַגֵּשׁ הַגּוֹף – חֶסֶר הַדַּעַת – אֶת כְּאֵבוֹ, בְּמוֹשֵׁב נַפְשׁוֹ.

שׁוֹב יִשְׂרָאֵל, אֶל בֵּיתְךָ – כִּי אֵין דְּרֶךְ, רַק לְחִזּוֹר
שׁוֹב אֶל בַּעַל הַבַּיִת – כִּי בִלְתוֹ, אֵין מִי לְעִזּוֹר
בִּלְתוֹ – אֵין אֶת עִם וְאוֹמָה – אֵין אֶת כְּלוֹם, אֵין אֶת מְאוֹמָה
שׁוֹבָה דְּרֶךְ הַפְּתַח – וְלֹא דְרֶךְ חוֹר בַּחוּמָה.

כִּפְרָן נָא אֵל אֹהֵב נְרַדְף - סֶלַח וּמַחֵל, לְחַטָּא נְרַדְפִים
זְכַר נָא, לְאָב חוּטָא וּמוֹרַד - זְכוֹת הַיְלָדִים הַנְּשָׁרְפִים
זְכַר נָא, זוֹהַר נְפֻשָׁם - וְהַטּוֹהַר, אֲשֶׁר בְּלֵב אֲמָם
וּבְכָאב - אֲשֶׁר בְּכָל זֹאת לֹא שָׁב - אֵל נָא תְּכַלִּימָם בְּמְרוֹמָם.

וּלְכָל שְׂרִידֵי הַבְּבֻשָׁן, סֶלַח נָא - דִּין אֲמַת, יוֹשֵׁב בְּסֶתֶר עֲלִיוֹן
מַחֵל לָנוּ - הַבוֹדְדִים בַּיַּעַר - מִפְּחַד אֶרֶץ נִסְיוֹן
זְכַר נָא לָנוּ אֶת הַנְּשֻׁמָה - אֲשֶׁר בְּשִׁמְנוּ הִיא נְרַשְׁמַת
אוֹתָהּ הַנְּשֻׁמָה הַטּוֹהֶרֶת - אֲשֶׁר עַל בֵּית זֶה הִיא חוֹתְמַת.

אֶת הַנְּשֻׁמָה אֲשֶׁר הִיְתָה, מְקוֹה טְהוּרָה לְרַבּוֹת
וְאֲשֶׁר בְּאוֹרְהָ הָאִירָה, אֵל תּוֹךְ מְאִפֵּל הַלְּבָבוֹת
נְשֻׁמָה טְהוּרָה בְּגוֹף קְדוֹשׁ - גֵּר יִשְׂרָאֵל, מְשֻׁנְבְּנוּ
נְשֻׁמַת עֲבָדֶיךָ הַנְּאֻמָּן - נְשֻׁמַת אֲדוֹנָנוּ וְרַבְּנוּ.

זְכַר נָא נְשֻׁמוֹת בְּנֵי בֵיתוֹ, וְאֵלְפֵי תַלְמִידָיו הַטּוֹהֶרִים
אֲשֶׁר הַיּוֹם בְּנֵר נְשֻׁמָתָם, אֹרֵךְ גֵּן עֲדָן מְאִירִים
זְכַר כִּי בְּתוֹךְ רַבּוֹת עֲבָדֶיךָ, שְׁלָףָהּ הָיוּ עַל הָאֲדָמָה
וּבְתוֹךְ רַבּוֹא רַבּוֹת רַבָּה, כְּבוֹדָךָ הֵם בְּשִׁמִּי נְשֻׁמָה.

וְאִם חַי נְשֻׁאֲרָנוּ עַל שְׁפַת תְּהוֹם דָּם, בְּשִׁטְףָהּ זָרָם דְּמַע הַמְּבַכִּים
שׁוֹב זָרַע נָא לָנוּ זָרַע אוֹרָה - לְהַצְמִיחַ שְׁמֶשׁ - בְּגִיאַת מַחְשָׁכִים
כִּי לָמָּה נוֹתַרְנוּ, וּלְעֵין יוֹרְשָׁנוּ, בְּיָדֵינוּ תַּכְבֶּה גֵר מוֹרֵי שָׁנוּ
וְאוֹרְךָ אֵיךְ נִזְרַע בְּלֵב זָרַעֵנוּ, אִם בָּנוּ יַחְשָׁכוּ, מְאוֹרוֹת נְפֻשָׁנוּ.

ובכן כפר נא למען קרבנכם, ובאורף עלינו, היה נא אתם
חדש נפשנו בזכות נשמתם, ואמתה למדנו למען אמתם
ולמענו - אשר לה נטע - גם בידנו - תפריח אילנו
ולמענו - אשר לה חפר - גם לרגלנו - לא ייבש מעינו.

ומעין על מעין ישפך - מדבר לשים - לגן מחרת
ואילן על אילן יצמח - ושוב ירנן, יער הנכרת
ועוד ישמעו קולות דממו, קול רבבות האלפים
וישובו בתי מדרש, הנחרבים והנשרפים.

האבנים - אשר בם נבלעו, זעה ודם של דורות תורה
ואשר נשרו בנחלי בכי, בהשתפך נפשם בתפלה טהורה
אוי, אם הקמה יהיו הדינים, וגם המתרים, וגם העדים
על כל אבן, ועל כל בית, אשר היום, בשמם מעמידים.

רושם דמע המתפללים, על תחנונות וסדרי תפלה
סימן לאצבע הלומדים, אשר על דפי ספרים עליה
אות הם מעולם, להעיד, על ספרי אבות הקדושים
למענם - גם לבנים יראו - על ספרי בתים החדשים.

שמעו נשמות אשר בנן ערן, בני עם תורה לא ישבותו
כי לבושי בשרכם בארץ רצח - נשחטו נשרפו - אך לא מתו
גוילים הנשרפים, נחמו נא - הכתב נצח - נצב אמת
שברי לוחות, שמחו נא - תורה חיה וקיימת.

אל מסתתר - ומאד נראה - לעין כל מציץ, בין חרבים
אורף האר נא - אך לא באש - והחיה, כל דורות המחכים
יקיצו - ולנו תן הזכות - להחזיר להם ירושתם
ולא נכלם ביום הדין - ולא נבוש, ביום תחיתם.

וייס רוזן עליז

שיר קינה על מות ילדים

אבכה ואזכור אתכם כל הימים
ילדי-עקדה, מלאכים פעוטים
ראשים חמודים עטופי טלטלים
זהובים, אדומים, שחורים, ערמונים,

אבוי, כי אבדו בעידן-בלהות
אור שמיים זכים, עיני תינוקות,
אשר אין כיפין עלי אדמות,
נעצמו טרם עת ולא עוד נפקחות
בשוב אביב או קיץ לשדות,
עם בוא הסנונית, החסידות
לא ייראו מאה ריבוא התינוקות.

ריסס המקלע צרורותיו הצרימה
הילד עמד מתחלחל מאימה
לבו הקטן נחרד מזוועה
כציפור מידפקת אל סבכת כלובה
מה תרצו ממני הגידו בני אדם
חף מכל עודני כניצן על אילן

מה העלילה הרצחנית נגדי
מה כל חיי עד כה, כדורי גלגלי
חדשים לגמרי, משאת נפשי
הגדי הצחור טרם קנה לי אבי מולידי,
עודני קטן, אל תירו בי.

הלשמוע קולם ארץ לא תרגז
בזעקם אל אימם בהחנקם בגז?
מצעד אין סופי, פני עוללים חפים
מבעד ללהבות אלי צוחקים
עסיס גופם, יין דמם התמים
גמעו השחר והגחלים
עשן בלוריתם מרחף בחלל
שיבולת-זהב יהפוך כל שער
מתכלת עיניהם הים יכחיל יותר
משחור מבטם יוסיף יאפיל הליל
מחיוכם שליבנו מכאיב
שבע יזרח הנוף לעת אביב.

את תמימותם – בשלג הצחור
חלומם המתוק – על פני אגם כחול
משי עורם על גביע הפרג
גבעת מצחם בכיפת סלע-עד
תמצא בלכתך בכה והלוך

לב שנותרת עם ייסורי איוב
קיום חדש יצמיח אביב נצחי
ייפול הרשע על כוחו השטני
כי לא ניתן למגר את החיים
כי החיים בלתי מנוצחים.

* * * * *

מקור: ספר זיכרון לקהילת גרוסוורדיין-אוראדאה-נאג'וואראר והסביבה
משנת יסודה ועד חורבנה, עורך: צבי גרוסמן, תשד"ם-1984, עמ' 357.
תירגם את השיר: יעקב גת

* * * * *

איכה

איכה דלית, **דומברובה** מיהודיך?

– איכה הוגלו בנייך ובנותייך –

– נפלו בידי זרים זקנייך –

– נשדדו בצהרי היום סוחרייך –

נורו בידי הצורר חסידייך?

אי המשורר יקונן חורבנך?

– איך נדמו קולות דבית מדרשך –

שבתו תורת מלמדייך?

– טואטו בנים ובנות מרחובותייך –

הלכו בשבי בנייך.

היש אסון כאסונך?

– הבתים היו קברותייך –

וניפצו אל סלע עוללייך.

צור ישראל: נקום דם עבדך השפור!

* * * * *

מקור: ספר הזיכרון לקהילת יהודי דומברובה גורניצ'ה וחורבנה,
העריכה ע"י צוות בהשתתפות מ.גלבוע, תשל"א-1971.

* * * * *

ד.ב בויים

עלי חורבות אתהלך

על שרפות אוהלך, על שממות-עולם
וחללי בת-עמי ירדפוני כולם.
כל אבן מרצפת יעקרו עקור,
יספרו הדמעות בכוח נחל ויאור.
מלוא כף עפר ארים בכפי –
הוי, כמה עיניים מציצות בי!
כל צרור – דור, כל גרגיר-חול – סבא.
אדמה לי קרובה זה שנות-רבבה.

על עיים אהלך, אחפש בקברים,
רק עץ בודד אלי ראשו ירים,
עץ פליט, שריד, רחב-גזע וענף,
בצילו ישב פעם סבי עניו.

תוהה האילן, קליפתו סדוקה,
על קברים כפוף ברוח מדוכא.
עורו יבול כנבול לבבי,
אילן, הוי, אילן, אתה לי אבי!

**אילן, הוי, אילן לפניך אנגן,
לבבי הליל, החרש ימאן.
כציפורים מכלוב פורצים שיר מפי,
ולא יתנו מנוח, ולא יתנו דמי.**

**עלי חורבות אעמוד ואנסר, אנסר,
עד מעין בישימון פדות יבשר,
עד הפוך חושכי לאור שבעתיים,
עד עלות עירי לשמי-השמים.**

* * * * *

מקור: ספר זיכרון לקהילת ריפון, העורך: שמעון קאנץ, תשכ"ב-1962, עמ' 520.

* * * * *

הידיעה התפרסמה בעיתון "דבר"

בשנת 1985.

מקור: אתר האינטרנט:

נח זבולוני.

* * * * *

מה במצב כיום?

בפולין נמצאים כ-1,400

בתי עלמין יהודיים עתיקים

אך רק כ-200 מהם מתוחמים,

ובחלקם הגדרות במצב רעוע.

על ממשלת פולין להתאמץ יותר

בשיקום בתי העלמין.

ירוזלסקי מבטיח שיקום בתי-עלמין יהודיים הרוסים

מאת נח זבולוני סופר "דבר"

ראש ממשלת פולין הגנרל יארוזלסקי הבטיח לנשיא הקונגרס היהודי העולמי אדגר ברונפמן כי הוא יעשה הכל למען שיקום בתי העלמין היהודיים בפולין שנהרסו ע"י הגרמנים בימי השואה — על כך נהדע לסופר "דבר".

מנכ"ל הקונגרס היהודי בירושלים ד"ר אבי בקר אישר כי ראש ממשלת פולין, בשורתו בניו יורק, קיבל לשיחה את נשיא הקונגרס היהודי העולמי ברונפמן, סגנו קלמן סולטניק ומזכיר הקונגרס אלן שטיינברג. בשיחה הועלו בין היתר גם היחסים בין פולין לישראל.

ראש ממשלת פולין הדגיש כי באחרונה העבירה ממשלת פולין ל"בית התפוצות" בתל אביב מסמכים חשובים הק" שורים בשואה, לפי מסמכים אלה אפשר לתבוע את פרשני המלחמה המסתתרים במערב, במיוחד בארה"ב וקנדה.

בתום השיחה הזמין הגנרל יארוזלסקי את ראשי הקונגרס היהודי העולמי לבוא לפולין לשם התייעצות בכדי לדון על בעיות העומדות על הפרק בין יהדות העולם והממשלה הפולנית.

ranaz.co.il

נחום דב אמנותי (קונשט)
שיר-תוגה על סוקולקה שנחרבה

גלמודה באין איש העיר סוקולקה
בוקה וכסוחה, ומבולקה
מרעים עליה קמו, וידיהם רמו
בהרג ובשריפה ובחרב הכריזו עליה מלחמה.

אין מנין עליה ונלחם בעדה
אין איש שיאזור כוח
ומה חטאם ?
אנשים נשים וטף לוקטו בידי השונא.

אחד אחד הוצאו בכוח ממעונות
כביכול לעבודה שולחו האנשים
הבתים ריקים נשאר מאדם
באזיקים אסרו ידם.

שלא יברחו
מתחת ידם ולא יראו
ברטט מאימה לרכבת עלו
אנה אנו מובלים זה לזה שאלו.

שבת מקור חיינו ותקוותנו
כצאן לטבח הובלנו
לכבשן בוער באש
כבר ידענו להתיימש.
תוגת ליבנו מי יתאר
ליבנו באש בוער
נפרדנו כבר מחיינו
זה סוף אנשינו, טפינו ונשינו.

* * * * *

ואנחנו ניצלנו מחשיכת הבור
וזכינו ליהנות משמש ואור
ניסים ונפלאות נעשו אתנו
ונפלאות החיים היו עימנו.

אפס כוח עד תום
אך אל לנו לשכוח,
לעולם לא נשכח הדאבון
ניטע יער להרוגים על קידוש השם
אל נשכחם למען השם.

* * * * *

מקור: ספר הזיכרון לקהילת סוקולקה - Sokolka,
ועדת הספר: אסתר מישקינסקי, דוד ירדני, בן ציון חסיד, יקותיאל חינסקי,
תשכ"ח-1968, עמ' 341.

* * * * *

קלרה רייך – אלבויים עיירתי היקרה

מה מאד אהבתיך, עיירתי היקרה!
שנים בך חיינו, הוריי ואני,
משפחה ענפה, מעורה בחברה,
עם מסורת דורות, עם הווי יהודי.

ואת בעצמך – פינת חמד קסומה,
מעלייך – ה"גאי" המכוסה אילנות,
וכולו מרופד דשאים ופרחים,
הנותנים את ריחם – להחיות נפשות.

ולרגלי ההר – נהר שם זורם,
וירח ירחץ במימיו את פניו,
ואוצרות של זהב לו ישלח בתמורה,
והנהר את כולן יטמון במעמקיו.

אך כל זה היה וגז לעולמים,
ואין שכחה ואין כפרה
לכל אשר עוללו המרצחים הטמאים
לעמי ישראל ולעירי היקרה.

* * * * *

מקור: ספר הזיכרון לקהילת פודהייצה, העורך: מ. שגשורי, תשל"ב-1972, עמ' 214.

* * * * *

אליהו גלמן

לעיירתי

עיירתי

אחזך ממרחק

ימים וימים,

דמות אבא נפטר

ועל יד מצבתו בבית עלמינך

"קדיש"

בקול חנוק בן מתפלל

(אויה לי – נוצתו מצבותיך זה מכבר ואינן)

חזות אימא – למען ילדיה

יום יום נעקדת.

מראות

אחים ואחיות וילדים

קהל ישראל רב

(אללי – בחיים אינם עוד ללא זכר וציון)

והיה בהרחיק הזמן את ימיו-פצעיו

ואחרון אודיך המוצלים – יומו האחרון ידעך

ונשכחת מלב איש ועולם, ואיש לא יגיד

"היה הייתה עיירה".

* * * * *

מקור: ספר הזיכרון לקהילת מלינוב-מרוויץ - Mlyniv,

העורך: יצחק זיגלמן, תש"ל-1970, עמ' 207.

* * * * *

אילה אמיתי (פייבושיץ') לובץ' עיירתי

לובץ' עיירתי הקטנה והיפה
אזכרך בעצב ובתוגה
לנצח אשא זיכרונות עלייך בליבי,
לנגד עיניי ניצבים אבי ואימי.

הישרים והתמימים יראי אלוקים,
שלמים עם בוראם ועם אנשים.
אראה את חצרות בתינו הקטנים,
בם שחקנו במשחק המחבואים.

אזכור את הניימן – הנהר
והמיית מימיו הזורמים בהדר,
בין גליו, בימי הקיץ החמים,
היינו בשובבות מתרחצים ושוחים.

ימים חלפו והיו לשנים,
בגרנו והיינו לאנשים,
למדנו והקמנו מפלגות
גם פעלנו ורקמנו חלומות.

בין שורות "השומר הצעיר" התלכדו רבים
קראנו את ה"קאפיטאל", התגאינו בבני העניים,
התווכחו לילות וימים
על שוויון, בלהט נעורים.
לחמנו עבור תנאי עבודה הוגנים
הצלחנו וגברנו על המעסיקים.
רקמנו תוכניות על עלייה והגשמה
לארץ ישראל – ארץ הבחירה.

לנגד עיניי ניצבים, הימים האחרונים
לפני שעזבתיך עיירתי, לעולמים.
אזכור פני החברים ובני משפחתי,
אשר לנצח נפרדו ממני.

אזכור יקיריי שליבם לא ניחש,
כי יהיו לטרף לצר ונוגש,
אזכור עיירתי ואת כל העבר
שנשרף והיה לאפר ועפר.

אבכה, כי לא זכו יקירנו האומללים
לחזות בתקומת מדינת-היהודים,
עליה חלמו דורות כה רבים,
בדרכי הגולה, בנתיב הייסורים.

*

לובץ' עיירתי – כיצד מנגד ניצבת !
ראית עת הובלו זקנים וזקנות,
על לא עוון למשרפות.

אף את עיירתי הושמדת,
נהרסת, נשרפת והוכחדת.
ייקוב עד התהום בכך הדם !
נשבענו, כי לא נשכח לעולם !!!

מקור: ספר הזיכרון לקהילת לובץ' ודלטיץ',
העורך: ק.הלל, תשל"א-1971, עמ' 299.

נתן גרינבוים דרכי פולין אבלות

לזכר אימי, חנה ולדה
בת יעקב, שנספתה בבלז'ץ.

דרכי פולין אבלות
ואנחנו נוסעם בהן
ועיניו כלות.

ולבנו רואה מראות תעתועים
ועומד להתפלץ
מרוב געגועים.

עינינו רואות שטחי ירק וקמה
והלב רואה שממה.

ייתכן שפולין מלאה כחנות
אך ללא יהודים – הכול ריקנות.

העיניים רואות יערות וכפרים
והלב רואה רק קברים.

בכל אשר תפנה תראה יער עבות
והלב רואה רק מצבות.

גם כרכים רואים, ערים גדולות
ובליבי מביטות עיניים שואלות.

שואלות לפשר רוח העוֹנֵעִים
שנשבה ממרום והכתה ביהודים.

ומבט חודר מפלח הלב
והלב דואב, והלב כואב.

הפולנים רואים שמש שוקעת, זורחת
ואני ראיתי לילה וחשכה מתייפחת.

הערלים נוסעים במכונית ובמרכבות
ואני נוסע כל הזמן ברכבות.

בקרונות בהמות, בחנק ובדווי
ושקשוק גלגלים מחריש את אוזניי.

באוזניכם, פולנים, מנגינות של ג'ז
ואת אוזניי מפוצצות זעקות תאי הגז.

אחיותיי החנוקות, אחיי השסופים,
סְבִי גְדוֹשׁ גּוֹפִיכֶם הַשְּׂרׁוּפִים.

והלב מלא נפשות קדושות
ונשמות טהורות בו מלחשות.

והן חיות וסוערות בי ובצאצאיי
ויחיו לנצח כול עוד עם ישראל חי.

וכל עוד נשמת אלוה בי
יפעם ליבך, אימא, יחד עם ליבי.

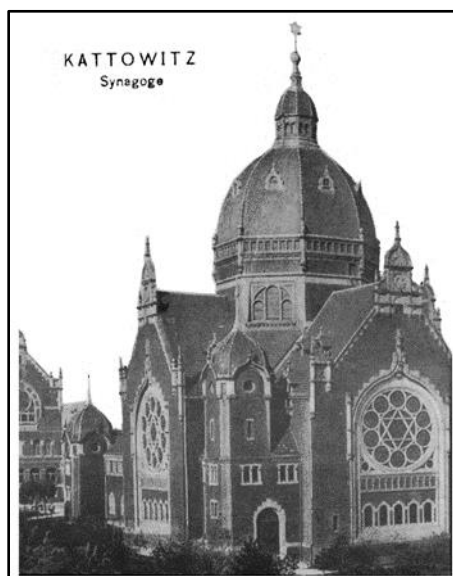
דרכי פולין אבלות
בשבילי כולן מובילות לבלז'ץ
וכאן הן מסתיימות.

השיר נכתב בזמן הסיור במחנה בלז'ץ
ביום ו', ט' במרחשוון, תשנ"ה, 14.10.1994

* * * * *

מקור: קטוביץ, פריחתה ושקיעתה של הקהילה היהודית – ספר זיכרון,
עורכים: יוסף כרוסט, יוסף פרנקל, תשנ"ו-1996, עמ' 320. עמ' 346

* * * * *

צילה כתריאל

יום בחיי – חובק מעגל חיים

בוקר ה-29 באפריל 1988, יום אחרי הנחת אבן הפינה לאנדרטה
לזכר קדושי קהילת קטוביץ באתר בית הכנסת ההרוס.

יום ה-28 באפריל שנת 1988

ברגעים סמליים אלה, בעומדי סמוך למקום שעליו ניצב הבניין המפואר
של בית הכנסת שלנו, היכל הקודש שהועלה בלהבות ונהרס,
כל עברי חולף מול עיניי.

אבות ממהרים לתפילה, ימים של חג ומועד, ילדים מכונסים עם הוריהם.
כאן למדתי בבית-הספר, כאן ביליתי זמני במשחקים וכאן אחרי פרפרים רדפתי...
כאן היו ספרינו הקדושים, סידורי תפילה ומחזורים – ראיתם קרועים ונדרסים.
עמדתי בכיכר העיר ואותו פרץ של פיצוץ, שהפך את היכלינו הקדוש
לעפר ואפר הלים באוזניי.

ידיים גרמניות רצחניות השמידו, מחקו לבלי השאר שריד ופליט
ואף על כן, אני ניצבת כאן היום למען זכור,
למען כבוד, למען לא לשכוח, עמנו היהודי שרד.

עם ישראל חי !!

תירגם מפולנית: ד"ר נתן גרינבוים.

* * * * *

מקור: קטוביץ, פריחתה ושקיעתה של הקהילה היהודית – ספר זיכרון,
עורכים: יוסף כרוסט, יוסף פרנקל, תשנ"ו-1996, עמ' 346.

* * * * *

יעקב נתנאלי-רותמן

מחרוזת עצבות לסניף ולשמונה מאות ילדים שנספו ביום אחד

א.

היום הייתי **בדובנא** העיר,

איי דובדבן צנוע

בגן ביתנו גמל פרוי –

באודם דם צבוע.

גינת ביתנו הגלמודה

כל רעש לא העירה, אף-כי לאור לבנה פגומה,

כברזל קלוי הזהירה.

רק עץ הדובדבן בער –

בלהוט ענבי הורד,

רק הוא בודד פה השתלהב,

כנס זועק למרד.

ב.

בדובנא העיר, על נהר איקוה,

כלתה משוק הרגל,

בתי היהודים הוצתו באש –

עשן האביר, כדגל.

של אשמדאי, המקדיר זבול,

לכל ענות פורע –

של גרמני מנתז ראשים

בצורות של תת-מקלע,

של גרמני, המריץ יחדיו

תינוקות למטר מתכת.

איתם הורץ גם סניִלה –

ולא הירבה ללכת...

ג.

הייתה לו יד לסניילה

ונשמת פייטן זורחת,

יצא לחוץ, נטל קצת גיר –

ותבל עלתה פורחת...

נטל פחם ובהדר שפם

פילסודסקי חי הופיע,

על פני הכביש וכה קסם

כיוסף – ובלי גביע...

אז אצו-באו דוד וסב,

ושכנתנו מלכה-אתי,

צופים, תוהים לפלא זה,

צויר ביד ילד פתי...

והיה ברמוז פרי רענן,
בעיני גנב פיקח,
מעל בדי הדובדבן
לכל עובר-אורח.

ומן ה"חדר" נישאה שירת
"אקדמות מילין", כהבל החם
העולה משדות הבר
אחרי יגיעה וסבל.

מבית האב, מחדר הרב
יצא לבדו לשיח
נתנאל הקט, פרח לרום
ואל בין עבים הגיח.

נטל איתו אל בין הרקיעים
מכחול טבול בצבע,
כאשף העלה לשמי מרום –
טירה, נהר וגבע.
של דובנא העיר והפרברים,
פנטליה וחורשותיה,
ואנדרלמוסיה של היריד,
ההומה ברחובותיה.

ובית-הכנסת עם ארון הפז,
ולהבדיל – סובור התכלת,
בו יום ויום הפעמונר
מבמבס פזמון-איוולת.

וביניהם גם דובדבן
ומתחתיו עוד שניים –
ומעל לכול נושאי ביכורים –
העולים לירושלים...

ושוב יבואו סב ואב
תמהים, ולא יבינו,
איך עשתונות של ילד קט
כמרום עבותים ילינו?...

והיום – הבט: אין סניילה...
וקרפדה למול צפרדע
בתזמורת ליל סיוון
בלי הרף תקעקע...

ד.

ובוא וראה, כערער ברחוב,
אבלים חצר ובית,
יד היידמק זרעה קלעים,
קצרה שמיר ושית.

בכל רחוב קלוי-האש
של שעת בין הערביים,
נשמות תינוקות של בית-רבן
משתוחחות אפיים.

ארצה – תחת דובדבן
ל"תיקון שבועות" ... בשיח
איתן יחדיו הרוח תבך,
וראש אל קיר תטיח...
ובוא וראה – אין סניילה –
עששה עינו זוהרת.
ופני רקיעים ססגוניים
העכירו, כמטיל עופרת.

ה.

היום אצל בית-המדרש בר"ץ ראיתי מחול מחניים,
לא היה לילה, לא האיר בוקר, ודלקו פנסי ערבים.

מכול-עבר, מכול קבר כתנות אויר הופרכו,
ראשי תינוקות ללא-גוף נערמו ואל הקירות הוטחו.

הם הגיחו לקרוא "אקדמות" יחדיו, אך פיותימו – לעו,
הביאו מאחו קנים למועד, אך כל הקנים לא נעו.

וימללו הפיות מראשים ערופים שירת השוד והשבר,
למחול מחניים, ריקוד אין-אונים, ללא-גוף, לא-דם, לא-אבר.

דובדבן, הי דובדבן,
למי אתה פורח?
אם לגרמני גזלן –
... הלוואי ותתקפח...

דובדבן, היי דובדבן
למי הם ענבירך?
אם להיידמק תניב –
ירקבון בדיך...

ארץ, ארץ, ניר-שטן,
אל שלו לך, אל שקט!
מארה יניב לך פרי הגן
ונפשך יועלו לעקד.

תל-אביב, ערב שבועות תש"ז

* * * * *

מקור: דובנא ספר זיכרון, העורך: יעקב עדיני, תשכ"ו-1966, עמ' 541.

* * * * *

עירי עירי השרופה באש !

{מספר הזיכרון לקהילת טופלוצ'אני לא צוין שם מחבר הקינה}

הורתה ולידתה:

- טיטוס ימ"ש לרומי בשבי הביאנו -
- ומשם לצרפת ספרד ואנגליא היגלנו -
- פוקרנו גם לאשכנז בוהמיה סבבנו -
- למורביא הביאנו ומשם לעירי הפיצנו -
- צדיק הוא ד' כי פיו מרינו -
- נע ונד היינו ולבסוף **לטופלוצ'ן הגענו** -
- ירינו אבן פינה לחיי קהילה קדישא כ'אות לנו -
- וכעת אוי מה היה לנו!

תקופת עלייתה:

- טובי הכוחות של דור דעה במסירות בנו -
- וכל מרצם למוסדות תורה ותפילה וחנוכותינו -
- פאר מידות - חנך בנים ובנות - היה מנת חלקנו -
- לבקר ולאשפז חולים - לכל חבורות היה דאגותינו -
- צדקה לעניים, וקופסת ארץ-ישראל ארצנו -
- ניחום אבלים, דאגה ליתומים, הכיל סידרנו -
- ימי עלייה בכול עניינים, עשינו, ועלינו -

וכעת אוי מה היה לנו!

ימי עמידתה:

- טורים שלמים של בתי יהודים, יראים ושלמים -
- ונהנים מיגיעי כפם. מסחרם באמונה עושים -
- פלך כולו היה לדוגמה כמגדל אור לשאר מרכזים -

- לשמים לתפארת - ולאדם יְפִיפִית בכל מעשים -
- צניעות מאימהות, פשטות מהאבות, למדו הילדים -
- נדבת לב - עזרה לזולת בעונג היו עוסקים
- ימי חול שבתות וימים טובים, כולם היו מתוקים -

וכעת אוי מה היה לנו!

השמש שוקעת:

- טרוף דעת אחז פתאום את הסלובקים וגרמנים -
- ובין יום לחייתו יער נידמו - יימח שמם הארורים -
- פלצות אחזתני כאשר על ליבי עולים המעשים -
- ליערות נשלחו חלקם ושם נורו ככלבים -
- צפעונים נהיו שכנינו אשר אנו היינו להם המפרנסים -
- נגררנו למחנות ומשם לכיבשונות ותאי גזים -
- יחד זקנים וטפינו הורינו ואחינו עם הילדים -

וכעת אוי מה היה לנו!

טרוף טרוף עירי!

ובתי כנסיות ומדרשות בלהבות!

למשרפות נשלחות!

צעקת "שמע ישראל" מלואם השמימה!

נשמות הטהורות - ונשארים מעט המה!

יסובבו בארבע פינות, כאן ושמה!

וכעת אוי מה היה לנו!

טהורים וקדושים, לא נראה עוד אותם?
ואור פניהם המאירים, לא נחזי עוד אותם?
פתילה חייהם נשרף, ואנו... חיים?
לא נשמע עוד תפילתם, כמים לב שופכים?
צעקת ייסוריהם, איכה? ואנו ממשיכים?
נגדעו, ואינם, כי לקח אותם אלוקים!
יימח שמם של הסלובקים והגרמנים!

וכעת אוי מה היה לנו!

אפרם ציבור תחת כיסא הכבוד:

טיבוח ילדינו – אפרם צבור. אלוקים אל דמי לדמי –
והורינו ונשינו – אפרם צבור, אלוקים אל דמי לדמי –
פאר קינינו - אפרם צבור, אלוקים אל דמי לדמי –
לא לנצח תשכחינו – כי אפרם צבור, אלוקים אל דמי לדמי –
צרותינו הבט וראה – כי אפרם צבור, אלוקים אל דמי לדמי –
נקום דם קדושינו בימינו - כי אפרם צבור, אלוקים אל דמי
לדמי – ישלח עזרך מקודש, ויקוצו שוכני עפר, אשר עפרם צבור,
אלוקים אל דמי לדמי.

* * * * *

מקור הקינה: ביכלר יהושע רוברט {עורך מרדכי אמיתי}: **קורות ומקורות**
לקהילה יהודית טופולצ'אני, הוצאת הוועדה להוצאה לאור של ספר הזיכרון
לקהילת **טופולצ'אני** [Topolcany] בישראל, תשל"ו - 1976, עמ' 94.

* * * * *

שיר הקינה "ונתתי נקמתי באדום...", נמצא בארכיון ר. רינגלבלום, ומן המכון ההיסטורי בוורשה הועבר ההעתק לבית לוחמי הגיטאות. המחבר האלמוני, בלא חתימת שמו, היה כנראה תלמיד חכם עז-אמונה ועז רגש ובשורות אלו נתן ביטוי לזעמו הצורב. המביא לבית הדפוס: הרב יצחק ידידיה פרנקל.

"ונתתי נקמתי באדום..."

הנקמה הגדולה, הנקמה הצפויה,
באדום הרשעה, באומה הבזויה,
אשר הרבתה פצעה העמיקה כאב.
הלא היא כמוסה, טמונה בלב –
בלב אל נקמות אשר יופיע,
ייקץ כישן, יצריח יריע.
האדם – אף אם כאלונים חסון,
ליבו כארי, והוא רוכב על האסון,
עז כנמר, בשכלו ירקיע שחקים,
קל כצבי, ירוץ בברקים,
ולוא מלא דעת ושירה כים
וכארזים גובהו, גדול ורם
ועל כנפי דמיונו יעוף כנשר –
לא יוכל למצוא דבר פשר:
מה ואיך תהיה זאת הנקמה,
אשר תשקיט את הקול הנשמע ברמה,
קול דמי מיליונים צועקים מאדמה,
הקול המזעזע של יציאת נשמה,

לא נשמה רק – רק נשמות לרבבות
של גוויות נרצחות כגווית נבות...
של קדושים וטהורים שנקברו חיים
בלווית צחוק-תופת על השפתים –
על שפתי הרוצחים "המקולטרים"
שעלו בפראותם על חזירי היערים...
מה ואיך תהי זאת הנקמה,
שתוכל לגמול ולשלם נחמה,
על השמדת אימהות על בניהן,
על נחלי דמעות שנגרו מעיניהן,
דמעות קדושות, דמעות-עשוקים,
מדוכאים ומעונים, מובסים ומבוקים
שגורשו מבית תענוגיהם ככלבים,
כצאן לטבח מובלים נסחבים,
לאן ואיפה - מי יודע?
ואת קול זעקתם אין שומע,
כי הקשיחו ליבותם אלה האכזרים,
אלה – בצורת אנוש – חזירי-היערים,
מה ואיך תהי זאת הנקמה,
על עלבונה של אחות רוחמה
אשר דכאו לארץ חיתה,
גזלו שארה כסותה ועונתה,
וערום ועריה מתבוססת בדם,

בדם של שבר גדול כים,
בדם של חרב רשע ממותת,
בדם תבוסה השותת ותוסס...
ו"בדמיך חיי" אין אומר לה עתה,
לא בפמליא של מעלה ולא במטה,
כי השלטון לאדום על אשר חרבו חי,
ואין אומר לו: הרף! אין אומר לו: די!
והוא סובא לדם, ישתהו בשיר...
ושב על קיאו, מיער החזיר.
מה ואיך תהי זאת הנקמה,
על מכרו האומה הקדושה לאמה.
ושפחה כי נואמת לגברת:
הרימי המצנפת, הסירי העטרת!
עשי עמי והכיני בידך,
חרב וזין וצווארי עולליך,
שמלה ונעליים בשביל מעניך,
למען ידרכו באנקה על גבותיך...
עשי עמי... זנך כלום, הן אם תמותי,
הן אם יפול בך מום –
הלא על אלה תרגז הארץ,
תתפקע מחמס שוד וקרץ –
אשר מלאות על כל גדותיה,
בני אדום – מיער חזיריה.
מה תוכל היות הנקמה בהמה,

אשר שחתו רחמים באף ובחימה
לגרות היהודים איש ברעהו,
למען איש את אחיו, יסחבהו
לגירוש, לאבדון או לקבורת חמור...
הפכו לאכזרים בני עם הבכור,
אלה השוטרים – אשר לא כבארץ חם
הוכו בשביל אחיהם שהוכו שם –
רק השוטרים "האינטליגנטים" של היום,
שבם נתגלה הרפש, זוהמת האום,
שמסרו את עצמם לרשות השר
ועבדו ב"אמונה" כאילו שמחו לאיד
הם חדדו הסכין בעת נפל השור...
עזרו לרעה והשלימו את הבור...
מלאו חוריהם טרף, גזל וחמס,
ונשמתם לא זעה, ליבם לא נמס,
כי בידיהם מובילים אחיהם לטבח
ובאותה שעה עיניהם לשחד, לריוח...
מחמס יעקב זה אשר יסמר שיער,
תכס בושה את אדום חזיר-היער...
מה תוכל היות הנקמה החמורה,
בעד אובדן אלה שאין להם תמורה:

חבריי רבי עקיבא, חכמי תעודה,
צדיקים וחסידיים שארית יהודה,
הנהם – שלשלת של תורה וקדושה,
ועתה – הה! מה מכתי אנושה –
נלקחו לשבי – לא לשבי של תפיסה,
כי אם לשבי – לא לשבי של תפיסה,
כי אם לשבי שסופו מיתה –
וכמה מהם היו מאושרים,
שנרצחו על אתר, והובלו לקברים,
מיתה שאינה יפה בקרונות סגורים,
בין חמרי-צואה ובשדה קבורים
ככה נשמדו האריות והכפירים
על ידי הכלבים, מיער החזירים.
הימצא אפוא בבן-תמותה כח,
ובראש אנוש – שכל ומוח,
לחשב ולתכן נקמה מתאמת,
אשר בד בבד ובפלס אמת,
תהי לזאת הרשעה הבוקעת זבול,
לאלה המעשים – שלום וגמול?
אם שתי דמעות עשיו לפני אביו
בהאצילו ברכתו ליעקב החביב,
הורישו לו שלטון עלינו זה כמה,
לתת אותנו לבז ושמה –

מה יהיה הגמול לימי הדמעות
שנגרו מעינינו בפרוע פרעות,
לנחלי הדם, לאלפי העקדות,
לשממות הקהילות, לחורבן העדות,
לעוללים מנופצים, לנשים מעונות,
לגירושים וטלטולים, למיתות משונות,
לאלו הנתלים, הנהרגים ונשרפים,
הוא יוכל לברא מחדש בריאה –
בשנות דור ודור, בימות אלפים
מה יהיה הגמול? מי ישער שער –
לאדום הבזויה לחזיר היער?
רק יוצר תבל, בורא רוח וגוויה,
ובריאה חדשה, זו הנקמה תופיע,
הוא ייתן נקמתו וידו יודיע
במלכות הרשעה, בממשלת הזדון,
הוא ישלם הגמול יגרה מדון,
ישלם לחיק אדום שבעתיים
וימחה זכרו מתחת השמים...

* * * * *

מקור: ספר סוסנוביץ' בהסביבה בזגלמביה,
הוצאת ארגון יוצאי סוסנוביץ' והסביבה בזגלמביה בישראל ובתפוצות, תשל"ד-1974.

* * * * *

יצחק גוניק "איכה" לעיירתי סטפן

(עובד לדפוס ע"י פרי)

סטפן עיירתי, יפת הנוף, מוקפת שדות חיטה, יער עד וערבות מרעה.
משתקפת בנהר ההורין שהינו גבולה הטבעי במזרח –
איכה תוסיפי לשכון ולהתקיים ובני עמי נכרתו באכזריות ממך?...

דורות של יהודים גדלו בך ובסביבותייך לתורה ולמלאכה,
תרמו רבות מיכולתם ומידיעותיהם לכל דרי הסביבה,
ללא הבדל דת וגזע, -

איכה שיכלת את אחיי, אחיותיי, בני עמי,
על זקניהם, צעיריהם וטפם?

איכה לא הסתרת אותם בסתרי יערותייך העבותים
ומנעת האבדון לבני עמי?

איכה זה, נהר ההורין, לא שטפת בזרמך הכביר
את השטנה של צאי הדם – חיות הטרף?

דרכיך אבלות ומשכנותיך עזובים,

בתי כנסת שוממים, טומאו בידי טמאים.

יתכן ורק הרוח שורק את **קדיש היתום** בערבי הנחל.

* * * * *

מקור: עיירתנו סטפן, העורך: יצחק גנוז,
הוצאת ארגון יוצאי סטפן והסביבה, תשל"ח-1977, עמ' 282.

* * * * *

ז. צ.

קינה על החורבן

אריד בשיחי ואהימה,

וקול נהי ארימה:

אלי, מה היה לנו!

אלי קהילת לאסק, האם ועיר,

במחוז, בסביבה מקוצר הבכיר.

עלי השמדת היהודים תושבייך

אלפים מבונייך, בנים ובנותייך.

אריד בשיחי ואהימה...

אלי פביאניץ וזדונסקה-וואלא,

על רבבותיכן בגטו גולה.

עלי ענויי אבות ואימהות ישרים

עליכם מציבת-נפש של הנותרים.

אריד בשיחי ואהימה...

עלי לוטמירסק, שאדיק, ווידאוה, זלוב,

אתכן השמידו בכיליון עלוב.

עלי אחים ואחיות, חברים ומורים,
על דמכם שנשפך, קדושים וטהורים.

אריד בשיחי ואהימה...

עלי רבנים ודיינים, לומדים וגאונים,
חובשי-בית-המדרש, הצעירים וזקניה.
קנאים לתורה אשר שרפום זרים,
שמשים וזקנים שנקרעו לגזרים.

אריד בשיחי ואהימה ...

עלי סוחרים, עמלים ובעלי מלאכה,
שמיגיע כפיהם לא התפרנסו ברווחה.
על בעלי עגלה, תמימים וישרים,
סבלים, קוראי תהילים ול"ו צדיקים.

אריד בשיחי ואהימה ...

עלי בית-הכנסת הגדול ובית-המדרש,
גערער שטיבעל הישן, הגערער החדש.

עלי אלכסנדערער ורוספישובר ארים צווחה,
על חמש החברות שנחרבו והלכו נידחה.

אריד בשיחי ואהימה ...

אלי ציוניה ייחודם ודרכי חייהם,
"הנוער הציוני", "החלוץ", "מכבי" ועסקניהם.
"ויצ"ו", "טורן-פעראיין, שהתאגדו בחבורה,
קוראי הספריות, כולם עדת-שה פזורה.

אריד בשיחי ואהימה ...

עלי "אגודת ישראל", "מזרחי" וצעיריה,
"בית יעקב", "יסודי תורה" ופועליה.
עלי תלמידי בי"ס "תרבות", שוכן מעונים,
שנשרפו ונחנקו המונים המונים.

אריד בשיחי ואהימה,

וקול נהי ארימה:

אלי, מה היה לנו !

* * * * *

מקור: לאסק - ספר זיכרון (1968), העורך: זאב צורנמל,
תשכ"ח-1968, עמ' 381.

* * * * *

שלמה שמגר-סמורגונסקי קינה לדולהינוב

על דולהינוב שהייתה אשא קינה ולא אדע במה אפתח. כיצד ואיך אתנה שיברה ואסונה? הן כל אבן מקיר תזעק. כל חלוק-אבן במרצפת-רחוב... דולהינוב עיירת! רטט עובר בגופי עת אחזה אותך עתה בעיני-רוחי – חרבה ומנוצחת ואזכרה: מקום נורא וקדוש, מקום קברים – קברי יקרים ותמימים. מקום הרס וחידלון – עבר אשר נרקם וניטווה בעמל-דורות, משך מאות בשנים והנה הוא גיא-הריגה וקבר-אחים בודד וערירי!

עימדי נא לצידי בת השיר! והעלי לי מאוב את דולהינוב של ערש ילדוטי הדלה, המתוקה – עד כלות כול הכוחות... סייעי נא בידי לגלות בין החורבות את הבית הקטן והרחוב הצר משחרות-ילדוטי בעיירה, יהודים שנתעוררו לציונות, לזיכוחים ופעילויות ולמען תעמולת-בחירות לקונגרסים ציוניים. יאירו נא בארותיך ויעמדו לנגד עיניי במלוא זיוום אומות הקינים של תנועות-הנוער החלוציות שעמדו תמיד הכן לכל פעולת תרבות ולקראת כל מגבית.

העלי בת-שיר מהנשייה את בית-ספר "תרבות" בעיירתי, כולנו למדנו בו ורכשנו תרבות, אורח-חיים וידע בסיסי בעברית, חשבון, תנ"ך, היסטוריה ועוד. ואת המורים הזכורים לכולנו אשר שקדו עלינו ללמדנו: את ה"רבי" אידל דוקשיצקי ובאחלינסקי, את ז'אר ושפירא, וידאבסקי וארצברג את צינצינאטוס, פאוה, חזן וחפץ, את ספיר ופרלין וזולר, את המורות האהובות והרחומות השופעות מסירות ללא גבול ל"ילדיהן"-תלמידיהן, את פייגין, עפרון ורינגו, גינבורג ומיזל ורוזוב.

האם לא אוסיף ואספר על דולהינוב, שבתותיה ומועדיה ועל הימים הנוראים ובתי-הכנסת המלאים זקן וטף? האם לא אזכור ואזכיר תפילות ראש-השנה ויום-כיפור של סבי ר' שמריהו סמורגונסקי ז"ל והמקהלה בהדרכת אבי אברהם סמורגונסקי ו"משורריה" האחים רפסון והטנור הלירי של אפרים שפרירגן? הן פחד ורעדה אפפו את כל הקהל בהישמע

תפילת כל-נדרי, הנני העני ממעש ונתנה-תוקף. אייך, אייך דולניהוב של מנוחת שבת ומועד עם שווקייך הריקים וחנויותייך הסגורות על מנעול וברייך? איככה זה נדמו קולות המוני מטיילייך ברחובות בשעות אחרי-הצהריים, משפחות משפחות המזמנות עצמן לביקורים ופגישות? עתה היית לשמה ושאייה... אין קול בך ואין שיר, עיר נכרית! כי מה טעם לחייך אם כל יהודייך בין המתים! כה אזכור אותך עיירתי, עיירה של ימי קייץ וחופשות מלימודים, של אתרי-רחצה הומים ומקומות לאימוני שחייה לצעירייך. אזכור את הנהר שלך "סרציסטה" על-יד האחו של ה"סלובודה" ועל-יד נדולסקי, אי יותר רחוק באגם מיקולינה. הכול שמור שמור וקיים בזיכרון: מקומות הנופש אצל האווטה וצורליך, יערות הסביבה, שדרות הליבנה בכביש לוילייקה, אותם ה"בוימאלעך" אשר ניטעו עוד במאה התשע-עשרה ע"י הקיסרית יקטרינה.

האם אעמוד ואקמץ ולא אזכיר את ימי השוק השבועיים בעיירתנו, עת המוני "גויים" מכפרי הסביבה היו מתכנסים למכור ליהודים ולקנות מהם? עדיין מהדהדים באוזניי דברי שיחם ושיגם ולהגם בחנויות היהודים, לשם קניית מרכולתם, ענף עיקרי בפרנסת יהודי העיירה, גם כיום עוד אשמע קול אופני עגלות ופרסות-סוסים על אבניה הסגלגלות של המרצפת, ברחובותיה הצרים של העיירה. כלום ניתן לכוח את מקומות המיפגש באתרים ובקיוסקים של יוסף שיניוק, מאשקה מרגולין, שמעון קוזניץ ויואל?

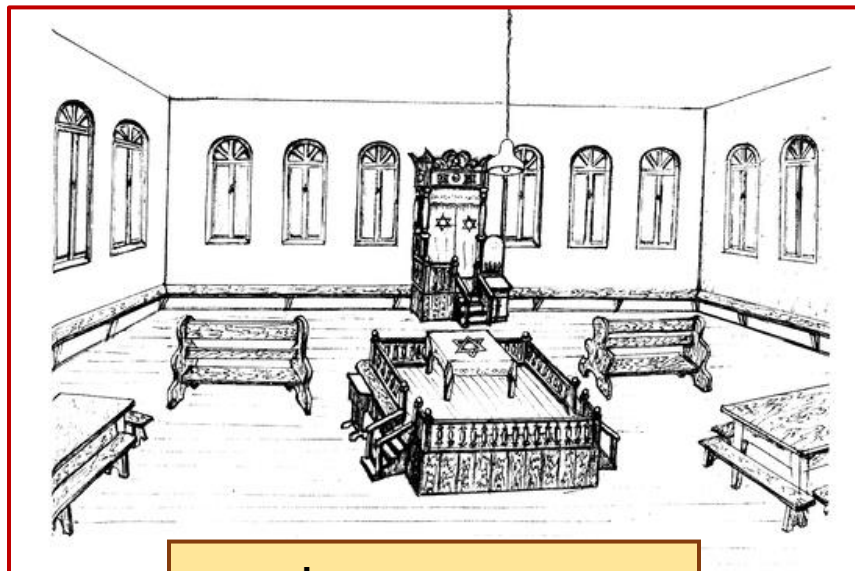
אצל זה האחרון היה תמיד עיתון חדש: היינט, מאמענט, ווילנער טאג, ראדיא, די צייט, אוונט-קוריער. וכך עוברים לנגד עיניי גם בתי-המלון של שרייבמן, פיינזילבר וריער, המאפיות של מוש'ל וילנר, חנה אקמן וה"בייגאלער" של רבקה מפינת רחוב בוריסוב-מוסטובה.

זו הייתה דולהינוב של אתמול – מלפני השואה – אותם הרס הארכי-צורר הגדול שופך דם נקיים וטהורים. היא אינה קיימת עוד היום לאחר 40 שנה, לאחר שואה וחורבן, חיות עוד בה משום מה שתי משפחות יהודיות, מבחינת שומרי הגחלת. לא נשכח ולא נסלח! לא נשכיח את אשר עוללו הנאצים להורינו, אחינו ואחיותינו – רק בגלל היותם יהודים!

עד סוף כל הדורות תרפץ הקללה על הגרמנים מתכנני הפשע האיום נגד עמנו! קללת עולם תחול על המסייעים בידם, על שכנינו הפולנים הגרורים, האוקראינים, הליטאים! ארורות ידי שופכי דם אדם באדם!

והאל במרומים ינקום!

מקור: אש תמיד – יזכור לדולהינוב, עורכים: יוסף כרוסט, מתתיהו בר רצון, ללא תאריך הוצאה, הוצאת ארגון יוצאי דולהינוב, עמ' 357 ואילך.

פנים בית הכנסת בדולהינוב

קינה על קהילת טרנובקה

בהעלותי על יריעות מגילה זו את קורות עיירתנו טרנובקה עד קיצה הטרגי, המר והנמהר, שוויתי לנגד עיניי את דברי המקונן הלאומי: "מבליגיתי, עלי יגון; עלי, לבי דני". הבלגתי אפוא על יגון נפשי ודני ליבי, עצרתי בקולמוסי וברוחי והירצייתי את דברי-ימי העיירה וקורותיה כמסויח לפי תומו, כאורח נטה ללון... ועתה עם סיום הפרק האחרון, פרק החורבן והכיליון שבמגילת טרנובקה, לא אוכל לעצור ברוחי הסוערת ובנפשי ההומה ומליבי הדואב מתפרצת קינת המקונן הלאומי: "מי יתן ראשי מים ועיני מקור דמעה ואבקה יומם ולילה את חללי בת עמי" – חללי העיירה היהודית הצנועה, התמה על יהודיה העממיים, התמימים והישרים ששמר בכל העיתים והזמנים, תוך טומאת צוריהם האכזריים, על צלם אלוקים ואדם: העיירה היהודית הרחומה שנשתמרה בה בכל זיווה ותומה רוח ישראל סבא: העיירה היהודית שהייתה "מקווה-הדם הבריא" של האומה והזרימה כוחות רעננים ובריאים לגוף העם, ששמרו עליו מהתוונות ומתששות – העיירה היהודית המופלאה הזאת איננה עוד, כי נמחקה בידי נושאי-הצלב הטמאים מתחת שמי ה' – הי"ד.

* * * * *

מקור: עיירתנו טרנובוקה, הוצאת יוצאי טרנובוקה,
העורך: ג. בר-צבי, תשל"ב-1972, עמ' 102.

* * * * *

שיר א' – "עתה אני יודע"
נכתב בעקבות הסכם השילומים עם גרמניה

דוד גלעדי
שלוש קינות
א. עתה אני יודע

שאלה שאלתי ותשובה מצאתי לה:
מה היה מחיר אמי –
מחיר אמי היה מאה מארק גרמני.
שאלה שאלתי ותשובה מצאתי לה:
מה היה מחיר אחותי –
מחיר אחותי היה מאה מארק.

אני עושה סוף-סוף על נייר
נשכח עם כתמי מי עיניי שיבשו
את חשבון דלות ערכן
במחיר נשמת אפן,
במחיר נשימת אפן האחרונה.

אמי הייתה ישישה קטנה, צנומה,
משתעלת, צולעת, צמוקה עור ועצמות
ואפילו שערות לא היו לה
לגזוז מראשה כדי למלא בהן
הכרים והשמיכות של ברלין.

והאחיות השתיים,
האחת עיניה כחום האדמה,
ולשנייה כתכלת השמים,
ולהן בנות כמוהן.
לזו חמש וגם לזו חמש,
והן כולן בריאות בשר
ושערותיהן ערמוניות וזהובות
ומחלפותיהן עבותות –
אפשר היה למלא בהן
כרים וכסתות למשפחות בלינץ ומאינץ.

האין זה עוול שבעד כולן,
בעד אחיותיי ועשר בנותיהן,
בעד נשמת אפן,
בעד נשימת אפן האחרונה,
בעת שקלח המחנק
מברזי הרצח הגרמני,
שילמו אותו מחיר
כמו בעד אמי עור ועצמות.
למי אפנה השאלה –
לנחום גולדמן המת
שלא ישיב לי תשובה,
לבן-גוריון השוכן עפר
בחולות וחולם שם על עם
כחול הים וקולו נאלם,
את מי אשאל
על שש-מאות מיליון מארק
בעד שישה מיליון אימהות ואחיות.

את מי אשאל על מחיר שווה
בעד אמי, זקנה, רצוזה, לבנה,
חיוורת, שותקת, תמיד שותקת
ובעד אחיותיי ובנותיהן
שעורן היה גמיש ורענן דיו
כדי למותחו על תופי גרמניה
הנותנים את הקצב למארשים מהוללים.

לא, לא, אינני בא בקובלנה
על מיעוט המחיר ששולם
לפי דלות ערכן בעיניהם,
דלות ערכנו –
דלות שהייתה מאז לעוד יותר דלה,
הרבה יותר דלה מאז.

כי אמרו שבמחיר
נשמת אפם האחרונה
קנינו לחם לפי טפנו
ודלק לרכב מלחמתנו
לגונן על ארצנו
ומחירים אז לא היה שווה יותר.

יבורך שימכן, אמי המעונה,
אחיותיי המיוסרות
ועשר הבנות שלא ידעו
טעם חטאים מתוקים,
יבורך שימכן
על שהורשתן לנו
מארקים גרמניים,
די לחם לפינו ולפי טפנו
ולהאביס רכב מלחמה.

קלח הזמן מאז קלח
המחנק לגרון –
ואמי עומדת לנגדי על הבית
שבנתה ואחיותיי גדלו בו
וילדיהן נולדו בו,
מול הקירות ששמטו נדבכיהם
וקרסו עמודיהם ונפל גגם,
מול הכרם שאמי נטעה גפניו
וטיפחה שריגיו ומול הגן
שאחיותיי שתלו עציו ולא קטפו פרותיו,
ומול הנייר עם כתמי מי עיניי
שיבשו, על חשבון דלות ערכן.

ב. לאחותי פסי

לאחותי פסי היו חמש בנות
כולן זהובות שער וכחלילות עיניים,
רחל והניה ושרה ועוד שתיים,
איך אזכור ואדע כל השמות.

עם אחותי פסי הלכו אותן השתיים
שאת שמותן מחק הזמן
להן פערה פה להבות הכבשן
וקדמן המוות לזהב העיניים.

חמש-מאות ריעות היו באוניה
לרחל והניה ושרה הזהובות
ששולחו על גלי רשע למצולות
לנפצן ולטבען – ולשברי תאניה ...

... על אחותי פסי וחמש הבנות
זהובות השער וכחלילות העיניים
שחציין שרפו באש וחציין טבעו במים –
היופיע אי-פעם אל הנחמות.

ג. לאחותי רחל

להבה באש עלית אחותי רחל,
דומן בגיא המוות אחותי רחל,
כוכב כבוי ברקיע אחותי רחל,
יחד עם גזלייך אחותי רחל,
שרופים באש אחותי רחל,
אאטום לך לבי אחותי רחל,
קולך לא אשמע אחותי רחל,
אנקת "עזבתנו" אחותי רחל,
בגרוךך שותקת אחותי רחל,
ארוץ אברח ממך אחותי רחל,
אליט פני למראך אחותי רחל,
ואומר אשם אני אחותי רחל,
ולא שורפיך באש אחותי רחל,
האש והמאכלת אחותי רחל,
לי היו ערוכות אחותי רחל,
ועל מזבחי אחותי רחל,
עלית את קורבן אחותי רחל.

1967

* * * * *

מקור "שלוש קינות": ספר הזיכרון לקהילת סאלאז'- סילאדי, עמ' 221-222.

* * * * *

לאה גרשונוביץ לבית חדש

הגטו

מילים אלו הוקדשו לזכר הרוגי הגיטו

רחובות צרים

בתים רעועים

אנשים כצללים

ברחובות הגיטו מתהלכים

הצפיפות והפחד

מעורבים ביחד.

בכל עת בכל שעה

לגטו מתפרצים

בתביעותיהם המזרות

את כוחותינו מכלים

פתאום הם תובעים פרוות ושעונים,

כסף זהב ודברי ערך יקרים,

כבני ערובה לוקחים עשרות גברים.

מעשה באישה שאת הגטו יצאה

לחפש פת לחם לבנה.

לאישה האומללה לא שיחק מזלה

באמצע הדרך נתפסה

לאן את הולכת יהודיה ארורה?

האם שכחת שבגיטו את כלואה?

ידעתי אף ידעתי, ענתה בלב נפעם
חיפשתי פת לחם לבני הקטן.
את בנך הקטן הביאי לכאן
פקד הצורר זעף ורטן
ביד רועדת, בנה מובילה.

אולי יקרה נס אולי תיוושע,
אך אין רחמים בלב אכזרים,
לירות ציווה באם ובבנה.

פתאום הגטו מתרוקן מאנשים
הם הולכים הם באים,
לשער מתקרבים בבתים מסתגרים,
במקומות סתר מתחבאים,
אך אין מנוס, אין מקלט
מהמרצחים הארורים.

מאחת הסמטאות הסמוכות
הוציאו שלוש בנות זכות וטהורות,
הפעם לא הסתפקו בשעונים ובפרוות
הפעם תבעו דם האומללות,

הס בגטו, שקט ודממה
רק ירייה חדה את האוויר פלחה
נעשתה המלאכה,
אדמת הגטו בדמן רוותה,
דם טהורים דם קדושים.

עד מתי נחייה 1 בזוועות ואימים
אין קול ואין עונה
הכול ריק מאדם
רק ליבנו המעונה צועק לנקם.

* * * * *

מקור: ספר הזיכרון לקהילת אושמינה, העורך: מ. גילברט, תשכ"ט-1969, עמ' 396.

* * * * *

צבי חדש

עירי

לך שולשלת יוחסין מקדמת דנה,
בתוכך שכן ר' מרדכ'ה הרב.
ואד"ם הכהן גדול משוררי ההשכלה,
אותך הוא איווה למושב.

בית המדרש ובתי הכנסת,
בתי האולפנה ובתי היתומים,
בתי עקד הספרים הגמילות החסד,
את שמך תארו באותם הימים.

זכור אזכרכי במלוא זהרך,
את הדר טבעך ותכול שמיר.
איכה נפלה שדודה? איך?
על אבות וטפיר.

ארור הקלגס שעל ההדק לחץ'
ארור הרובה שאת הכדור שלה,
ארור הכדור שאת הראש מחץ'
ואת הגוף המעונה לשניים פלח.

ולזה הגרמן חית הטרף,
שבידו המאכלת לשחוט ולהמית.
לא אתא המלאך להגיד לו, הרף!
"הרבה מהקורבן זרוק החנית".

נתענה ביום צום ותענית
על אלה שהלכו לבלי שוב, ולתמיד!
נספידם ונזיכרם אנחנו השארית
את האב, האם, האח והעמית
שעינגם ההווה והמר להם העתיד –
עמוקה החבורה – לעולם לא תגליד.

* * * * *

מקור: ספר הזיכרון לקהילת אושמינה, העורך: מ. גילברט, תשכ"ט-1969, עמ' 234.

* * * * *

ה ד ר

קלרה רייך – אלבויים עיירתי היקרה

מה מאד אהבתיך, עיירתי היקרה!
שנים בך חיינו, הוריי ואני,
משפחה ענפה, מעורה בחברה,
עם מסורת דורות, עם הווי יהודי.

ואת בעצמך – פינת חמד קסומה,
מעלייך – ה"גאי" המכוסה אילנות,
וכלו מרופד דשאים ופרחים,
הנותנים את ריחם – להחיות נפשות.

ולרגלי ההר – נהר שם זורם,
וירח ירחץ במימיו את פניו,
ואוצרות של זהב לו ישלח בתמורה,
והנהר את כולן יטמון במעמקיו.

אך כל זה היה וגז לעולמים,
ואין שכחה ואין כפרה
לכל אשר עוללו המרצחים הטמאים
לעמי ישראל ולעירי היקרה.

* * * * *

מקור: ספר פודהייצה, העורך: מ.ש. גשורי, תשל"ב-1972, עמ' 214.

* * * * *

הספד וקינה על הרה"צ הגאון ר' יחזקאל הלוי זצ"ל

מאת תלמידו חיים יצחק וואלגעלרנטער ז"ל

בספר הזיכרון לקהילת אוסטרובצה כתב ש. אלמוני
דברים על הקינה שנכתבה על הרב רבי יחזקאל, וכך כתב:

אחרי הרצאה על החסידות בסאן-פראנציסקו ישבתי במסעדה
של "מלון דוד" ושוחחתי עם בעל המלון, יהודי צעיר בשנות השלושים,
פניו עדינים ועיניו עצובות. מיהודי זה, דוד אפלבוים, שמעתי פרטים
על מות-קידוש-השם של הרבי מאוסטרובצה,
ר' יחזקאל האלשטאק הי"ד,
שהושמד יחד עם שבעת ילדיו בצוממיר, גליציה,
בחודש שבט שנת תש"ג – 1942.

כיצד חי הרבי בימים שלפני מותו? זה לא הוברר לנו. ידוע לנו כי
ר' חיים יצחק וואלגעלרנטער, תלמידו הנאמן של ר' יחזקאל'ה,
חיבר על אודות רבו קינה מיוחדת, כאשר התחבא בבונקר,
על עליית גג של רפת השייכת לאיכר.

בעליה זו ישב ר' חיים "שבעה" על אביו ואימו ואחיותיו שנרצחו בידי הגרמנים.
לפתע הגיעה לאוזניו הידיעה המעציבה כי הרבי שלו ר' יחזקאל'ה,
מת על קידוש השם יחד עם כל משפחתו.

לשמע הידיעה חיבר ר' חיים על רבו קינה שנשמרה על ידי אחיו של ר' חיים.

הספד וקינה על הרה"צ הגאון ר' יחזקאל הלוי זצ"ל

מאת תלמידו חיים יצחק זואלגערנטער ז"ל

ר טוב ומתבוסס בדמי אבי-אימי-ואחותי שנקטפו בימי קציר הדמים,
בדד עטוף באבלות כפולה -לבבי הנקרע לגזרים,
יושב אני בעליית רפת בקר נחבא, במסתרים תבכה נפשי,
נדהמתי פתאום מהרצח הנורא של רבינו ושבעה בניו ביום אחד עמו,
ואת הטורים האלו לזכרו הקדוש – הקדשתי.

יושב לו רבינו שקוע ברעיונותיו וספר הזוהר לפניו,
חבוש תפילין בראשו וטליתו מערטל על כתפו,
זה שלושה ימים רצופים שרוי בתענית ומסגף גופו,
קבלה הוא עוסק למצוא פתרון לשאלות המקרות במוחו,
אותו ואת בנו – תא חזי ר' אבא פתח האי שמעתתא,
לא תשחוט יום אחד – למה גזרה אורייתא?

הרהורים ומחשבות מתרוצצים במוחו של אותו צדיק,
למה אני? מה פעלתי בחיי? וכי לא איגע לריק?
וכן, אנחנו תלמידיו המתאבלים תחת השפעתו הכבירה,
ימי חייו ופעולותיו הם לנו לסמל מזהיר ולאספקלריה מאירה.

בן יחיד לאביו רבינו הקדוש מאיר יחיאל מאוסטרובצה,
נצנצו בו עוד מילדותו כישרונות נעלים והתמדה נפרזה.

לימדו אביו תלמוד ופוסקים וגנזי הקבלה,

את מוחו שינן בדרכו המחודד בשיטת...

דלה דלה הנער מים התלמוד והעלה ציצים ופרחים,

מהרה נתפרסם שמו בעולם התלמוד והרבנים,

ויהי טרם מלאת שמונה עשרה שנה,

רבני וגדולי ארץ תארוהו בתואר גאון וגדול.

רבינו אביו הקדוש – את בת הרב ממעליץ – השיא לאישה,

במעליץ שם מצא כר נרחב לעבודתו הקדושה,

ישב על התורה ועבודה בטהרה בפרישות יתרה,

נדר שינה מעיניו ולן בעומקה של הלכה,

ואומנם משם נתכהן רבינו לרב באינאוולאדז העיירה.

האטמוספירה האוסטרובצאית הצלולה שספונה הייתה בקירבו,

קסמו את כל הבאים אליו לדרשו,

דרשותיו ברבים השאירו רושם בלב שומעם,

ויהי אך דרך רבינו באינאוולאדז על משמרתו החדשה,

שלחה עיר נאשעלסק אחריו ומינוהו לרבם ומנהיגם.

מעת נצחו אראלים את המציקים ונגנז הארון – י"ט אדר תרפ"ה,

אז מילא מקומו רבינו והתחיל לנהג עדת ישורון,

ישיבת "בית מאיר" הושיב על קבר אביו ואוסטרובצה נעשתה למרכז רוחני,

רבים הושיב מעון ונתעטר בתואר אדמו"ר ורבינו.

יחיד היה רבינו במינו בעבודתו בעת עומדו בתפילה ותחנונים,

חוצב בלהבות אש, התפשטות הגשמית ממש, והתדפקות בחיי עולמים,

יתמרמר בדמעות ובלב מלא געגועים – הייליגער, דערבארמדיקעד פאטער,

אם ליבך קשה אפילו כאבן – אוזן זו ששמעה,

לא יתכן איפוא שלא יתפוצץ לרסיסים ויהרהר בתשובה.

התווה לנו רבינו דרכו של אביו הקדוש בשיטת הפלפול,

לחדור לתוך תוכו של כל דבר בסקירה זכה ובהירה,

שינן וחידד, עקר הרים וטוחנן זה בזה בסברה,

תלי תילים של הלכות וחידושים על כל מקצוע בנגלה ובנסתר,

ואכן העידו בו תלמידיו – שלא איקלע מעולם,

קושיא שהציעו לפניו – שלא יעמידנה על בוריה על אתר.

מסירת נפש, עניות, התבטלות האנוכיות,

אהבת ישראל, לכל איש תמים פשוט ותמים,

סגולות האלה, העניות והפשטות,

טבע בלב תלמידיו וכל הבאים אליו לדורשו,
רגש טמיר והערצה מיוחדת היה לו לחידושי שבנגלה ונסתר,
זיכורני בעת סמכנו בהוראתו – כד הוינא בר שיבסר,
בחר בי רבינו – מבין תלמידיו – לסדר חידושין ולהעתיקם בספר,
צרור מפתחות של ארגז הכתבים מסר בידי וסח לי,
הא לך – חיים יצחק – ושמור כי זה חלקי מכל עמלי.

זמן האחרון, הרדיפות והגירושים, הרציחות והאכזריות,
צרת ישראל, חורבן עם, דיכאו רוחי ונשמתי,
ויתבודד רבינו ומשוטט בעולמות הרוחניים העליוניים,
קבלה הוא עוסק, ומחפש פתרון לאה העניינים הנשגבים,
לפתע פתאום ה ה ! פרץ האויב ונרצח רבינו ושבעה בניו עימו,
הקושיא של אותו ואת בנו – וגם השאלה הישנה,
הזו תורה וזו שכרה – לא מצא פתרון עד הנה...

לזכר מו"ר הקדוש רבנו יחזקאל הלוי בן לאדמו"ר הקדוש
רבנו מאיר יחיאל הלשטוק מאוסטרובצה זצקלה"ה הי"ד.

חיים יצחק וואלגערנטער

* * * * *

מקור: ספר אוסטרובצה (1971) Cmielow, עורכים: מ.ש. גשור וגרשון זילברברג,
ללא ציון תאריך הוצאה, מעמוד 113 ואילך.

* * * * *

אברהם פוקץ'

נהי הכורת

עיניי דומעות, בכיי לא חדל,

לאסק שלי, כי שוממה.

קלגס הגרמני הרס ובלל

בני העיירה בזעם וחימה.

אזכור, אספר עד יומי האחרון,

אקונן על צרור – החיים שנהרס.

אתייפח בחום על ההרג ושיממון,

נקם אתבע למעשי הקלגס!

אזעק בחבליי של עבודת כפייה,

נירתמוני כבהמה לידיות המריצה,

עד שחוליותיי חרקו ללא תנשייה,

בעוד מקלות המגלב הקפיצה...

חמת-רוחי, דמי, בסער מרחפת,

על הנוגשים בי, ובאחיי הרבבות,

כרעו, נפלו מרעב ושחפת,

נקברו חיים שכבות שכבות.

הרהורי תקווה כבשוני בדממה'
כשעודני ילד, נער קט.
המתנתי בתומי, כי תיתם המלחמה,
בסירת חלומי לישראל אני שט !

מקור: ספר הזיכרון לקהילת לאסק (1968), עמ' 480.

**יהודים בגטו דרוהוביץ מכותרים על ידי חיילים גרמנים
לקראת גירושם למחנה ההשמדה בלז'ץ.**

ישראל איסר

איכה הייתה לבוגדה גורליצה הכבודה

גורוליצה, גורוליצה! מולדתי לי יקרה
בך חונכתי לפי דרכי התורה.
בך שקדתי יומם ולילה בלימודיי
וחביבה עלי היית מעודי.

ברחובותייך שקקו חיים יהודים בגאון.
במפעלי יחידים וציבור רבי הון ואון –
ששון ושמחה השרו עלייך במועד ושבת,
עת הכול נחו ורגעו, הבן עם הבת.

איש פרנסתו מצא בעיר
חרשתן, פקיד, פועל וסוחר זעיר
ואם חלילה לא מצאת בשפע,
חש איש לרעהו בעזרה וישע.
בחוצותייך התהלך אדם במנוחה שלימה,
בקומה זקופה, בלי פחד ואימה.
הרוב היהודי בך חופש השליט
לכל נרדף, נמלט ופליט.

איך לפתע נהפכת לבוגדת בגד,
לבנייך ובנותייך היית כאם חורגת.
פנית להם עורף וישבת להם באורב
בעת השתוללות הנאצי הטורף.

לא רק מחסה ומקלט מבנייך שללת,
גם יד נתת לנבלים צמאי דם,
ובאכזריות זוועה הצבעת על נמלט
להוציאו ממחבואו הנסתר בו מצא מפלט.

לגזול ולשדוד שמת לך למטרה –
נחלת אבותינו חמדת, לנחול מהרה.
הפעם גילית לעיני אדם ואל
שמאז ותמיד היית שונאת ישראל.

* * * * *

מקור: ספר גורליצה – הקהילה בבנינה ובחורבנה,
העורך: מ.י. בר-און, תשכ"ב-1962, עמ' 69.

* * * * *

יעקב בהריר אלי אוסטרובייץ

אלי אוסטרביץ ותייליל כמו אבל ואונן.
שאי קינה יום יום וליל, מה תספר ומה תקונן.
על דמך ששפך ועלה כמו מימי נהרייך,
על נפוץ עלי סלע עוללייך ויונקייך.
קול יללה תקראי – ליבי ליבי על חלליה !
קול ענות תשמעי – מעיי מעיי על הרוגיה !

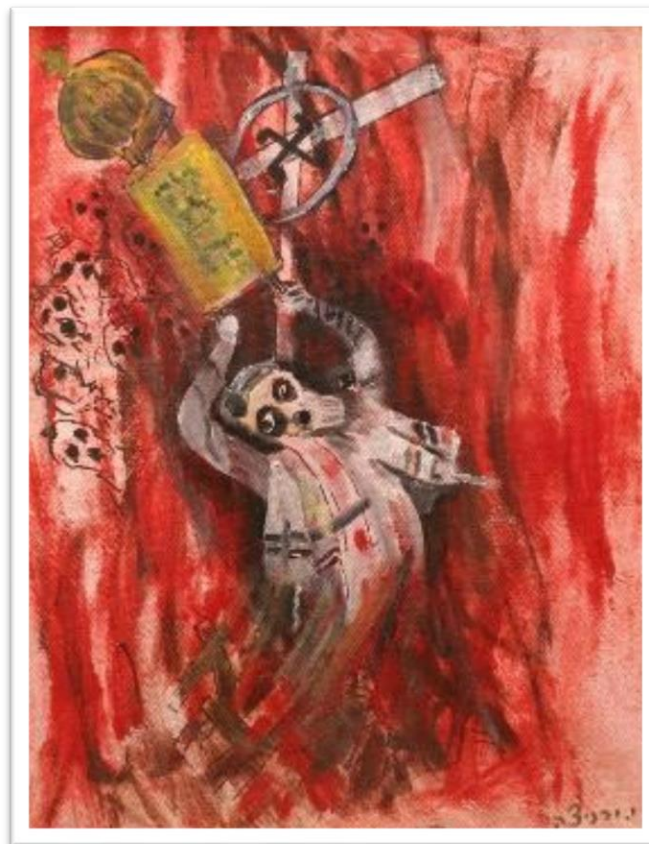
אקונן כל ימותיי ולילי על חללי ישישי קהלי,
מקור דמע עיני נזלי על חללי טפי ועולליי,
אם כללי חרב עלמים ועלמות – אללי לי !
אם מוטלים ברחובות ערומים וערומות – אויה לי !
אם מובלים בקרונות כחיות ובהמות – אללי לי !
אם מושלכים במשרפות כתבן אלומות – אויה לי !

איכה ספרי תורה ורבניה כאחד בדם התגולל,
איכה נדיביה וטובי קהליה דמם נשפך כגלל,
איכה בתולותיה ואימותיה בידי אויב נפלו שלל,
איכה מלאו רחובותיה זעקת ילד ונאקת חלל,
איכה תפארת קהילתי התגוללה ברפש ובוץ,
איכה דעתה כקרן ביער ההרגה אוסטרובייץ.

נכסוף נכספתי לגאולתי, ומדמעי אפר ציון אחונך,
בכיליון אצפה לנחמתי, ולרחשי ליבי אתבונך,
אטוש אל מלוני, ואשים ירושלים מעוני.
אפר מזימת שונאי, ונקם אקח ממעניי.
אקרא לשרידיי כמכבי – הינזרו מארץ השואה !
הנה, יום נקם בליבי, ושנת גאולי באה !

אוסטרובצה, א' מרחשוון תש"ו

מקור: ספר אוסטרובצה - (1971) Cmielow, עורכים: מ.ש. גשור וגרשון זילברברג,
ללא ציון תאריך הוצאה, עמ' 258.

**העיירה עולה באש עם יהודי האוחז בספר תורה
ומעליו צלב הקרס. הצייר: פרופ' ישעיהו יריניצקי**

מרדכי טמקין

מי יתנה את ענותכם

לעילוי נשמתם של חללי השואה בסוחובולה

**האת ידי זבחיכם נשקתם בדמע ובתחינה,
ומתתם בבוז וכלימה, ללא חנינה?**

**האם כעופות טבוחים מסתמרים ומתקוממים,
זעקתם חמס, או כשיות אילמים דוממים?**

**האם כמעונים קדושים, חיוורים משולהבים,
שרתם לאדוני עזו מתוך הלהבים?**

**מי יתנה את ענותכם,
את זוועת כיליונם ומצוקות מותכם?**

**שמים קשוחים מעל לתל המה עדים
לקיצכם המר, האכזר, הו, נעזבים ובודדים.**

**בשדות ניכר, בלי תכריך ומצבת,
בלי ציץ מפייס ועין אדם דואבת.**

**המצא אל מנוחה לנפשם המעונה, הבהולה,
בכל עינויי בכל בלהות התופת כולה?**

**רד ואספת אל חיקך כאב שכול עצמותם.
שלא ירגיעו באדמת הגויים גם במותם.
והעל אותם ברחמיך אל ארצם הבחירה,
אליה נשאו נפשם תמיד בתפילה ובשירה.**

מקור: ספר סוחובולה, עורכים: מ.שטיינברג, מ.וונחוצקר, י.לויין, וי. צבאן, הוצאת
אנציקלופדיה של גלויות, תשי"ז-1967, עמ' 9.

**חיילים הונגרים וגרמנים מקיפים יהודים בבודפשט
לקראת גירושם למחנה הריכוז אושוויץ-בירקינאו**

קינת היטלר

קינת היטלר מתארת את תלאותיהם וסבלם של יהודי גרמניה עם עלות הנאצים לשלטון בגרמניה.

אני מביא את הקינה מתוך ספרה של מיכל שרף: **מגילת היטלר בצפון אפריקה**, עמ' 52-62, הוצאת מכון הברמן למחקרי ספרות, תשמ"ח-1988.

הכותרת: קינת היטלר.

שתי שורות הבאות: האויב החדש שקם נגד היהודים ויתפוס מקומו של המן על העץ.

שורה שלישית: מן קלם י.ב, פירושו מאת י.ב.

מיכל שרף, מזהה אותו בשם: **יוסף ביג'אוי מתוניס** {1890-1945}.

בשער החוברת מצוין שם בית הדפוס ללא שנת הוצאה.

על פי תוכן הקינה, ניתן לתארך אותה לתקופת עליית הנאצים לשלטון בגרמניה.

הקינה נמצאת באוסף מלג"ה, מכון הברמן למחקרי ספרות.

קינת היטלר

פזמון:

העולם כולו חרד
לב האומה היהודית נפגע

[כי] מגרמניה הגיעו חדשות
מהיטלר האויב הבוגדן

אחרי שהיו [שזכו להיות] בני חורין
הגיעתם צרה גדולה
רופאים ועורכי דין
שופטים ואנשי משפט

ונחשבים בין האומות
[והם] פוטרו ממשרותיהם בעיר
מהנדסים ומורים לילדים
לא עוד יזכר שמם

היטלר, אחד אוסטרי
לא משכיל ולא נבון
אמר להם [לגרמנים]: "אני המרפא
בעזרתי תשוב המולדת [לגדולתה] ותאיר

החליף עורו והפך גרמני
במקצועו עובד כצבע
יודע את כל התרופות
ואשמור אותה מכל הסכנות

גדלוני ותראו נפלאות [שאחולל]
אצילכם מן הבעיות
אויבכם ישוב ריקם
יראכם [בנצחונכם] ולבו דואב

אם אתפוס מקום [ראוי בצמרת]
ומידי הרשעים
לאורך הימים
ותהיו עשירים וחופשיים"

הכל הסכימו לו מיד
צייתו לדבריו
וכל מה שאמר שמעו לו
הדפיסו [כתבו עליו דברים] בעתונים

והעלוהו [בסולם] הדרגות
בכל ההזדמנויות [נאומים?]
ונכנעו לו בתכלית הכניעה
וסברו שזכו בנצחון

צעד ראשון בנצחונם
אמר: יחלצם מצרתם
לו הבחינו בשברונם
אך כל זה היה בהפסדם

החל בשיחוד המובטלים
וישובו להיות שלמים ברוב טובה
לא היו נאמנים לו [להיטלר]
אבל הם הסתמאו מלראות

מיד החל בחישולם
בקולו הצליח להחרישם
שורשי איבה בליבם השריש
השפילים [את היהודים] והוסיף ורמסם

ונטע בליבם איבה ללא גבול
וחיזק בהם את יכולת הביצוע
הכל כדי להזיק ליהודים
וביזם בתכלית הביזוי

ואחר שלח את שליחיו
יחסם כלפי היהודים הורע
פקד של ראשי הערים שלו
שהיהודים לא יהיו עוד בטוחים [בחייהם] ולא יחשיבו אותם כבני חורין

יהודים רבים עונו
האיוב מיאן להשכיל [ללמוד לקח]
אין מי שידבר ולא יספוד
אך היטלר היה מכחיש [את מעשיו]

חרפה זו אינה ניתנת לכיסוי
עוד תראו כי לא תוכל להתקיים
[הממשלה הגרמנית] לעם קטן היא נטפלת
עוד תושפל [גרמניה] בעיני האומות

שכח את פרעה ואת אחריתו
שכח את טיטוס ואחרית חייו
התנכר לה' ולמעשיו
התנכר לאנשיו ושכח את אחיו

כל אומות העולם נתמלאו בדאגה
מאסו בהיטלר הרשע
נטפל לאומה שלווה
אומה נבונה וחכמה

הגרמנים התפארו בחכמתם
והיום בנבלותם הרבה [הגרמנים]
והראו את רגשותיהם הנלוזים
נהגו בצורה מכוערת

אלצו אב להכות את בנו
כיצד יערב לו להכאיב לכבדו [כינוי לבנו]
רשעות כזו לא היתה לפנים ולא תהיה בעתיד
הגרמני גילה את מה שהוא

להסתובב ברובעי הערים
הטרידם בכל מקום
היטלר הבוגד והנוכל
ולא יחשיבו אותם כבני חורין

בהרג ובחנק
ולא להשאיר להם שום דרך פתח [להצלה]
מחשש פן יכלא או יוטבע
כדי לכסות חרפתו

והיא מכתימה את ממשלת גרמניה
ותחשף בכל הארצות
שנתן בה אמונו
והיטלר יהיה טמא כמו עכבר [שרץ טמא]

ושכח את קורות הזמנים
ושכח את תליית המן
הנבל אין בו אמונה
אוסטרי, במולדתו בגד

והאבל פשה בלבבות
וחשבוהו כלב שוטה
נקיה מכל דופי
[אשר] בחוכמתה מאירה כמו פנס

ונחשבו בעילית החוכמות
חשפו את מה שהיה טמון [בהם]
כלפי אומה עשוקה זו
באופן שלא היה דוגמתו

ובן להכות את אביו
הוסיפו לו על [הצער] שיש לו
ולא קרה כזה בהיסטוריה
חיית יער מן החיות הגדולות

חסר לו מן החיה רק זנב
סבר ששיג מה שחסר לו
כפר במה שכתוב בתורה
הגיעה שעתו, הוי הנוכחים!

הוא נוצר את היהודים
וימות בלב מר [אומלל]
וספרי ההיסטוריה להם עדים
עצו של המן [נמצא בהכנה] אצל הנגר

נעשה כולנו יום חג
ונתקין שירה חדשה
הוא האל העליון היחיד
ומרומם אוהביה [של אומתנו] לתפארה.

חייתי הוא [העם הגרמני] ואין מי שידמה לו
הזיק לעצמו במעשיו
המיר [דרכיו] והלך בכסלו
התכחש לה' ושכח דבריו

זה, בשעה שה' העליון
את אויבו ישיב אחורנית
אויביו הלכו למדבריות ציה
הגיע תורו של היטלר "היקר"

אם נכון העץ [לתלייה]
נשמח ונעשה סעודה
למי ששיב את אומתנו מאושרת
מעניש כל אויביה ועויניה

KINET
HITLER

קינת היטלר

רדדה

מִן אֲמַנִיָּא גַּאת. אֲרַאכְבָּאֵר מִן הִיִּתְלִיר עֵדוּ גֵדְדָאֵר	עֵאֵם כִּלְהוּ מַחִייר קוֹם אִיהוּד קִבְּהוּ תְּגִייר
Refrain	
Elâalem kellou mhayar Kom el ihoud kalbou deghair	Men Allemagnia jat 'elkhbar Men Hitler aadou ghadar
מַחְסוּבִין בִּין אֲלַעְבָּאֵר אֲנַטְרֵהוּ מִן כִּלְפַת אֲבִיִּאֵר מוֹהַנְדוּיִן וּמוֹעַדְלִמִּין אֲוִלָּאֵר לֹא עֵאֵד אֲסַמְהֵם יִדְכָּאֵר	בַּעַד מֵא כֵּאֲנוּ פִי חֲרִירִיה גַּאֲתֵהֶם גַּסְרֵה קוּיִיה סַכְכָּה וְאוּזוּכֵאֲתִיה חַכְכָּאֵם וְקִצִּיִּיה שֶׁרְעִיִּיה
Bed ma canou fi houria Jatem ghasra keoula Teba ouavocatia Hecam ou kedia cheraya	Mahsoubine ben el sâbad Nierhou men kelfat elbiad Mouheadjine ou mahalmine oulade Laâde'echmem idcar
בִּרְדֵּל גַּנְסוּ וְרִגַּע אֲלִמָּאֵן צִנְעֵתְהוּ יִכְרֵם דֹּאֲהָאֵן נַעֲלֵם גַּמְלַת אֲלוֹהָאֵן וְנַצּוּנוּ מוּ כֵּל אֲכִיִּסָּאֵר	הִיִּתְלִיר וְאַחַד נַמְסָאוּי לֹא עֵאֵרֵם וְלֹא רֵאוּי קִלְדֵהֶם אֲנֵא אִמּוּדֵאוּי בֵּיִת אֲוִמּוּ יִרְגַּע צֵאוּי

עמוד הראשון מתוך קינת היטלר

"והייתה עת צרה אשר לא נהייתה מהיות גוי
עד העת ההיא". (דניאל י"ב)

אלה אזכרה. . .

אזכרה: עירנו **טרנובוז'ג-דזיקוב**, עיר ואם בישראל, כבודה והדורה. לא גדולה הייתה העיר דזיקוב, נקודה זעירה על מפת גליציה המרכזית – אך מפורסמת בכל רחבי גליציה באדמו"ריה – רבניה, בעסקניה ומלומדיה, בחזניה ומנגניה – שהיקנו לה שם טוב, כבוד ויקר, כאחת הערים הגדולות והמפורסמות.

אזכרה: שולשת האדמו"רים מגזע אראלים ותרשישים, ואת האדמו"ר האחרון רבי אלטר יחזקאל אליהו והרבנים מרת חוה ומשפחתם הי"ד – עטרת תפארת של עירנו ומקור גאוותנו.

אזכרה: את-מורה-הוראה- הדיין האחרון, גאון צדיק ותמים, הרב יוסף שפל את אשתו וילדיהם הי"ד.

אזכרה: אנשי דזיקוב היקרים, תלמידי החכמים, חסידים ואנשי מעשה, ראשי הקהל, עסקני הציבור מכל התנועות והארגונים, בעלי הבתים, אנשי עמל ועבודה, היהודים הפשוטים והתמימים, המלמדים, המורים ותלמידיהם, צעירים בחורי-חמד, חובש בית-המדרש וחברי כל התנועות והארגונים, אנשים ונשים, זקנים עם נערים ואחרו אחרון: הילדים והתינוקות של בית רבן הזכים והטהורים.

אזכרה: בית הכנסת המפואר ובית המדרש ההומה והתוסס, תל-תלפיות, צומת הגידים ומרכז-העצבים של החיים בעיירה – ואת קול התורה שלא פסק ממנו יומם ולילה.

אזכרה: ימי שבת, חג ומועד, הנעימים, מלאי הוד והתעלות רוחנית, הצלילים הערבים של התפילה, השירה והזימרה של בעלי התפילה המהוללים ועוזריהם, שהיסבו עונג רוחני ונפשי לכל שומע.

א ז כ ר ה: כל המשפחות והיחידים שלא השאירו אחריהם שם ושארית ואין מי שיזכור אותם.

א ז כ ר ה: מה שהיה ואיננו יותר.

הייתה עיר יהודית טרנובז'ג-דזיקוב – ואיננה.

באף ובחמה, בסערה ובקצף, נכבשה העיר ע"י הנאצים בערב ראש השנה של שנת ת"ש. כוס הפורענות נשפכה על ראשי יהודיה.

הגרמנים הרוצחים השתוללו, התאכזרו על נער זקן, ולבסוף הוציאו גזירת הגירוש, ביום שני, ג' דחול המועד סוכות של אותה השנה, גורשו יהודי דזיקוב- באכזריות מעירם.

אנשי דזיקוב התפזרו לארבע רוחות העולם, אך חלק חשוב חזר – בעזרת מתן שוחד ותחבולות לטרנובז'ג, בתקווה וציפייה לחיות, איך-שהוא, בתוך גוב האריות, עד שיעבור הזעם, וממשלת הזדון תועבר מן הארץ. ואז יהיה מי שהוא שיקבל את השבים מהגלות ...

ברם, גזר-הדין האיום על יהדות פולין – נחתם, ובתוכם – גם על שרידי דזיקוב.

בתחילת ימי חודש החורבן – הוא חודש אב של שנת תש"ב, בוצע גזר-הדין. כולם נאספו בשוק חלק מהם – הקשישים והחלשים – נורו במקום, ואת השאר מיינו, מי לחיים ומי – למוות, למחרת נשלחו, בקרונות המוות, עם יהודים גולים מכל הסביבה, לעיר דמביץ ומשם – לדרכס האחרונה: למשרפות הכבשן בבלז'ץ, לשם הגיעו בעצם יום תשעה באב ועוד באותו יום בט' באב שנת תש"ב, הועלו על המוקד בכבשן בבלז'ץ, ונשמותיהם הטהורות עלו באש השמימה.

ינקום השם דם עבדיו השפוך !

אלה אזכרה ואשפכה עלי נפשי ! (תהילים מ"ב)

* * * * *

מקור: קהילת טרנובז'ג – דזיקוב -ספר זכרון ועדות, עורך: יעקב יהושע פליישר, תשל"ג-1973, עמ' 10.

* * * * *

י. רבינוב

איכה ?

ארץ פולסיה, נוף ילדותי, איכה שוכלת? איכה נהייה הדבר הנורא? איכה תשבי על רחבי אגמייך ואפרייך ובני עמי אינם, אינם עוד בתוכך? מבעד לדמעות רואה הלב את דרכייך האבלים ואת משכנותייך העזובים והוא תר לנפש מישראל. מדפק הלב על בתי עיירותייך ואין קול ואין עונה. רק הרוח לו עונה ממרחקים, הרוח האומר "קדיש" בערבי הנחל אשר בארץ ילדותי.

פולסיה, חבל-ארץ עגמומי, את גידלת דורות של יהודים לתורה ולמלאכה. בכפרייך נמוכים הלמו הנפחים מבני יעקב בפטישים כבדים ופרזלו סוסים. עמלו בעיירותייך הזעירות בעלי-מלאכה טובים וסבלנים והעלו את אדמתך הענייה בעיצבונם והאירו מרחבייך בערגונם אל הגואל.

פולסיה, כך ידע עמי חיים מרודים, עוני ובדידות ידע ומשטמה של גוי. אך בנפשו לו אור תמיד. ואור נפשו זה הטיל אל מחשך יערותייך עבותים, וכיליון נפשו גזעי הסיע יומם ולילה ברפסודות על פני נהרותייך המתונים.

אז יעלו בדרכייך, פוליסיה בנות ובנים מישראל לחלום ולעמל רחוק, והם שואבים געגועים לרחוק וליפה ממדורות השקיעה באפרייך.

והם מקשיבים לקול ציון בשיר השיפון והכוסמת אשר
בשדותייך. ובעומדם על גבולותייך להיפרד ממך לעולמים
ולקחו איתם העוגמה המפרה הנתונה בחיקך הרחב ונשקו
לילדות היקרה שנשארה חתומה על גדות אגמיך.

איכה שוכלת מבני עמי, איכה? איכה לא הצפנת אותם
כולם בסתרי – יערותייך? איכה עמדת על הדם ולא פתחת
את ביצותייך נרחבות לבלוע את המרצחים כולם? איכה
לא שמרת על יהודייך והם בישמו את אוירך תמיד בבושם
של שבת, והם חממו סתווך בזמירות-נשמה תמיד?

איכה? איכה?

התישאי דברך לי, ארץ הילדות, מעבר מרחקים?

* * * * *

מקור: עיירתנו ויסוצק, עורך: אריה פיאלקוב, תשכ"ה-1965, עמ' 92.

* * * * *

בקידמת הספר מובא
ציור של גזע עץ,
שמצד ימינו צומח ענף
עץ המסמל התחדשות
של חיים יהודיים
לאחר השואה
במדינת ישראל.

קינה על חורבן אירופה בשנות אימים והשואה תרצ"ח – תשי"ה

הרב שמואל הלוי וואזנר

לאומרה קודם "אלי ציון ועריה"

אש תוקד בקרבי / בהעלותי על רוחי / חורבן עדתי
קינים אגידה / בזכרי קדושי / ערבה שמחתי
קהילות קדש / לומדי תורת / מחזיקים בבריתי
נחרבו ונשרפו / נחנקו ונהרגו / אוי לי כי חטאתי
כזבחים ועולות / עלו מזבחה / לכפר משובתי
בני ציון היקרים / בחורי חמד / לומדי תורת
איכה נשמדו / לעיני בני עמי / אבדה תקוותי
אלפי רבבות / עלו על מוקדה / מי ייתן תמורת
חתנים וכלות / זקנים וזקנות / מי ייתן חליפתי
השמר לך / פן תשכח מעש עמלק / מחריב כנסתי
עדי ינקם ה' / נקמת עמו / יבנה את ביתי
אנא ה' נקם / נקמת עבדיך / והשב את שבותי
יקומון מתיך / ויחיון צדיקיך / ואז אסיר אבלותי

* * * * *

מקור: קובץ זכור ו- תשמ"ו, עמ' 10.

* * * * *

הרב יוחנן סופר

קינה

פלגי מים תרדנה עינינו על שבר ואובדן בת עמנו,
בארצות אירופה היו פזורים מחמדי עיננו,
אוי בשנות הדמים תרצ"ח - תש"ה נגדעה קרנינו,
גלמודים שבורים רצוצים נשארנו בהמתת אחינו,

אוי מה היה לנו.

קהילות קדושות למאות ואלפים,
זקנים וזקנות עם עוללים ויונקים,
הוגלו באכזריות כצאן לטבחים,

אוי מה היה לנו.

בני ישראל הקדושים, יקרים מפז ופנינים,
כרימון במצוות מלאים, נהרגים נחנקים ונשרפים,
שמע ישראל זועקים,

אוי מה היה לנו

קינה שחיבר האדמו"ר מבאבוב

די קינה פון באבובער רב

זכרו נא וקוננו כל ישראל קולכם ישמע ברמה
כי השמידה גרמניה את עמנו בימי זעם המלחמה
במיתות משונות אכזריות ברעב ובצמא
אל תשכחו בכל הדורות עדי תזכו לראות בנחמה

צעקתם ובכיותיהם צפופים וסגורים בקרונות
כצאן לטבח יובלו לשרפה בכבשונים
קול שוועם ייזכר תמיד לפני שוכן מעונים
בקוראם שמע ישראל, מסרו נפשם לאדוני אדונים

ראשי ישיבות ותלמידיהם והמוני עמך שמה
העבידום בעיניוים קשים, והרגום ביד רמה
דמי ילדים רכים צועקים אליך מן האדמה
נקום נקמת טף ונשים, לא תחיה כל נשמה

על שרפת אלפי מדרשות ובתי כנסיות
רבבות ספרי תורה ולומדיה, נקונן בשאיות
שלחו באש מקדשי אל, הציתו ועינינו צופיות
ישלם המעביר את הבעירה, ידין בגוים מלא גויות.

זעקו שמים ואדמה על אלפי עיירות מבצרי תורה
ארצות אירופא וקהילותיה, נוחלי ומקיימי מסורה
צדיקים זקנים וחסידים, דבקי אמונה טהורה
מיום גלינו מארצנו לא היה כזה כיליון נורא
רחם על שאריתינו, הבט נא משמים
למחנות הקדושים, פי עשר כיוצאי מצרים
קומם בית קדשנו ונחמנו בכפלים
רוממנו. והביאנו לציון וירושלים.

מקור התמונה: ספר הזיכרון לקהילת לאסק

* * * * *

מגילת השמדת יהודי רומניה בשואה

פתיחה של משה פורת

ב"ה, שלהי חודש שבט תשס"ו (סוף פברואר 2006)
המגילה חוברה, כפי הנראה ולפי בדיקות רבות,
ע"י הרב בנימין וילנר ז"ל, ניצול שואת יהודי רומניה.
משום הנימוקים הכמוסים עימו - לא חתם עליה
ואף לא סיפר על כך לאיש.
הרב המחבר נפטר בבית אבות בחיפה בשנת 1978,
בטרם נחשף כמחבר המגילה.
תהא מגילה זו תיעוד וזיכרון
למאות אלפי הנשמות הטהורות שנספו בשואה.

ת.נ.צ.ב.ה.

משה פורת קיבוץ שלוחות

מגילת השמדת יהודי רומניה בשואה

ויהי בימי הצורך הארזר יימח שמו אך אל יימח לעולם זכר מעלליו, ניתחה
הרעה על הקיבוץ היהודי ברומניה והשתוללה יד הזדון ותעש שמות בכל
קהילותינו. המשחית המטורף מאינה בקש להשמידנו כלה מתחת השמים.
נתקיים בנו: כל הנמצא בערים יידקר וכל הנופל אל האויב ייפול בחרב. הבתים
יבזזו, הנשים תעונינה והעוללים ירוטשו. הרדיפות, העינויים, ההשמדות
והשחיתות היו מעשי קבע ורק ההצלה הייתה מעשה נס. דמים בדמים נגעו

ורדיפות ברדיפות. ההתעללות הייתה נוראה מן העינויים. מי ימנה את כל העלבונות וההשפלות שנוספו על המכות!

בחרון אף, ביגון עולם ובחרדת קודש אנו מעלים על גבי קלף את זכר ימי החרבן והשואה שהתחוללו על בית ישראל במקומותינו בימי שלטון הרשע בשנות ה' ת"ש – ה' תש"ד. בשנים מעטות אלו הושמדו קהילות שלמות, הוצאו להורג בתי אבות ומשפחות על טפם הרך, שרפו בתי כנסת ובתי מדרש, הוכחדו ונחרבו מוסדות צבור ובתי אולפנא, עונו בעינויי שטן בנים ובנות, אנשים ונשים, זקנים ועוללים. מאות אלפי יהודים נעקרו ממקום מושבם והוגלו למרחקים וניתנו טרף לשני הקור, הרעב, הזוהמה והמחלות. וכשהקיץ הקץ – נורו בהמוניהם והושלכו כדומן על פני חוצות ולא הובאו לקבר ישראל. מסע של שמד וכיליון מלווה ארס משטמה השתוללו עלינו. תוך שנים מספר נערף רוב מניינו ובניינו של הקבוץ היהודי במדינת רומניה. נהרי נחלי דם נקי נשפכו כמים. מנהיגים ורבנים, תלמידי חכמים ומורים, אנשי רוח ואנשי מעשה פאר יהדות הארץ הזאת והדרה נפלו כשבליים ונדרסו על ידי חלאת המין האנושי. רצוננו לקיים לדורות את זיכרון ימי האימים, כי שומה עלינו לזכור ולשנן לעצמנו את לקח היסוד של השואה. זכור את אשר עשה לך עמלק... לא תשכח! אל נא תשכח לנצח צעקת המומתים, השרופים והתלויים והשחוטים והקבורים חיים! זכור נזכור לעדי עד את אשר עוללו לנו!

מאז ומתמיד היו בחוגי השלטון ברומניה זרמים שהטיפו שנאה ליהודים וחוקקו חוקים נגדם. אך הפשיזם היה בעוכרינו: כל האמצעים היו כשרים למזימתם. דת ישראל הוצאה מכלל הדתות המאושרות וגזרות רעות ניתנו עלינו יום יום והופקרנו אנו ובנינו ורכושנו. בן לילה החרימו את בתי היהודים ואת שאר נכסי

דלא נידי שברשותם. תוך שעות מספר, בעצם החורף, גורשו אלפי משפחות מדירותיהם, ומשהתחיל הטרור הלגינרי נאסרו יהודים למאות ולאלפים והוכו מכות על לא עוון בכפם. מלבד דרכי הרציחה הידועים מאז, התליה והירייה, ידע הפשיזם הרומני אף הוא להשתמש בשיטות מיוחדות לשם הכחדת המונים: חנק בתוך קרונות אטומים, כריתת בני אדם לחתיכות, ניפוץ יונקים אל הקיר ודריסתם במגפים, ועוד מעשים שטניים שאין הדמיון יכול לציר. והגזל הפך אף הוא מדע, שהגיע לשיאו בצורות איומות ומחרידות. רכוש היהודים הופקר: החל בשלטונות וכלה באחרון הקונרסים שדרו שודדים סתם וגזלו מיניסטרם בדרכים שלהם.

גם את התפילה אסרו עלינו: מתפללים הוצאו בכוח מבתי הכנסת והכריחום לפתוח את חנויותיהם ואת בתי המלאכה בראש השנה וביום כפור. רבנים ובניהם נרתמו לעגלות והוכרחו לעבוד בעצם היום הקדוש ברחובות העיר.

והטרור הולך ומחריף: מכים יהודים בכל אשר מוצאים, תולשים שערות, מורטים זקנים ופאות, עוקרים ציפורניים, לוחצים ומרצצים אצבעות, צעירים בני ט"ז וט"ז עונו כדי שיודו כי פעלו בתנועה הקומוניסטית. עינויים אלו הביאו את החללים הראשונים. הרסו בתי כנסת, חללו ארונות קודש, החריבו ונפצו כלי קדושה, קרעו ובזו ספרי תורה.

בכל רחבי המדינה התנהלה תעמולה והסתה ארסית נגד היהודים. לית דין ולית דין. כל הטוב בעיניו יעשה נגד היהודים, לרעתם ולרעת מוסדותיהם ורכושם. צרות גדולות מתרגשות בכל הארץ ונתקים בהם: כל מוצאייהם יהרגום.

כנסת ישראל ברומניה לקתה בימים ההם מכה רבה, מכה ניצחת אשר לא יכלה להירפא עוד. אכן, עד כה הייתה שפיכות דמים מעשה נתעב של יחידים, טרם גלו עוז להרוג ולהשמיד בהמוניהם. והנה בא יום כ"ט בחדש יוני 1940 ובו נראתה בראשונה כוונת הזדים ראשי הצבא: למחות את שמנו מתחת הרקיע. יום כ"ט ביוני, יום מיועד לפורענות, מסמן את תחילת ההרג הרב בדרומה של בוקובינה ובמחוז דורוהוי. מאות יהודים נפלו על קדוש השם. משפחות שלמות, אנשי שיבה, ילדים תמימים יונקים וחובקי שד. עשו ביהודים נוקבים את המח: שחיטות, פשוטן כמשמען, גזירת אנשים חיים לגזרים, דריסת בני אדם על ידי סוסים דוהרים. החיילים צמאי דם ירו בכל יהודי שמצאוהו בדרך או בבית. תינוקות נפצו אל האבנים או רוצצו בברזל שבמגף.

בעיר דורוהוי הוצאו להורג על פי פקודת ראש הגדוד עשרה חיילים יהודים ועשרות רבות מתוך תושבי העיר היהודים נורו ברחובות. האספסוף עשה את שלו: הרג ובזז והתעלל באין מפריע. קרו מעשי תועבה שאין הקלף סובלתם. ואף בכפרים שוטטו כנופיות ועשו כמעשי החיילים. ומי ימנה את מספר היהודים שהושלכו מתוך הרכבות במרוצתן והוציאו את נשמתם על פני מסילות ובתוך שלולית הדם!

אך לא ארכו הימים ויום מר ונמהר, יום ההפיכה הליגיונרית, בא על יהדות בוקרשט ומאה ועשרים נפשות נפלו על קדוש השם בידי חית אדם. ביום ל"א בחודש ינואר 1941 (כ"א טבת תש"א) פרצה בבוקרשט מרידה. היסודות הליגיונריים אמרו להשתלט בממשלה ולהרחיק את אנטונוסקו מהשלטון. מרידה זו ארכה שלשה ימים והמורדים יצאו במפח נפש. אבל היא עשתה שמות במשכנות היהודים והפילה חללים רבים. מאות יהודים נאסרו ועונו. שכונות

ישראל היו למקור שוד וגזל לאור היום וחנויות למאות נחרבו והועלו באש. בתי תפילה ובתי ספר הפכו לעיי מפלת. ספרי תורה חוללו, נקרעו לגזרים והתגוללו בחוצות. מאות יהודים נחטפו מבתיהם, ניצודו ברחובות או הוצאו בכח מבתי הכנסת והובלו אל מעונות המשטרה של הלגיונרים.

ביום ג' הוטענו כמאה יהודים במכוניות משא והובלו אל היער זילוה. כאן הורדו הקורבנות האומללים ונורו באקדחים. לאחר שהרצחנים הארורים סיימו את מעשה הרצח המזעזע הם עזבו את מקום שפך הדמים וחזרו העירה בצהלה וצחוק פרוע. למחרת שבו הם ובני בריתם ושדדו את בגדי קורבנותיהם וכל אשר היה להם. במכונית המשא האחרונה שהביאה צעירים וזקנים לטבח זילוה נמצא גם הרב צבי גוטמן ושנים מבניו יעקב ויוסף. בהגיעם סמוך למקום ההרג, ירד הרב עם בניו. הוא החזיק בידיהם והם הלכו יחדיו צעדים מספר עד שפקדו עליהם לשכב על הקרקע ופניהם בשלג. הרוצחים ירו יריות מספר בשלשתם. האב לא חש מאום בגופו. הוא אך הרגיש בידיו שלחצו את ידי הבנים, כי הדופק הולך ורפה והנה פסק לחלוטין. וידע האב כי שכל משני בניו פרחי ביתו ומבחר צעירי עירו. איכה הועמד ככלי ריק ממחמדיו! למה באהו אסון איום זה: בנים שטיפח וגדל לתורה, למוסר ולטהרה – גלמוד וערירי נשאר מהם עתה! ברדת השקט במלכות מות זה, קם הרב ושרך את דרכו כשהוא שקוע ביגונו ובאבלו. שוב נפל בידי שונאי ישראל והם החזירוהו היערה ושם ירו בו כבראשונה. גם הפעם החטיא החץ את מטרתו והרב לא נפגע. כשבאו שודדים לפשפש בבגדי הנרצחים וראו כי הרב בחיים אמרו לירות בו גם הם, אולם נעתרו לתחנוניו ונתנו לו את נפשו. לפנות בוקר פגעו בו בשלישית אנשי בלייעל ויענוהו כל

היום ויאיימו עליו כי בערב יירו בו והפעם שוב לא יתרחש הנס ולא ינצל.
אולם הלגיונרים גרשו והרב שוחרר.

קבוצת בריונים אחרת כפתו חמשה עשר מבין היהודים האסורים והובילו עד קרוב לבית המטבחים ושם ירו בהם בעורפם ובעווארם. גופותיהם נסחבו לבית המטבחים ונתלו על המרישים כבהמות לאחר שחיטה. אחדים רוטשו ובני מעיהם הוצאו והמנוולים קשרום כעניבה מסביב לצווארי הנשחטים. מי ישמע ולא ידמע ברתת וחלחלה! כהני זקני משליכים ערומים כדומן ונבלה!

הטרגדיה היהודית הגיעה ברומניה אל קצה תוקפה ומרירותה במעשי הבלהות והבהלות בסוף חודש יוני 1944 בטבח המחריד בעיר יאסי. אולם קדם לפוגרום ביאסי ההרג המזעזע בעיירת סקולני, לא הרחק מבירת מולדביה. כאן לקחו הפשיסטים נקם מהיהודים מפני שעבאותיהם נגפו בקרבות על הכוחות הסובייטים. כל תושבי העירה הובאו אל מקום הנקרא בשם סלע רוזנובנו. חלק מהגברים הוכרחו לחפור בורות ארוכים. חיילים צברו תחילה את כל הכסף והזהב והתכשיטים של היהודים. שני אנשים בלבד (האחד מהם סטודנט בגיאולוגיה), בעזרת סרג'נט וחיל אחד, רצחו אחד כך את כל הישוב היהודי אנשים נשים וטף. לאחר ארבע שנים נמצאו שלש מאות ואחד עשר חללים, ביניהם שבעה תינוקות שנפלו הבורה בחבקם את צווארי אימם.

**אספדה ואילילה ואספק כף בנפש מרה,
יונק עם איש שיבה כלו והרגו בעברה!**

בשבוע הראשון לכניסתה של רומניה למלחמה שהמיטה גרמניה הפשיסטית על העולם, פקדו את יאסי פוגרום וטבח שלא היו כמותם עד אז. יאסי, עיר

ואם בישראל הייתה, עיר של בתי מדרש עתיקים עיר של תלמידי חכמים ותיקים, של יראים ושלמים של צדיקים וחסידים, של רבנים ידועי-שם, של סופרים ומלומדים, עיר של רבבות יהודים פשוטים וענועים החיים על יגיע כפיהם.

מספר הקורבנות, פראות דרכי הרציחה, ממדי החורבן והשוד והעובדה כי השלטונות עצמם שתפו פעולה בהרג הרב – כל אלה מפלים לרעה את הטבח ביאסי מכל השחיתות והחורבנות שבאו על קהילות ישראל בתפוצותיו עד אותו יום.

מבחינה מקומית הטבח ביאסי הנו שיא כל מעשי הזדון והשימצה, הרדיפות והגזרות הרעות שנתחדשו נגד היהודים ברומניה. מבחינה עולמית – הוא פותח את הפרק הטרגי ביותר בדברי ימי עמנו: השואה שעלתה לנו בששה מיליוני נפש. לעולם לא ייודע מספר הללי השחיטה ביאסי: שנים עשר אלף כפי שנתקבל על דעתם של רבים מעדי הראיה, או שמונת אלפים כפי שנתקבל בחקירת שופטי הטבח. אך ידועה יפה כל פרשת ההכנות לקראת פוגרום זה. השלטונות הצבאיים, הרומנים והגרמנים, המשטרה, הבולשת, העיתונות – כלם נתנו יד לגרות את ההמון, להסיט את החילים, לזין את ידי המרצחים להפיח שמועות שקר, עלילות-שווא, בדותות ארסיות נגד היהודים. לכל נודע כי היהודים יורים בעבא הגרמני, הם מדריכים את חיל האויר של הרוסים, הם מגלים לאויב את כל הסודות הצבאיים. לאחר כמה ניסיונות בזעיר אנפין ביום ה' וביום ו', פרץ הפוגרום בכל עוזו הקטלני והממאיר במוצאי שבת ג' תמוז תש"א. אזעקת שווא אספה אל תוך המרתפים והמקלטים את רוב תושבי העיר

והנה הופיע מטוס גרמני והוא זרק רקטה, וזה היה הסימן להתחלת הטבח. במפתיע, מכל קצות העיר נשמעו יריות אקדחים, רובים ומקלעים. משמרות גרמנים, חיילים, שוטרים וסתם בני אדם, יושבי קרנות ושכורים, אבל גם סוחרים ואף משכילים חדרו אל המקלטים ואל המרתפים, אל הבתים ואל החנויות, עשו חיפושים, שדדו, הכו וענו, פצעו והרגו. לבסוף גרשו החוצה את כל הגברים והרבה מבין הנשים והוליכום אל כמה מקומות ריכוז וביחוד אל מפקדת המשטרה.

בבוקר יום א', כ"ט ביוני 1941, נמצאו במשטרה כאלפים איש, ולעת הצהרים הגיע מספרם לששת אלפים. אין לתאר את הביזיונות, את המכות ואת העיינויים שפראי אדם שפכו על ראשיהם של הכלואים במרתפי המשטרה ובחצרה. כשליש מהם נפחו את נשמתם במקום מתוך נאקות קורעות לב. היריות בקודקדי הקורבנות היו למשחק ולהתערבות בין פריצי החיות. כל הסגופים והרציחות נעשו לעיני השלטונות ובמעמדם האדיש והפסיבי. כלם עמדו על דמנו במצח נחושה ובקור רוח. אותה שעה נמשכה שפיכת הדמים בכל רובעי העיר, במרתפיה וברחובותיה. אלפי יהודים נהרגו במיתות משונות ואכזריות.

ביום א' בערב הובלו אל תחנת הרכבת כארבעת אלפים וחמש מאות מנמלטי הטבח. שירות – שירות הלכו, ואנשים פצועים, דווים, רצוצים, כושלים, גוססים, ספגו מהלומות ודקירות חרב. רבים נפלו בדרך, מתים או מתים למחצה, והבריונים הרשעים והטמאים מחצו את ראשם במגף רגלם או בכת רובם. בתחנה נדחפו אלפיים וחמש מאות איש לתוך שלושים ושלושה קרונות. היו עוד שנים עשרי קרונות אולם אנשי הצבא ותרזו עליהם וטעמם עמם: היו להם תריסים לאזורור (כי על כן התקנו מלכתחילה להובלת בהמות) ואילו את

היהודים יש לכבש בקרונות אטומים לגמרי. רכבת זו עברה מרחק של ארבעים ק"מ בשתיים-עשרה שעות. כל הזמן לא ניתנה אף טיפת מים אחת למעוננים בצמא, ואפילו לגוססים.

בטירגול פרזמוס הורדו המתים הרבים, וכל הנמצא בקרבת התחנה לא יכול לעמוד בפני הצחנה, חזרו וחתמו את הקרונות והרכבת המשיכה את דרכה עד סקלרשי. מתוך אלפים וחמש מאות נשארו בחיים והורדו אלף ואחד עשרי איש, ואף מהם גועו רבים בימים הקרובים.

שיירה שניה בת אלף ותשע מאות ושתיים נפשות יצאה בכוון פודולי אילואיה במרחק עשרים ק"מ בלבד מיאסי. עד שהם הגיעו לשם נשארו בחיים רק שמונה מאות איש, ואף אלה מטרפים למחצה ללא יכולת לעמד ולדבר, חסרי כוח להתאונן או לבכות. מי יתנה את ייסוריהם וסיגופיהם של המובלים בקרונות התופת הללו. המתים למאותיהם עמדו ונשענו יומם ולילה על שכם אחיהם החיים ששאפו בקרבם את האויר המבאיש בצפיפות האימה ובחם המחניק. מי שהתחנן לטיפת מים בשרב הלוהט – קבל כדור אקדת. מטורפים מחום ומצימאון יש ורוו את צימאונם בשתן חברם ובמורסת פצעיהם. עשרות שלחו יד בנפשם מאין יכולת לסבל יותר. מראות הזוועה יהיו לדיראון עולם על מצח הפשיזם ועל פניה של האנטישמיות.

טרנסניסטריה – שם הצורב את הנפש והמחריד את כל נימי הלב. שם זה נוצר על ידי השלטון הרומני בימי מלחמת הנאצים נגד ברית המועצות. הוא נתייחד לחבל ארץ אשר בין הדניסטר והבוג. תחום זה עתיד היה לשמש קבר אחים להרבה רבבות יהודים. על פי תכנית מתוכננת ומחושבת מראש, גורשו לכאן למעלה ממאת אלף יהודים מכל גלילות רומניה. בדרכים ובגיטאות הם עברו

את כל שבעה מדורי גיהינום ותוך שלוש שנים של התנוונות גופנית ורוחנית קצר בהם המוות את קצירו הזועם. חיסול פיזי והשמדה גמורה היו מנת חלקם של ששים אלף איש, ואף מהנותרים אך מקצתם חזרו לאיתנם. רובם, פגעים רעים, מחלות ומומים דבקו בהם לכל ימי חייהם.

אם בפרקים הקודמים עמדנו ותארנו מקצת ממעשי הנבלה של המרצחים הטמאים, קצר המצע ואין עוצר כוח לצייר את הסבל ואת המצוקה, את השפל ואת החורבן, את השחיטות ואת האבדון בארץ גזרה זאת – טרנסניסטריה.

לא מגילה אחת ולא סופר אחד יספיקו להזכיר ולגלות ולו ברמזים קלים בלבד את פרשת האימים אשר שמה טרנסניסטריה. כוחות הזדון הפראים הביאו כיליון חרוץ על רבבות אחים ואחיות, ואף מי שניצל משם וגם מי שלא היה בעצמו בין קורבנותיה, יודעים ויודעים כי טרנסניסטריה – לא הייתה כמוה לזוועה ואימה, לכעור ובלהה. טורים ארוכים ומדוכאים של מגורשים התפתלו בעווית עינויים, שכורים ואנסים הובילו לטבת, אנסו וחללו, הכו וירו, שחטו ושרפו, הטביעו ותלו להנאתם. ושרידי העדה, השכולים והמייתמים, רואים את שבר אומתם ושואלים – למה תביט בוגדים, תחריש כבלע רשע צדיק ממנו?

וטאטאטיה במטאטא השמד – מקרא זה נתקים בצפון טרנסילבניה. חבל ארץ זה עבר בחודש ספטמבר 1940 אל תחת שלטון הונגריה ההורטית וגורל היהודים נחרץ בשעה ש"צלבי החיצים" השתלטו על ממשלתה.

בסיון תש"ד החל מסע השמד נגד הקבוץ היהודי שם. מתוך למעלה ממאה וחמשים ואחד אלף יהודים שהיו בטרנסילבניה הצפונית בשנת 1941 לא נמנו

אחר החרבן הנורא אלא תשעה ועשרים אלף ארבע מאות וחמש נפש, כי למעלה ממאה ועשרים ואחד אלף יהודים נרצחו תוך חדשים מספר. השיטה דמתה בכל לשיטה בשאר הארצות: היהודים הוכנסו לגיטאות ומכאן הוגלו ברכבות הכליה לאושוויץ. לא רחמו על תינוקות ויונקים, על חולים ותשושים, על זקנים ובאים הימים, על הרות ומיניקות. כלם, עד אחד, הוצאו, תוך מכות ועלבונות מדירותיהם, מבתי החולים ומושבי הזקנים והובלו כצאן לטבח. קהילות מפוארות, שכל אחת מהן היתה זה מאות בשנים עיר ואם בישראל: סטמא, גרוסוורדיין (אורדיאה), קלויזנבורג (קלוז'), אשר חדרים וישיבות ובתי מדרש מפורסמים קננו בהן, ותלמידי חכמים צנתרי דדהבא הרביעו בהן תורה ברבים – הוכרעו לטבח.

בתוך כבשני המשרפות באושוויץ הועלו על המוקד מדי שבוע בשבוע אלפים רבים מבין אחינו ואחיותינו מצפון טרנסילבניה. הרכבות היו מביאות את הקרונות הגדושים, וכבר בתחנה היו פריצי האדם נגשים לברירת האומללים: "לשבת או לחסד". השבט משמעו מות מידי ואילו ה"חסד" – פרושו חיי עבדים קצרים ומרים עד שבירת הגוף ואפיסת כל הכוחות. שורות – שורות היו עוברים הנדחים חסרי ישע וגזולי תוחלת, ופתאום נשמע קול הפקודה האכזרית: "ימינה!" "שמאלה!"

פקודה קצרה זו היה בכוחה להפריד ברגע אחד ולעולמים בין איש לאשתו, בין ילדים להוריהם, בין אח לאחיו. ההולכים ימינה יצא דינם לעבד עבודת פרך מתוך רעב ובתוך זוהמה וחלאה. ההולכים שמאלה נגזר עליהם שיפנו אל חדרי הגזים המחניקים. מכאן יובלו גופותיהם אל המשרפות שכבשניהן היו פולטים ענני עשן כבד ולפרקים אף להבות אדומות – אדומות.

כלואי המחנות שעדיין היה כוחם עמם, נוצלו בעבודות קשות ובתנאים אנטי הגייניים עד אשר מראם היה דומה לשלד מפחיד. אזי היה נחרץ גם דינם למות. כה עצום היה מספר הנדונים להרעלה בגז המוות, עד שהיו מוכרחים לחכות בתור שארכו היה מגיע לקילומטר ויותר.

הרצחנים לא נמנעו מלסחור בשער קורבנותיהם, בשניהם ואף בחלבם שהפך לחומר גלם לסבון. "חלב יהודי טהור" כתבת שטן מזעזעת זו תהיה לכתב על מצפון העמים לכל הדורות ומי הים לא ישטפוהו וכל סבון בעולם לא יחטאהו. המעטים שעוד היו בחיים בהגיע צבאות הברית המנצחים, נמצאו במצב של התנוונות קיצונית וכשהתחילו מתלקטים אל עריהם ואל עיירותיה, נוכחו לדעת כי נשארו אחד בעיר ושנים במשפחה. אכן, מתוך כמה וכמה קהילות לא נותרה אף נפש חיה. הזקנים והתינוקות הועלו כלם על המוקד, ועל כן, בשובנו לקומם את הקהילות בצפון טרנסילבניה ראינו כי אין במקומות ההם לא אנשי שיבה כי הוסר הנזר והורמה העטרה, ולא תינוקות של בית רבן כי נגדע האילן על בדיו וניצניו הרכים.

קהילת הקודש בסרמש נפלה כלה תחת גרון הכורת. לאחר שהאיר בקר השחרור ושארית הפליטה ברומניה כבר ברכה ברכת הגומלין, אבן מקיר תזעק לזכר הנשמות הטהורות, נשמות האבות והבנים, הנאהבים והנעימים, בחייהם ובמותם לא נפרדו, אשר על במות סרמש נפלו חלל! מאה ועשרים אנשים הובלו באישון לילה למקום ההריגה ובני בלייעל אכזרים הכריעום לטבת. לא היה כמוהו לזוועה וחלחלה. יונקים תמימים נפלו חיים לתוך הקבר בזרועות אמותיהם, נשות חיל צנועות וכשרות. הן כל אלה ראתה עינינו ובדם לבנו נזכיר במגילה את השחיטה המתועבה והנוראה הזאת.

יהדות רומניה נתבעה להביא את עולותיה על מזבחות לאין מספר שהוקמו בארץ על כל סביבותינו. אולם השונא הפשיסטי ושונאי ישראל בכללם לא אמרו די, עקבו אחרינו גם על פני ימים והטביעו ללא חמלה ספינות-פליטים. כמה מאות משפחות נדחקו לתוך ספינת "שטרומה" מתוך תוחלת ואמונה להימלט מהסבל והרדיפות ולעלות לא"י. שבועות רבים תעו בלב-ים וגורשו מכל נמל ולא ניתן להם להגיע למחוז הפצם. קמו נגדם כחות הרשע אין אמונה בהם ואין אמון בהם, והורידו את האוניה תהומה ואין מציל. אימת הברידות בכל נוראותיה נגלתה אז לעינינו: "עולם התרבות" התכחש לנו ולא הושיט כל עזרה לנרדפים המיואשים. גם זאת תעודת זוועה היא ולא נשכחנה לנצח!

ובהתקרב יום הפדות באוגוסט 1944, שוב בלעו גלי-הים מאה נפשות. היו אלה הורים צעירים עם ילדיהם, בחורים ובחורות ישראל המסורים שהפליגו בספינת "מקפורה". הם אמרו להינצל ולברוח מעולם עוין ובקשו להגיע לא"י, אך הצורך גם בפרפרו באחרוני ימיו הוסיף מעשה נבלה על פשעיו וחטאיו והטביע את האחים והאחיות שואפי חרות ושוחרי-שלום, פליטי חרבות ושרידי מוקדות שירדו במצולות, בעלות שחר השחרור – זיכרונם צורב עד למעמקי הנפש!

אנו עומדים דום וכפופי ראש לפני המצבה הזאת לזכר היהודי האלמוני שנפל על קדוש השם. יהודי רומניה ידעו את כל פגעי התקופה הפשיסטית. הם היו אז בבחינת "כל אוכליהם לא יאשמו" וחרב חדה הייתה מונחת כל הימים על צווארי היהודים שנשארו בחיים. לאחר שארבע מאות אלף יהודים נספו בדרכים שונות חש והודיע ה"בוקארעשטער טאגעבלאט", גם בימי פרפורי הגסיסה של הכוחות הפשיסטיים, כי עד סוף 1944 תהיה רומניה "יודן ריין", ריקה מיהודייה.

גם הקרונות להובלתנו למקומות ההשמדה כבר עמדו מוכנים, ואם נצלנו, עלינו להודות לצבאות הסובייטים אשר לא חשכו כל קרבן והנחילו את האויב מכות ואבדות קשות וגרשוהו אל מאורתו.

ואם הצבא הסובייטי הצילנו ממות ודאי, המשטר הדמוקרטי הוא שסייע בידינו לקומם את הריסותינו, לשקם את קהילותינו ולהרחיב את חיינו הדתיים והתרבותיים, כאזרחים נאמנים ומסורים למולדתנו היקרה, הרפובליקה העממית הרומנית.

אנו עוזרים כוח לפריחתה ולבצורה. אנחנו מהדקים את יחסינו גם עם שאר קבוצי היהודים באירופה ובכל העולם.

הננו מסיימים כאן את המגילה הזאת שבעמודיה שפכנו מתוך מרירות לב ותוגה את נהי אבלנו. תהי נא המגילה הזאת מגנחת עם כל שאר המגילות הניתנות בדמע ודם את השואה שבאה על מיליונים אחים ואחיות מבני עמנו. כשם שבימי החורבן נתערבו דמם, אפרם ועשנם של יהודי כל הארצות, כן עתה. בימי המאמצים לחיי שלום ובנין, בימי המאבק לחיי אחוה בין העמים ולהרמת קרן האדם, על היהודים בכל העולם לתת את ידם לתכלית העליונה הזאת.

יהודי רומניה רוצים לתרום את תרומתם לשגשוג תרבות ישראל והרחבתה ולטיפוח יחסי אהבה ורעות בין כל היהודים. תקוותנו עזה שמאמצים ומפעלים ברוח זו יהיו לתריס חזק נגד כל נסיון לחדש עלינו ועל העולם את ימי הגזרות והטבחים.

המלחמה הייתה בעוכרינו והשלום הוא שהציל את שארית הפליטה שלנו. על כן המאבק לשלום אמת והעמידה בשער נגד כל הכנה וכל תעמולה למלחמה – הם חובה ראשונה ועיקרית של כל יהודי בעולם.

יהי רצון שנזכה אנחנו וכל העולם כולו, שבקרוב בימינו יתקיים בדורנו

דבר השם – "הנני נותן לו את בריתי שלום"

* * * * *

טבלת זיכרון בבית הקברות ביאסי לנרצחי הפוגרום

צילם: אבישי טייכר

קברים ומצבות

אלה ליברמן - שיבר, מצבת זיכרון לששת מיליון הקדושים.

מקור: ארכיון בית לוחמי הגטאות מספר מחשב: 43529

לזכר הסבא ר' יצחק לזנובסקי
שהיה בעל אחוזה בוולברום.
ולזכר בנו - חותני
ר' שמואל בר' יצחק הלוי לזנובסקי הי"ד.

יעקב רימון לא ידענו קברם

נפתחו בורות, הוצאו שלדים,
מקברות קדושים.
(ביקש צורר אכזר לפנות מקום לעוד מומתים
כי אפס מקום ...)

אברים מקוטעים
שלדי עצמות
הושלכו כדומן על פני שדות.
מכונות טחנו עצמות קדושות
ויהיו לקמח דק
וידי צוררים פזרוהו
ונשאו הרוח...

וימלא החלל גרגירים
ומכל גרגיר זעקה נשמה...

**ומן החלל התפזרו לכל עבר
גרגרי נשמות
כנרות כבויים
עלי קרקע עקובה מדם...**

**זועקות נשמות באוויר
בוכות ומייללות
נישאות עם כל רוח...**

**אז נישא הרוח
אפר עצמות קדושים
ללא טהרה, ללא הדלקת נר,
ללא אמירת קדיש?
אז נשא הרוח אפר קדוש?**

**ולא לווהו אומרי תהילים,
ללא דמעה, ללא אנחה:
אז נשאוכם אפרות קדושים?**

– אויה

* * * * *

מקור: ספר הזיכרון לקהילת וולברום,
עורך: מאיר שמעון גשורי (ברוקנר), אלול תשכ"ב-1961, עמ' ד-ה.

* * * * *

אשר שטשוטשינסקי

שישה נרות

אני מדליק שישה נרות –

ועל פני המצבות,

מתגלגלות וניגרות,

דמעות צורבות, מרות:

זכרכם לדור-דורים!

שישה נרות באש שחורה

מאפילים עולם נורא.

בדם ליבנו חלבכם ילוש,

ובאש – נקם ידרוש:

נקמת קדושי-טהורים!

* * * * *

מקור: ספר יזכור לקהילת גוניונדז [גאניאנדז] – Goniadz,

העורך: א.ל. פאיאנס, טבת תש"ך-1960, עמ' 581.

* * * * *

בספר הזיכרון הנ"ל [עמ' 574], לפני השיר "שש נרות", **כותב פישל יצחק, דברי יזכור לקהילת גוניונדז הנכתבים בפרוזה. וכך הוא כותב:**

"לנגד עינינו עומדות כמו חיה התמונה של עירנו לפני חורבנה. זו העיר שבה נולדנו וחיינו את מיטב שנות חיינו. אנו מזכרים בחנה – חן המקום על יושביו. עולה לפנינו זכר כל רחוב וכל בית, כל חצר וכל גינה, כל אילן ושתיל וכל נוף הקוסם שעירתנו התברכה בו.

אנו רואים לפנינו את בית-הכנסת המתנוסס על ההר הנישא, ולמטה, לרגלי ההר – את הנהר המשתפך למרחב ולמרחק, בין שדות וכרים. לפנינו מרחפת העיר שידעונה בימי חול ובימי שבת ומועד, ועולות בזיכרוננו פרשיות שונות של מערכות חיים שזורות בהווי המקום על צלליו ואורותיו.

עיר ככל העיירות שבגלות פולין, עם חיים ציבוריים תוססים, מוסדות ומפעלים תרבותיים, גווני החיים הציבוריים, ששקו ברחוב היהודי בזמנו, השתקפו ומצאו ביטויים בעיירתנו, וככל העיירות הייתה אף היא אוצר בלום של תורה ודעת, מנהגים ומסורת, פשטות ואהבת ישראל...

עיר קטנה הייתה גוניונדז והציבור היהודי מחולק "איש על מחנה ואיש על דגלו". אף-על-פי-כן טבועה הייתה בכולם מורשת הדורות: ערכי חופש ואהבת הבריות. היו בעירנו יהודים בעלי לב חם, יהודים רחמנים, יהודים עוסקים בצורכי ציבור באמונה, יהודים בני תורה, בעלי השכלה, תמימים וישרי דרך. יהודים פשוטים שהתפרנסו בדוחק אך בכבוד וגם יהודים קבצנים ופושטי יד.

כולם-כולם נספו בידי הרוצחים הטמאים, אחרי אשר שתו את כוס-עיגונים עד תומה, אחרי שנים של פרפור בין קיום וחידלון, כשהתהום פעורה לפניהם. אומנם עיירתנו היא רק פרט אחד בתוך האסון של כלל האומה, אבל אנו מרגישים באימה יתרה את כאב הפרט, בשרנו ודמנו, כאב המשפחה, את אובדן הורינו, אחינו ואחיותינו הנאהבים והנעימים, אשר איתם יחד גדלנו וחיינו באמונה ובתקווה לעתיד טוב יותר.

אין בכוח אדם למצוא מילים לביטוי גודל האסון! אנו נושאים בליבנו את זיכרם היקר של כל מחמדינו. לא נשכח לעולם את חורבן עיירתנו, את הדם הנקי שנשפך על-ידי חיות טורפות הולכות על שתיים.

שם הרשעים ירקב לחרפת עולמים, וזכר קדושינו יהיה שמור בליבנו ובלב הבאים אחרינו לעדי עד. ויהי "ספר יזכור" זה לציון אבל ולמצבת-זיכרון חיה לעיירתנו האהובה שנתקדשה בחורבנה לדור דור".

* * * * *

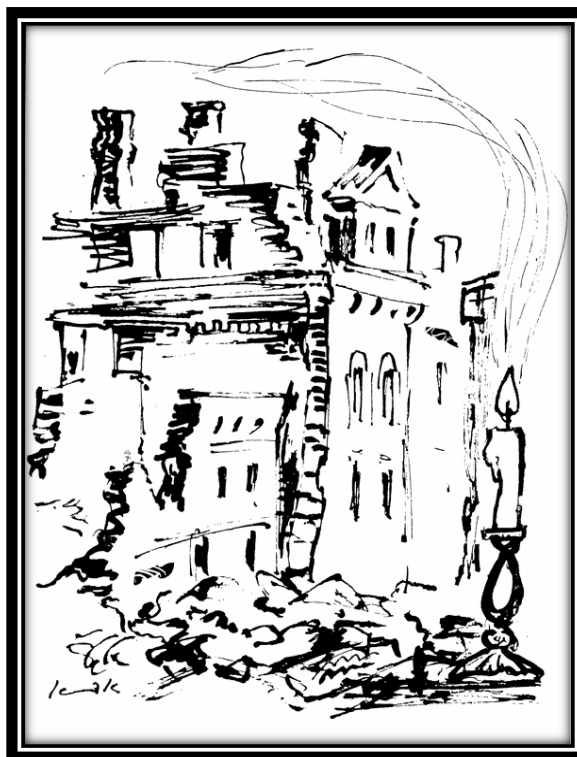
יזכר

זכור את אשר עשה לך עמלק... לא תשכח!
(דברים כה, יז-יט)

איכה היתה להרבה ולשמה קהלת גוינוקרו רבתי השךשים
ועתיקת המסרת! קניה ובנותיה, קדושים ומהורים,
ישרים ותמימים, אנשי מעשה ועבודה ענו והומתו במיתות משנות
על נהרותם בידי מרצחים צמא־דם, ומח שקם וזקנם, ועצמותיהם
פזרו על פני אדמת פולין העקקה מדמנו ולא הובאו לקבורה.
נעמד אבלים ומקרישים ביגוננו הגדול לפני שמות קדושינו. נחרת
עמק בלבנו את זכרם הנקר ודמיומיהם האהובות מרחקנה נגדנו
תמיד!
אל תסוף שועתם הנואשת מאזנינו ואל נפוג אבחנו עד תמתינה
כליל הרפת הגלות וקלקלה, ועמנו יקנה ויכון בארצו ישראל!

**אחד משרידי העיירה
נתן ביטוי לחורבן
וההרס של גוניונדז.**

**[קשה לזהות את שמו
בתחתית הציור]**

ראובן שועלי (ליס)

מצבה

ויר' בניק – סטראכוביץ, עיירה אהובה כאם,

על חורבותייך לא אעמוד,

זדים ערו בך, עד היסוד,

רק זיכרון כדופק עוד פועם.

יהודים, גברים, נשים,

נערים, נערות וטף,

ארבעים עשרות שנים בך חיו כנהר שוטף.

סדנאות, חנויות, שווקים,

סוחרים, אומנים, עגלונים,

רבנים, שוחטים, מלמדים,

חוטבי עצים ושואבי מים,

קהילת עדת יהודים.

לא רבו בך תענוגות חיים,

לא מעטו בך חיי עניים,

אך היו בך אנשי אמונים.

לתורה, למידות, לתפילה,

אבדת בימי שואה,

כרבבות מקהילות האומה,

בתפוצות הגולה כי רבה,

בספר אקים לך מצבה.

* * * * *

מקור: ספר הזיכרון לקהילת ויר' בניק-סטראכוביץ,

עורך: מ. שוצמן, אלול תשל"ג-1972, עמ' 327.

* * * * *

נח פניאל

בכי המצבות

לברזה עיר מולדתי

הערפילים עלי חורבות-מפולת מתמרים
ונמוגים מול שמש סגרירית שרויה באבל,
וגוש עופרת, שכיסה הכביש הלבנבן,
נחשף ומשתרע לעיניי זולגות-הדמע.
משני צידי הכביש תילים של רמץ אפרורי,
ודוממים עצי-גנים בערייתם,
חוטי-הטלגרף מזמזמים תפילה של אשכבה,
והשדות החרוכים מקוננים באלם-קול.
משמאל לתל-מפולת, שהיה עוד אמש בית-מדרש,
תועה עיני אֵלִי סמטת בית-החיים.
כאילו מתמוג אני עם לוויה אילמת,
ובאוזניי עולה בת-קול "צדקה תציל ממוות".
גדר פרוצה מקפת אבנים אילמות
מוטות עלי תילי קברים מיותמים.
ובתוך האלם הקודר, מול שמש אבלה,
קולטה אוזני בכי המצבות.

* * * * *

מקור: ספר הזיכרון לקהילת קרטוז-ברזה,
העורך: חיים בן-ישראל (גולדברג), תשנ"ג-1993, עמ' 29.

* * * * *

פניה ברגשטיין על קבר אבות

ליבי הוליכני בחושך העב
בין קברים ללא מצבות,
באתי היום השתטח בדד
על קבר אבות.

באתי היום, ונפשי דומיה.
מה אפיל תחנוני ואומר?
האתפלל לשלומו של ביתי
לפניכם, שוכני העפר!

כי תהיו מליצי הטובים במרום,
ועזרה לי תחושו בצר,
רפואה שלימה לחולה האנוש,
ברכה לנווד אל ניכר?

מאום לא אגיד. אשתטח ואדום,
ואלמי יאזין וישמע
את קול המתים הבוקע אלי
ממעמקי האדמה.
זה בא קול אבי ובאה אמי
אלי, אל החי, לבקש:
על חולי גדול, על מכאוב-אין-מרפא,
על פצע יוקד אין חובש.

את בכיים יתנו, אשר איש לא קלטו,
את יגון-שיבתם הנזוף,
וברכה ישאלו, יבקשו מעמי
לדרכם בה יצאו ללא שוב.

מאום לא אגיד. אין תשובה בלבבי
לרכך אחרון מראשותם.
מעפר קברותם רק אחפן מלוא כפי
ושים על ליבי כחותם.

לו ניתן לי...

לו ניתן לי לבוא אל קברך,
על פני עפרו התשטח,
כמו שביקשתי מסתור
בחיקך הרחום והרך.

אל האבן הזאת הצחה,
בה שמך חרת באות שחור,
לשאת את עיני בדמעה
כאל תכל מבטך הטהור.

לו ניתן לי לבוא אל קברך...

* * * * *

מקור: ספר הזיכרון לקהילת אוגוסטוב, עורך: י.אלכסנדרוני, תשכ"ו-1966, עמ' 442.

* * * * *

ש. רזניק

על קבר אחים

לזכר אחותי ואחי חנה ופנחס

ללא ציון וללא סימן

פה היה הייתה קהילה-קדושה.

קהילת מיר, קהילת שלום

בבורות בחול, מחוץ לתחום.

בדרך לשטויבץ, קהילת מיר, בדרך לשטויבץ,

סימן לעיר –

גויים חסודים יראים לעבור

מפחד גיא ההריגה.

הלילה להם, רוחות הקבר –

לראותם סכנה במ לחיים,

פה קבורים החיים שהיו,

קבורים? לא קבורים, מחוללים.

ניצנים באביב, ושלג בחורף.

ותזרח השמש לעולמי-עד.

וירח לא ישובת –

לחש-רחש בלילות בגיא.

גופות הקדושים צלם-אלוקים.
גדועה וקטועה יד שלוחה
וראש ערוף מקברו יופיע –
חיי-אנוש לצלמוות ירדו, ודמעת נכאים.
לולא היית, גיא-הדממה,
דומם לעולמים.
לו השארת שביב של חיים,
הייתי מוזיל דמעת-אבל,
ומצפה ליום בו "זאב וגדי ירבץ"
אך נשכחת מלב, קבר-אחים שלי,
ישתוללו סופות עזות,
ורוחות יעטפו גיא.
ואיפה תשתוללו בדורות יבואו?
נקמת דמכם השפוך, אחיי ורעיי,
עמי המעונה, דמך נדרוש
בדם וזיעה נקים מצבתך,
במזרח-שמש, ובדמינו נחיה.

מקור: ספר הזיכרון לקהילת מיר, העורך: נ.בלומנטל, תשכ"ג-1962, עמ' 359.

* * * * *

שמחה לביא (לעקאר)

עם סתימת הגולל

ארבע אותיות הבזיקו במוחי היום
ומבלי-משים עברתי לעולם אחר,
רחוק-רחוק וקרוב-קרוב,
עולם שהרטיט את כל רמ"ח איברי והעלה ריחות ומראות,
נופים ודמויות, שרק בחלום הלילה ראיתים ובימי ילדוטי
משכבר הימים, בטרם הודלק עולם בלהבות השטן.

ארבע אותיות ר ט נ ה ניצבו חיות מול עיני-רוחי
על כנפיהן חזרתי אלייך, רטנה עיירתי,
ואני נושם שוב את ריחך והווייתך:
טובל במימי הפריפיט, מהלך ברחוב הולנקי,
מזין עיניי בערוגות ממיטב הזנים
כרי-דשא וביצות, טחנות-רוח ועסקי-רוח,
בתים מטים לנפול, פירות קמלים לאחר שלכת,
חנויות סדקית ונשים שחוחות על מפתניהן,
מצפות לקונה שיבוא, כבשירו של ליסין,
כל העולם ילדות שלי – השתרע מול עיניי.

והנה אני שוב ניצב בין חסידי קרלין
ב"שטיבל" של סטולין עם אבי ר' אשר
ועם סבי ר' שלמה אהרון, נרם מאיר יאיר –
עטוף טלית וחגור אבנט כמוהם,
וכמוהם מתפשט מן הגשמיות וב"איתערותא דליעלא"
מעפיל למרומים באכסטאזה עילאית ועל כנפי
ניגון קרלינאי "יה אכסף", שהיה מעין המנון
של חסידי קארלין מאז ימי ר' אהרון הגדול.

מקור: ספר הזיכרון לקהילת רטנה, העורך: נחמן תמיר, תשמ"ג-1983, עמ' 243.

**הובלתם של יהודים למקום רציחתם גיא ההריגה בפונאר
כשראשיהם מכוסים בידי אנשי מליציה ליטאים – 1941.
מקור: ארכיון "יד ושם".**

גדליהו שטיין בבית העלמין שנשכח

בלדת הבדידות

על קברם האבוד של אחיי ואחיותיי חופן אדמת אפר.

בתי מועד שלושה לבורשה העיירת,
בין השניים – תאומי צבייה – תפריד גדרת,
בישן אין דובר בלי סייג.

עולים היו שמה בפתקאות ביד.
כיום שם תציץ "הושענא" ודרדר על בד
לפנים המוות כאן חג.

משיחים בשניים, "ברוכי" התמותה המלאה.
(על ראשון כבר הקיף יום יובלו המאה)
וחיים ותנועה ב"אוהל":
לוויה ו"צידוק" וחופה בימי המגפה
בבכי תוצב מצבה לבא בארץ עייפה
הימים – "ימי מנדיל-יואל".

מאימתי לא ביקרום, הדריכום מנחות!...
(מה יבין המת... לא מציץ ובקי ב"לוחות")
פושטים ידיהם בחילה:

מה חדש מְטָה, לדממה מה טעם –
הנשרפה בוך'שה זו רביעית הפעם
על כל יהודיה חלילה!?

התר מנחושתיו משיחו ויצא לפרוק
את עמו נופץ מטה הזעם!?
כי מלאו הימים של חורבן גולה ושאייה
וקמו מקברם כי בא תור אחרית לתחייה...
להעירינו נשו הפעם...

ופתע המתים מתחת למצבות הקברים,
עטופי-תכריכי-טליתות ממנוחתם נגררים,
זונחים ארונם בדאיבה.

על פנים חרותה בת צחוק מְשֻׁבּוּקֵי החיים:
הנשמות הקדושות תטבולנה במיכל המים
הרוחץ את שולי הגבעה.

אין פוקד נוהו, לרחובו – נְשֻׁמָה המסילה:
טבולים נחפזים לבתי-המדרש ותפילה –
תיקון יבקשו נטמנים.

כלום שכח ה"שמש" להדליק לאבא ואימא
"נרות זיכרון"... ותכס מחשבה מדהימה:
"אייכם, הבנות, הבנים!?"

הם עולים למדור הגניזה לחפשם בין "שמות"
לרגלם – דרוסי "יריעות" נכפשים ערמות:
פרוכת – גדורת מאכלת.

ושבים סוערים ויודעים: הם אתם במותם...
נאנחים ובכי לא ישמע, רק זרמת דמעותם
נחשולי האובל מגדלת.

ותגעש בדממה הגבעה: ממקודי כבשנים
הנשמות מרחפות לשני בתי עלמין נאמנים
ובסתר כנפיהם מתנה:

זב "לח" שלא אכל, זה "סבון" מאישה וילדים
זה עצם גולגולת, זה אפר מאחים נשמדים
ושירי צאצאים להטמנה...

* * * * *

מקור: ספר הזיכרון לקהילת בוךשה, עורך: גדליהו שטיין, תשמ"ה-1985, עמי 429.

* * * * *

מ.לובלינג

בית-העלמין שלנו

כמעט כל ימות השנה היו שערי בית העלמין של **וולברום** פתוחים לרווחה.
מקרוב ומרחוק עלו לשם ליקיריהם יהודים לימי הזיכרון.
מהלכים היו לאיטם בין שורות המצבות – אלה העדים הדוממים,
אשר בשתיקה העידו מי ומי טמון כאן, וכך מצאו היהודים את יקיריהם.
מבינות לקברים היו עולים קולות התייפחות ונהי.
לפני המתים שמצאו כאן את מנוחתם לעולמים.
שפכו החיים את מרי שיחם על תלאותיהם ויגונותיהם בחיים.
בדמעות שליש השיחו את צערם וסבלם.
רחשי הכבוד לנפטרים ושפך השיח על עמל החיים וצערם,
איחדו ומיזגו את החיים והמתים להווייה אחת
עלה בכי-נהי האדם החי והתערב והתמזג בזמרת הציפורים על האילנות.
כל זה היה ואיננו עוד.

הקיץ הקץ על החיים בוולברום,

נעקר גם בית-העלמין ואיננו !

* * *

כי תפתח, הקורא, ספר-זיכרון זה, עמוד רגע דום.
תחוש נא בכל ישותך כי הנה פתחת את שערי בית-העלמין,
בו ינחו יקירך, אבא, אימא, אחים ואחיות, נשים וילדים.
אשר לא זכו להיקבר בקבר ישראל.
כאן ינחו הם, אשר נורו, נחנקו, הורעלו בגאזים
והועלו חיים על המוקד.
כאן כרינו להם קברים אשר חצבנו בליבותינו.
הנה מרחפים כרגע מסביבך מיליוני נשמות מעונים,

אבל אתה לא רק על אובדן בני משפחתך אתה.
כי יתום אתה, בן לעם אשר מת מוות זוועה ופלצות,
אשר התבוסס בדמו ובעינוי שאול.
יתום אתה לעם אשר על החיים והמתים שלו
עלה הכורת כדי למחות את זכרם מעל פני האדמה.
וכאן, בספרנו זה, אנו השרידים שנשארו לפליטה,
מביאים אותם לקבר ישראל.

כאן בבית עלמין זה שלנו, לא תשיג יד כל אויב להורסו.
קברים אלה לא יוכלו נבלים ופושעים לחללם.
לא רק בימי זיכרון מיוחדים נפקוד את קברינו אלה.
יום יום ושעה שעה נראה אותם לפנינו,
שמורים יהיו איתנו במשכנותינו.
ליזכרון נצח יהיו הם לנו,
ולתביעה בלתי פוסקת כי נחיה ונחוש בדימוינו
- ולו רק במידה כלשהיא - את מה שעבר עליהם.
תהי זאת מצבת נצח חרותה בליבותינו. לעולם לא נשכח!

* * * * *

מקור: ספר הזיכרון לקהילת וולברום עירנו,
העורך: מאיר שמעון גשורי (ברוקנר), עמ' רמ-רמא.
Wolbrom

* * * * *

מנשה בן-ישראל (יולביץ')

התל הגלמוד

בתוך יערות,
בין שדות, אפרים,
מתנשא תל-עפר
על אחים יקרים.

ארוך הוא התל,
טומן אלף קדושים:

אבות ובנים
סבים ונינים.
בודד ושומם,
באדמה ספוגת-דם,
גלמוד ומיותם,
רחוק מקהל-עם.

ואין משתטח
מחונן עפרם,
מרווה בדמעה
ומקונן על זכרם.

ממרחק יבכום
ייחדו שמותיהם
בשברון-לב ובדמע
בניהם-שרידיהם.
נוחו בשלום,
זכרכם עדי-עד.
את דמכם ינקום
אל אדיר, שוכן עד.

* * * * *

מקור "התל הגלמוד": מתוך ספר הזיכרון לקהילת לנין,
העורך: מ.תמרי, תשי"ז-1957, עמ' 93.

* * * * *

קבר אחים יהודים ביער לופחובה עטור בדגלי ישראל
מקור: וויקיפדיה

בליל י' מרחשוון תש"א העירה המשטרה בחצות הלילה
עשרים גויים לכרות בורות בבית העלמין היהודי.
כשנודע הסוד, הפריחה שמועות בכדי לסכל שיקול הבריחה,
כי הבורות נועדו למילויים בדלק עבור הצבא.

* * *

יהודה געסיק

ליל הקברים

כנופיית רוצחים המתיקה סוד,

רקמה בסתר מזימות,

הנה הנה יתחיל השוד

עוד מעט יינתן האות.

הכנופיה צמאת הדם

רק היא ידעה הסוד,

עוד מעט יפציע שחר

ויהודי טורף לא יהיו עוד.

הבורות למילוי דלק

גמגמו, כשיצא הסוד.

ויהודים תמימים תהו

היש טעם לברוח עוד.

כך נמנעה הבריחה

עד שהידקו המצור,

והלילה היה ארוך

והיום כולו שחור.

הלילה כאן אוטם אוזניים
לועג לגורלו של אדם,
ברח דודי, שא רגליים,
למה למות, ככה סתם ?
הלילה נצח כאן זוחל,
אור מהבהב במנורה,
האם יבוא הגואל
הלא אין סימן לבשורה.
אימא רחל אוצי למרום
הציצי מעבר לפרגוד
הגזירה היא מהמקום ?
או שמא יש וויכוח עוד ?
הנה התחילו היריות
זעקת אימים שוד ושבר
על הכביש כבר גוויות
קולות אישה, תינוק וגבר.
בית הכנסת הישן
עולה כבר כולו בעשן,
בכל רחוב ניצב מזבח
בכל פינה דולק רוצח.

אחוז קדחת וטירוף
להנאת המוות הנושם,
רק גוויה לעשות מגוף,
הרוצח זועק, נוהם.
ישראל סבא עטור נצחים
על מה נכדיך נרצחים
העולם מקדש חוכלים
הלבבות אטומים ערלים.
יצורים ליליים עלובים,
חלאת כלבי החלד,
גם לכם זאבים
מחכה כדור הפלד.
נגיף הרצח חיידק הפשע
ידבקו גם בבניכם,
חשבון ארוך יש לרשע
עוד תרצחו את עצמכם.
אדון הרחמים אלוקי עולם אכזר
עשה יומם אפל,
הממם כסיסרא-השר
הסר מהם הצל.

עמוד ההלך, הזדעק !
עצור שמש בגבעון !
הזמן מבול על היבשת
כבר דהו צבעי הקשת.
אדמה אם האימהות
איך ספגת דם תינוקות ?
למה לא רתחו על פני השטח
כדם זכריה – סיפור המתח ?
איכה עמדו בדד
יהודי טורץ ביום פקודה,
עוד ייזכר לעד
בקורות עם יהודה.
גבעת המוות, תל הקבר
אלפי כדורי הפלד,
הר הנעליים ריקות מ...אבר
עוד יתגלגל הדרכם בחלד...

אוקטובר 1975

* * * * *

מקור: קהילות טורץ-ירמיץ, עורכים: מיכאל ולצר, משה קפלן, תשל"ח-1978, עמ' 296.

* * * * *

משה פיטובסקי
על קבר אבות

בליל גשם יזעוף
באחת מלילי כסלו הארוכים
ישבתי על יד חלון ביתי ברמת גן
ואקשיב ליללת הרוח המייבבת כדרכה בעונה זו
וחשבתי בליבי הוי: לזו הייתי רוח-עפה
הייתי עולה-רגל לקבר-אבות
לראות את קברם, לממש את מצבותיהם
להיות בקרבם לפחות לילה אחת
ובזה להשקיט את כאבי, כאב יתום
אחר חורבן האיום והשחיטה הגדולה.

בחושבי כך ומוחי עלי כעופרת
מעיקה ומועכת את ליבי הדווי
והנה נעצרה על יד ביתי הרוח
ובמקום ליבב לילל כבימי סגריר.

נעצרה מלטפת ובפיה כאילו מענה לרחשי ליבי
ומציעה לי מצעה
ומוכנה ומזמינה להביאני למחוז חפצי
בתנאי שאגמול לה חסדים בבוא העת.

כידוע מזמן בריאת עולם שאין גבולות
ומעצורים לרוח ומכשולים כאין וכאפס לגביה
והנה היא עושה את דרכה בקפיצת דרך אחת גדולה.

ותעמוד לבקשתי על יד בית המדרש ברחוב ירוזולימסקה
משם ראיתי אור קלוש בוקע מאחד החלונות הפרוצים
שלא הספיק המחריב לעוקרו מצירו
ונשאר חצי חלון כעין מזכרת והאיר דרכו נר התמיד
וסימן ככוכב אור לרוח להביאני שם ליעדי.

בתוך בית המדרש באור הכהה העולה
עומדים כבשנים ההם ואומרים תהילים
דוד הקברן בראש האומרים עטופי טליתות
מתנועעים לאט וכאילו השכינה הצטרפה למניין.
הקדושה שורה פה ומזמורי דוד מרחפים באוויר
ואשא את עיניי ואראה גם אבי ר' הענעך
בדובב שפתיו בלהט המזמורים כמלפני השואה
בהשכימו קום מדי שבת בשבתו
להצטרף למזמרים את המזמורים הקדושים.

אבי ! פורצת זעקה מליבי השבור
הלא תכיר את בנך שממרחקים בא לראות –
להרגיש את הכאב לממש את האסון
לשפוך דמעות על קבר שלא נכרה
על הגולל שלא נסתם ולקבר ישראל לא באו.
אבוי ! אין מענה ! מביט עלי אבא
בעיניים מוצפות דמע ודם, והרוח נעמדת ביני
ובין אומרי התהילים באותו עמוד ענן
ועשה חיץ ביני ובינם. עכשיו הרגשתי את גודל האסון.

ותמריצני הרוח כי אין להתמהמה
לא יספיק הזמן לשתות את כוס היגון
ונעבור משם לסטארו ורשאבסקה –דין יידן גאס
יהודים יושבים בפתח חנויותיהם
והשטיבלעך של חסידים מלאים כבימי חג ומועד.

והסבלים עומדים ליד הסטראוועס
וממועדוני הנוער בוקעת קול שירה של ארץ-ישראל
ובעלי המלאכה אלה, שחיו על יגיעת כפיהם
אין ! אין ! זו רק תמונת עבר, את כולם
השיגה היד הטמאה ונשאר רק חלל.

בחוזרנו, עברנו את מסילת הברזל
שבתחנת הרכבת הפיזטרוקובית
עברו נגד עיניי אותן הרכבות שהובילו פעם חלוצים
לארץ היעודה ושירה אדירה של התקווה
הייתה מהדהדת במקום זה.
עכשיו דממת מוות, בית קברות אחד גדול
ותזרו אותי הרוח, כי עוד מעט ויעלה השחר.

בחוזרני מהמתים הקדושים אל החיים בצער ויגון
בהיפרדי מן הרוח שכה היטיבה אתי
בהביאני לקבר אבות – כבר עלתה בשמים
השמש הישראלית במרומים וקול היקום
כטיפת נחמה לשואה האיומה.

רמת-גן, תש"ך

* * * * *

מקור: פיזטרוקוב-טריבונלסקי והסביבה,
עורך: יעקב מלץ ונפתלי לביא-לאו, תשכ"ה-1995, עמ' 703 ואילך.

* * * * *

העיירה בוערת

מילים ולחן: מרדכי גבירטיג

<p>שריפה, אחים, שריפה! רק בידכם בלבד היא העזרה. חיש הושיטו יד אוהבת והצילו מהמוות, בדמכם כבו שלהבת, חיש כבו בדם. מרחוק אל תעמודו, כי האש עולה. אל נא תחבקו ידיים, השריפה גדולה!</p>	<p>שריפה, אחים, שריפה! קרובה, חס וחלילה, השעה, כי הלהבות יתמידו, את כולנו פה ישמידו, רק שרידי קירות יעידו מה שפה היה. ואתם חובקים ידיים בלי הושיט עזרה, בלי כבות את אש הלהב, אש העיירה.</p>	<p>שריפה, אחים, שריפה! עיירתנו בוערה כולה, בה רוחות שחורות יסערו, להבות חורבן יבערו, עקבותיה לא נשארו, היא עולה באש. ואתם חובקים ידיים בלי הושיט עזרה, בלי כבות את אש הלהב, אש העיירה.</p>
---	---	--

שמחה לביא (לעקאר)

עם סתימת הגולל

ארבע אותיות הבזיקו במוחי היום

ומבלי-משים עברתי לעולם אחר,

רחוק-רחוק וקרוב-קרוב,

עולם שהרטיט את כל רמ"ח איברי והעלה ריחות ומראות,

נופים ודמויות, שרק בחלום הלילה ראיתם ובימי ילדוטי

משכבר הימים, בטרם הודלק עולם בלהבות השטן.

ארבע אותיות **ר ט נ ה** ניצבו חיות מול עיני-רוחי

על כנפיהן חזרתי אלייך, רטנה עיירתי

ואני נושם שוב את ריחייך והווייתך:

טובל במימי הפריפיט, מהלך ברחוב הולנקי,

מזין עיניי בערוגות ממיטב הזנים

כרי-דשא וביצות, טחנות-רוח ועסקי-רוח,

בתים מטים לנפול, פירות קמלים לאחר שלכת,

חנויות סדקית ונשים שחוחות על מפתניהן,

מצפות לקונה שיבוא, כבשירו של ליסין,

כל העולם ילדות שלי – השתרע מול עיניי.

והנה אני שוב ניצב בין חסידי קרלין
ב"שטיבל" של סטולין עם אבי ר' אשר
ועם סבי ר' שלמה אהרון, נרם מאיר יאיר –
עטוף טלית וחגור אבנט כמוהם,
וכמוהם מתפשט מן הגשמיות וב"איתערותא דליעלא"
מעפיל למרומים באכסטאזה עילאית ועל כנפי
ניגון קרלינאי "יה אכסף", שהיה מעיו המנון
של חסידי קארלין מאז ימי ר' אהרון הגדול.

מקור: רטנה – סיפורה של קהילה יהודית שהושמדה,
העורך: נחמן תמיר, תשמ"ג-1983, עמ' 243.

אליזבטה זילברשטיין (לאה ברקוביץ)

ליד קבר אחים

פואמה זו מוקדשת להוריי, לאחיי ולידידיי,
שהושמדו בעירי קרטוז-בֶּרְזָה.

דוממים, גלמודים, כמו גל אבנים
אנו עומדים ליד הקבר בסוף הדרך.
דמעוטיי זולגות על עצמות של אלפי ראשים.
ילדי מפרפר מרוב פחד.
פתאום אני מאבדת את דעתי,
אינני בוכה, אני צוחקת, רגליי כושלות.
אני מתעלפת.
אבוי, אני מבקשת מחילה מכם
יקיריי, חביביי ביותר, אנו מבכים
אתכם מרה.
על מה את בוכה, אימא, אמא'לי ?
אני מפחדת, אני מפחדת,
אינני מבינה את לשונך, שאת מדברת, למי ולמי ?
אוי אימא קחי אותי !
מדוע את מושיטה את ידיך ומה בקשתך ?
הרי איש איננו כאן, רק אילנות ביער
המגודרים בתייל דוקר,
אבל יש בכייה באוויר.
זהו זֶכֶר והד של המושמדים
החפים מפשע, שנכרתו ללא משפט.
כאן קבורים כל יהודי קרטוז-בֶּרְזָה,

כל ידידי שלי ושלכם.
כאן מאדמה זו מפעפעים דמים
של יהודים חפים מפשע, שהושמדו
בידי גרמנים נאצים, גזלנים ואויבים.
מרוב פחד, שאיבדו את עולמם, נקברו בעודם בחיים
וכוסו בעפר.
והעולם לא ראה ולא שמע דבר,
בשעה שהאדמה עם הגוויות פרפרה ללא הרף.
כאן ללא רחמים זלגו דמעות רותחות,
בעוד בחיים הוצאו להורג.
הרוצחים יישאו על מצפונם את עלילות
הרצח, שהאל יגמול להם על פשעיהם.
מדוע, אימא'לה, אמרי לי,
אינני מבינה,
אינני מבינה אותך אימא'לי,
הם עונו, נהרגו, נקברו,
מדוע הם לא ברחו?
הם נרדפו ככבשים רכים,
רעבים ללא כוח וללא מגן.
איש לא הגן עליהם, נשארו גלמודים ללא צלם אנוש
בידי הגזלנים.
איש לא הושיט להם יד.

רק צמרות האורנים רשרשו והתנועעו
ברוח מסביב לברונה-גורה,
והדהדה התפילה.
ציפורים בוכיות השמיעו ניגון
של קדיש והשמש שקעה
אדומה מדם.
שכלי מתעורר, הציפורים הוגות
ברחשי סודות.
ילדי מתחנן שאקח אותו בזרועי,
אימא'לה, בואי כבר, בואי כבר,
עוד מעט חושך.
אל מי נלך ילדי ?
שם בקרטוז- בְּרִזָּה
אין איש יותר,
רק ערמות הרוגים לבדם.
אין בית יותר, הכול נהרס.
אין עוד העץ, שעליו טיפסתי מאז,
וקול אימא שארד מהר לא נשמע.
אין כבר שתי היונים שרחפו באוויר.

אין יותר ילדים יהודים בעיניים של חן,
במבטים תמימים של קסם,
עם תלתלים שחורים על ראשיהם,
התהלכו בשקט, ברחמים ועדינות.
אין יותר בית, אין אמונה,
ההילוך מוקפא אין כיוון.
נעלמו המבטים העדינים והענוגים ביותר.
נשאר רק אבל נצחי, לדאבון ליבנו.

תירגם מיידיש: נח פניאל

* * * * *

מקור: קרטוז- בְּרָזָה-ספר זיכרון ועדות לקהילה שהושמדה הי"ד,
מרכז מערכת הספר: חיים בן-ישראל, תשנ"ג-1993, מעמוד 194 ואילך.

* * * * *

"העיירה בוערת",
ציור שמן על בד
לא פורסם שם הצייר במלואו.
בצד ימין למטה כתובות אותיות
שם הצייר: ש.נ. 1963,

[ארכיון בית לוחמי-הגטאות]

התכנסות בקבר ההמוני של הנרצחים בוולברום

כי דורש דמים אותם זכר
לא שכח צעקת עניים
(תהלים ט"ז)

למען ידעו דור אחרון בנים
יולדו יקומו ויספרו לכניהם
(תהלים ע"ו)

מגילת הנצחה

ביום שלישי בשבת כט טבת שנת חמשת אלפים שבע מאות
ועשרים ואחד לבריאת העולם השנה השלוש עשרה למדינת ישראל
והשנה העשרים לחורבן קהלתנו קהלת **אבגוסטוב** (אבגוסטוב)
והסביבה התאספנו אנחנו יוצאי
והסביבה בישראל להר ציון בירושלים והצבנו מצבת זכרון לקדושי
עירנו והסביבה שנספו בידי הצוררים הנאצים וגרוריהם בשנות
התש"א-התש"ג ונקברו באדמת זכר ולא ידוע מקום קבורתם
במגלה זו אנחנו מנציחים את שמותיהם של קרובינו ויקרנו
למען עלות זכרונם לפני ה' השוכן בציון
תהי המצבה הזאת ומגלה זו גלעד לקדושים ולטהורים
שפתיל חייהם נותק באופן כה מחריד ואכזרי, ותהינה נשמותיהם
צרות בצרור הליים ותהי המצבה הזאת ומגלה זו אות קלוז
לחרפה ולדראון עולם למרצחים הטמאים ששפכו דמי נקיים
אבינו מלכנו נקום לעינינו נקמת דם עבדיך השפוך
שפוך עליהם ה' זעמך וחרון אפך ישיגם תרדף
באף ותשמדם מתחת שמי ה'

ארגון יוצאי אבגוסטוב והסביבה
בישראל ובתפוצות

* * * * *

מקור: ספר הזכרון לקהילת אוגוסטוב, עורך: י.אלכסנדרוני, תשכ"ו-1966, עמ' 509.

* * * * *

מצבת זיכרון ליהודים מקהילת וייליצ'קה (Wieliczka), פולין, שנרצחו בידי הנאצים, מצבה שהוקמה על קבר המונים.

על המצבה - לוח זיכרון בעברית ובפולנית:

עד הגל הזה על חורבן יהודי עיירתנו על ידי הרוצחים הגרמנים בעת ההובלה הכללית לכבשני בלז'ץ (Belzec) בי"ד אלול ה'תש"ב [27/8/1942] ואלו שאחרו או סרבו למלאות פקודתם והתחבאו, נתפסו ואחרי עינויים איומים נהרגו עק"ה [על קידוש השם] ונקברו פה קרוב לאלף איש, אבות ואמהות, אחים ואחיות, ילדים וילדות, בלי הבדל מין וגיל.

בוז וחרפת עולם להגרמנים הרשעים. כבוד והערצה ליהודים הקדושים.

חיים אבודים וייסורים איומים [?]

צעקת הדם וצער עולמים

הוי מי יבכה, מי ירעים, יגוני הדורות לנצח קיימים.

אין קץ וסוף לאבלנו, אין עוד קינה לחורבנו.

הי"ד.

ובפולנית: לזכרם של יותר מ- 1000 יהודים, קורבנות החיה ההיטלראית, בתקופה

20/1/1945 - 28/7/1942

מקור: ארכיון בית לוחמי הגטאות מספר מחשב: 43529

* * * * *

מצבה ולוח זיכרון באתר רצח המונים של יהודים

ממחוז טווריג (Taurage) בליטא.

המקום הוא כפר בשם אנצ'נאי .

לשון לוח הזיכרון (ביידיש):

במקום זה הרוצחים ההיטלראיים ועוזריהם המקומיים רצחו ב - 1941 בערך 3000

יהודים, גברים, נשים וילדים.

צולם ב - 1992.

מקור: ארכיון בית לוחמי הגטאות מספר מחשב: 42862

* * * * *

אנשי שארית הפלטה מרובנו (Rovno) ליד מצבה שהקימו מעל לקבר אחים.

התצלום לקוח מכתב עת יידי מאויר שיצא לאור כנראה בניו יורק (New York).

הערה: רובנו השתייכה לפולין עד המלחמה, כיום - לאוקראינה.

מקור: ארכיון בית לוחמי הגטאות מספר מחשב: 43889

* * * * *

מצבה שהונחה על קבר אחים של יהודים שנרצחו ברומניה.

על המצבה נחרט:

פה נקברו ההרוגים שנהרגו על קדושת השם מידי הרוצחים הפשיסטיין

ביום י"ג תמוז שנת תש"א, תנצב"ה.

הערה: הטבח ביהודים בוצע ב- 8/7/1941.

מקור: ארכיון בית לוחמי הגטאות מספר מחשב: 44684

* * * * *

מצבה מעל לקבר אחים של לוחמים מגטו ורשה (Warszawa) שהצליחו להצטרף לפרטיזנים ונפלו בקרבות.

על הלוח נכתב (ביידיש):

כאן נטמנו עצמותיהם של 12 הגיבורים היהודים, אלו שברגע האחרון נלחמו בגטו ורשה ואחר כך - בשורות הפרטיזנים נגד השונא ההיטלריסטי צמא הדם. הם נפלו

עם נשק ביד, למען כבוד העם היהודי. תפארת נצח לזכרם.

המצבה נמצאת כפי הנראה בווישקוב (Wiszkow).

מקור: ארכיון בית לוחמי הגטאות מספר מחשב: 45631

* * * * *

הינדה לוי-ליסנר

אני מאמין

אני מאמין

באמונה שלמה

כי בבוא יום-הדין

גם עליהם תעבור כוס האימה...

אני מאמין כי קרוב הוא היום,

חרש יבוא בצעדי דום,

וחלף כל הייסורים והכאב –

גיל-ברכות עלינו יהי רועף...

בחלוננו יעל שמש-אור

והחלש יאמר: אני גיבור!

הקטן יהי לאלף, ויקום העם

לאור-חיים וגיל נפעם.

לעמי נכוננו חיי-נצח, חיי-עד –

אני מאמין !

כי כוח-סבלנו לנו עמד

לזכות בחיי חופש ודרור.

ומי האויב כי יהין

נגדנו לקום גם אם חכם הוא וגיבור!

רבות בידי אויבינו

הוכינו ועונינו.

עתה אנו עם מלוכד,

עתה עמי חזק וער,

את ביתו הוא יבצר,

ובארץ- אבותיו המובטחת

יכה שורש וירוה רוב נחת - - -

אנו פונים לכם עורף
אנשי-דמים, ארצות-דמים
אנו בני שנות-אלף
פונים לכם עורף, רוצחי-עמים.

אני מאמין...

כי זוהי גלות אחרונה לעמי
אין עוד דרך חזרה לשם!
מארה באדמת-אשכנז הרוויה דם
מגיפה באווירה המזוהם.
לא עוד יהיה לכם את מי לענות!
רגל יהודי לא תדרוך בארצכם הטמאה!
לא טל ולא מטר ירדו על אדמתכם
הצמאה!...

האחרון מבני-עמי הנענים
יעלה לארץ היעודה ברננים,
וחייו יהיו קודש לארץ-ישראל
חיי חופש ודרור בה יחל,

אני מאמין...

* * * * *

מקור "אני מאמין": מתוך הספר- הינדה לוי-ליסנר: "אני מאמין",
הוצאת אורה, תשכ"ו – 1966, עמ' 115-116 ואילך.

* * * * *

